

БА 88

Б 8
211

5146

Б $\frac{8(08)}{M-18}$

Ба 88

09

„Zahlanie sonce i ŭ naše wakonce“.
„Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ“.

5146

MAŁADAJA BIEŁARUŚ.

 МАЛАДАЯ БЕЛАРУСЬ.

Seryja } I.
Сэрыя }

Sšytak } 1.
Сшытак }

Бел. аддзел
1994 г.
б-88
Инд. 1953 г.

ПЕЦЯРБУРГ.
Друкарня Пенткоўскага, В. Палячэская, 22.
1912.

1988

15. 04. 2009

ZAMESTA PRADMOVY.

ЗАМЕСТА ПРАДМОВЫ.

ДА ЧЫТАЧОУ.

Сучасная беларуская мысль выліваецца на паперы у „Нашай Ніве“, календары і беларускіх кніжках.

З гэтых выданняў кожнае мае сваю вядомую мэту і да гэтае мэты нагібаецца і яе істота.

Аднак усё больш і больш знаходзіцца між прабудзіўшыміся беларусамі такіх думак і твораў, котрым для рожных прычын німа мейсца у сучасных выданнях беларускіх, і шмат знаходзіцца такіх людзей, каторых сучасныя выданьня беларускіе не здавальваюць зусім. Вось дзеля тагото чуецца патрэба такога выданьня, дзе бы магла падзяліцца думкамі ўся Маладая Беларусь.

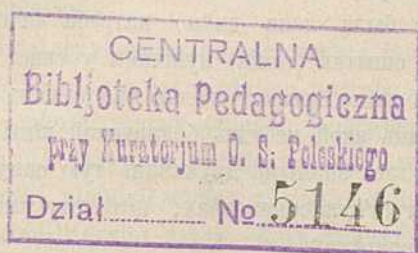
Такім выданьнем мы бы з ахвотаю віталі месячнік, ці адным словам часопіс.

Але сягоньня мы можэм пачаць толькі ад зборніка; хрысьцім яго — „*Маладая Беларусь*“.

„*Маладая Беларусь*“ будзе выхадзіць кнігамі у 160 стр. кніжкі будуць выхадзіць адна за аднэй, як толькі набярэцца матер'ял.

Ідучы да сваей мэты, „*Маладая Беларусь*“ будзе мець:

- 1) Адзел грамадзянскі, дзе будзем разбіраць неадложныя для беларускаго грамадзянства справы;
- 2) Адзел навучны з асаблівай увагай на навучнае пазнаньне Беларусі;

DA ČYTAČOŨ

Sučasnaja bielaruskaja myśl wyliwajecca na papieru u «Našaj Niwie», kalendary i bielaruskich knižkach.

Z hetych wydańniaŭ koźnaje maje swaju wiadomuju metu i da hetaj mety nahibajecca i jaje istota.

Adnak usio bolš i bolš znachodzicca miż prabudziüşymisia białarusami takich dumak i tworaŭ, katorem dla roźnych pryčyn nima miejsca u sučasnych wydawiectwach bielaruskich, i šmat znahodzicca takich ludziej, katorych sučasnyje wydawiectwy bielaruskije nie zdawoliwajuć zusim. Woś dzieła tahoto čujecca patreba takoha wydawiectwa, dzieby mahli znajści prypynak dasiul biazdomnyje twory i dzie by mahła padzielić dumkami ũsia Maładaja Bielaruś.

Takim wydańniem my by z achwotaju witali miesiačnik, ci adnym słowam časopis.

Ale siahońnia my možem pačać tolki ad zbornika; chryścim jaho:—«*Maładaja Bielaruś*».

«*Maładaja Bielaruś*» budzie wychadzić knihami u 160 str., knižki buduć wychadzić s pačatkam 1912 hodu adna za adnej, jak tolki nabiarecca materjał.

Idučy da swajej mety, «*Maładaja Bielaruś*» budzie mieć:

- 1) Addziel hramadzianski, dzie budziem razbirać nieadložnyje dla bielaruskaho hramadzianstwa sprawy.

3) Адзел прыгожаго пісьменства і штуркі.

Хаця ўсім была ясна даўно патрэба падобнаго выдавецтва — першы спытак (томік) пушчаем у сьвет не без трывогі. А крыніца гэтае трывогі вечно тая самая: калі толькі німа сіл выдаваць якой небудзь беларускай кнігі дваякімі літэрамі зразу — гэта значыць друкаваць тую самую кнігу два разы — заусёды з'яўляецца страх, што гэту кнігу прачытае толькі часыць беларусаў.

Ці доуга вісецьме над намі двойчы-літэрнае пракляцьце — ніхто ня ведае цяпер. -- Адно толькі добра ведаем у вадно крэнка верым: сьведомаму беларусу ўсе літэры роўны — для яго важна не форма — а сама істота, не чым напісана, а што напісана. Аднак пры цяперашнім стане беларускаго руху, болі сьведомых беларусаў мы можэм палічыць сотнямі, а ўсіх беларусаў да дзевяці мільёнаў і мы ніколі ня можэм забыцца, што гэтыя дзевяць (без некалькіх соцен мільёнаў) — гэта цяпер матэр'ял, с катораго ешчэ будуць сьведомыя беларусы. І вось уся найбліжшая мэта — патрапіць першы раз да сэрца несьведомага беларуса, каб умацаваўшы ў ім сьведомыя адносіны да нашай справы мець у ім беларуса-грамадзяніна. Адна з завад на дарозі шырэньня такіх сьведомых паглядаў — гэта пагляд на беларускую справу не як на справу саму па сабе, а як на інтрыгу чужую ці то з Масквы, ці з Варшавы. І згодна з гэтым паглядам адны бачаць у лацінскіх літэрах інтрыгу варшаўскую, у рускіх — інтрыгу маскоўскую. Мы ад пачатку нашаго трываньня ваевалі с такімі паглядамі не словам, але жывою работай: выдавалі, што магчыма, і такімі і сякімі літэрамі і гэтым паказывалі, што справа літэр для нас гэта справа не прынцыпальная, але справа практычная.

Цяпер перад намі ляжыць пачатая новая работа — „*Маладая Беларусь*“. Жадаючы ей як найбольшаго развіцьця, як найбольшай лічбы чытачоў, а з другога боку не здалёўшы выдаваць яе зразу двума выданьнямі: рускім і лацінскім, мы пастанавілі выдаваць яе не аднымі толькі літэрамі, а зразу

2) Addziel nawučny z asabliwaj uwahaj na nawučnaje paznańnie Bielarusi.

3) Addziel pryhozaho piśmienstwa i sztuki.

Chacia ūsim była jasna daŭno patreba padobnało wydawiectwa — pieršy sšytak (tomik) puščajem u swiet nie biez trywohi. A krynica hetaje trywohi wiečna taja samaja: kali tolki nima sił wydawać jakoj niebudź bielaruskaj knihi dwajakimi literami zrazu—heta značyć drukawać tuju samaju knihu dwa razy—zaŭsiody zjaulajecca strach, što hetu knihu pračytaje, tolki časć bielarusau.

Ci doŭha wisiećmie nad nami dwojčy-liternaje praklaćcie—ničto nia wiedaje ciapier.—Adno tolki dobra wiedajem, u wađno krepka wierym: swiedomamu bielarusu usie litery roŭny—dla jaho waźna nie forma—a sama istota, nie čym napisana, a što napisana. Adnak pry ciapierašnim stanie bielaruskaho ruchu, boli swiedomych bielarusau my mozem paličyć sotniami, a ūsich bielarusau da dziewiaci miljonaŭ—i my nikoli nia mozem zabycca, što hetyje dziewiac (bez niekolkich socien) miljonaŭ—heta ciapier materjał, s katoraho ješče buduć świedomyje bielarusy. I woś usia najbliźsaja meta—patrapić pieršy raz da serca nieświedomaho bielarusy, kab umacawaŭšy ū im swiedomyje adnosiny da našej pracy mieć u im bielarusy-hramadzianina. Adna z zawad na darozi šyrennia takich świedomych pahladaŭ—heta pahlad na bielaruskuju sprawu nie jak na sprawu samu pa sabie, a jak na intrygu čužuju, ci to z Wařawy, ci z Maskwy. I zhodna z hetym pahladam adnyje baćuč u lacinskich literach intrygu wařaŭskuju, u ruskich—intrygu maskoŭskuju. My ad pačatku našaho trywańnia wajewali s takimi pahladami nie słowam, ale żywoju rabotaj: wydawali, što mahčyma, i takimi i siakimi literami, i hetym pakazywali, što sprawa liter dla nas heta sprawa nie pryncypialnaja, ale sprawa praktyčnaja.

Ciapier pierad nami laźyć pačataja nowaja rabota

дваякімі. Гэта значыць — палавіна кожнаго спытка будзе друкавацца аднымі літэрамі, другая палавіна другімі. Гэтым мы думаем ясна паказаць, што справа літэр—справа толькі формы, гэта справа малаважная, і гэтым думаем намагчы згодзе між прыхільнікамі рожных літэр.

Напасьледак выказываем надзею, што ўсе сьведомыя беларусы аднясуцца прыхільна да нашае труднае працы, будуць выбачаць тые абмылкі, што заўсягды могуць быць пры пачатку усякай справы,—і памогуць нам сваімі сіламі.

Беларуская выдавецкая суполка

„Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ“.

IX

«*Matadaja Bielaruś*», Zadajučy jej jak najbolšaho razwićcia, jak najbolšaj ličby čytačoŭ, a z druhoha boku nie zdalejšy wydawać jaje zrazu dwumia wydańniami: ruskim i łacinskim, my pastanawili wydawać jaje nie adnymi tolki literami, a zrazu dwajakimi. Heta značyć: paławina kožnaho sšytka budzie drukawacca adnymi literami, druhaja paławina druhimi. Hetym my dumajem jasna pakazać, što sprawa liter—sprawa maławażnaja, i hetym dumajem pamahčy zhodzie miž pryhilnikami rožnych liter.

Napaśledak wykazywajem nadzieju, sto ũsie świedomyje bielarusy adniasucca pryhilna da našaje trudnaje pracy, buduć wybačać tyje abmyłki, što zasiahdy mohuć być pry pačatku usiakaj sprawy,—i pamohuć nam swaimi silami.

Bielaruskaja wydawieckaja supolka

„Zahlanie sonce i ũ naše wakonce“

На дарозі да новага жыцця.

„Ад самага пачатку цывілізацыі чэлавечэства ідзе к далейшаму прагрэсу праз народы“.

Charles Gide.

(с прамовы пры аткрыцці ІІ-га конгрэсу франц. коопэрат. у Ліоні у 1886 гаду).

I.

Жыццё—гэта вечнае змаганьне. У гэтым змаганьні, ў тэй вайне сусветнай слабыя—гінуць, моцныя—перэважываюць. Што не мае даволі сіл да жыцця—прападае.

У сьведзі расьлін і зьвяроў бачым цікавае з'яўленьне: сьмерць часовую, летаргічны сон. Перад прыходам зімы, каторая зніштажае ўсё кволае і слабое, расьліны і іншыя жывыя стварэньня заміраюць — бытцым хочуць ашukaць праўдзівую, вечную сьмерць, якую нясуць марозы і сьцюжа. Але с першымі вясеннімі павевамі схаванае ў іх жыццё будзіцца нанова, каб праз летні час яны маглі спаўняць ізноў сваё назначэньне: умацовываць далей свой род, свой гатунак, паддзержываць жыццё на зямлі.

Нешта падобнае бывае і з народамі. У безупынной вайне перэмагаюць слабейшых. Калі ў іх нехват сілы, каб іскру жыцця хоць таёмна перэхаваць у сабе,—яны гінуць вечнай сьмерцьцю; але часьцей іх сьмерць—гэта толькі сьмерць для вока, непраўдзівая: яна падобна на зімовую сьпячку у прыродзі. Здаецца, бытцым народ перэд навалай бед прыкінуўся

мёртвым зумысьля, каб, ашукаўшы сваіх ворагаў, перэхаваць лягчэй жывую і чыстую душу да лепшых часоў. А як настане дзень васкрэсеньня, з бязмерной сілай ідзе народ тварыць новае жыцьцё, нясучы ўсе скарбы нацональнай душы ў дар чэлавечэству.

Гэта,—вялікая гістарычная праўда, і мінулае сталецца дало асабліва многа прыкладаў васкрэсеньня цэлых народаў. Усе такія факты крэпка ўмацовываюць і нашу веру ў поступ нацональнага адраджэньня беларускага народу.

Мы называем беларускі нацональны рух адраджэньнем, але можна гаварыць аб адраджэньні, ўваскрэсеньні толькі таго, што ўжо калісь нарадзілася, жыло і замёрла. У гісторыі беларусаў, як нацці, мы, бачым усе тры гэтыя момэнтны.

Беларуская нацця злажылася болей-меней у пачатку нашага тысячаляцця. Яе стварылі, зліўшыся ў вадно колькі дужа блізкіх між сабой славянскіх племён—крывічы, радзімічы, дрэговічы і др., каторыя належалі да групы заходне-рускіх племён. У часі між XII—XIV сталеццямі беларусы — ці то з добрай, ці злой волі—згуртаваліся пад ўласьцю Літоўскага гасударства і занялі ў ім па сваему ліку першае мейсцэ. Тады пачалася энэргічная работа над збудаваньнем сваёй цывілізацці, і ў XIV, XV і XVI ст. беларуская цывілізацця дайшла ўжо до такой вышыні развіцця, што літвіны—народ праве чужы славянам—прынялі яе цэлком. Беларуская мова ў тым часі зрабілася літэратурнай і урадовай мовай на ўсіх беларуска-літоўскіх землях, аб чым сьведчаць нялічэныя пісаные і друкаваныя памятнікі—судовыя дакументы, урадовыя бумагі, пісьмы, кнігі духоўныя і навуковыя, законы і т. д. Між памятнікамі даўнейшага беларускага пісьменства асаблівую увагу звертае на сябе зборнік законаў Вялікага Княжства Літоўскага—«Літоўскі Статут», перш пісаны, а пасья двойчы друкаваны па беларуску. Гэта—наилепшы сьведка высокага культурнага развіцця тагочаснага беларускага грамадзянства: ад яго літвіны ўзялі нават юрыдычныя нормы. Але далейшае

соцыяльна-політычнае жыццё Беларуска-Літоўскага гасударства чайшло такой дарогай, што з XVII стагоддзем надыходзіць канец панаванню беларускае мовы ня толькі на чыста літоўскай зямлі, але і на шчыра беларускай. Ужо ад Люблінскай Уніі ў Літве пачынае шырыцца польская мова, а з ёю—польская цывілізацыя. К канцу XVII ст. беларускіе вышэйшыя станы блізка зусім апалячываюцца, і ў 1696 гаду беларуска-літоўская шляхта на Сэймі ў Варшаві пастанаўляе змяніць закон, па катораму «пісар земекі маець па руску*) літэрамі і словы рускімі ўсі лісты, вышшы і позвы пісаці, а не іншым языком і словы»; заместа беларускае — урадовай мовай прызнана польская мова. Губляючы гэтак асобныя станы—шляхту, а за ёю памалу і мешчанства, беларусы, як суцэльная дэфэрэнціраваная нацыя, гінуць. Беларускім астаецца толькі «просты» народ—селяне.

Але і гэты апошні стан, каторы не перэстаў быць беларускім, с таго часу бытцым заснуў — задзержаўся у сваім далейшым развіцці: пры тагочасным соцыяльным і эканамічным палажэнні беларускай народнай массы, пры паднявольным жыцці на культурнае развіцце яе мейсца не аставалася. Больш двухсот лет трываў такі сон. Пакінутая і забытая інтэлігентамі беларуская вёска жыла толькі тым, што асталася ёй у спадчыне ад даўнейшага ўсенароднага культурнага багацця. Ад вышэйшых, культурных станаў стравы для душы яна не даставала. Нават родныя сыны яе, зрабіўшыся інтэлігентамі, ці—часцей—поінтэлігентамі, зразу станавіліся адны—палякамі, другіе—пачынаючы з XIX стагоддзя—расейцамі, ды пры гэтым прыёмалі чужую мову, працавалі (а і цяпер гэтак вядзецца) дзеля павялічэння культурнага багацця не свайго народу, а польскага, або расейскага. У роднай

*) «Па руску», «рускі»—значыць па беларуску, беларускі. Рускімі называлі даўней жыцелю Заходняй Русі — беларусаў і і украінцаў, а цяперашніх расейцаў, або велікарусаў тады пазывалі маскоўскімі людзьмі, іх мову—маскоўскай.

вёсцы яны—чужыя: між імі і іх сермяжнымі братамі вырасла бытцым высокая каменная сьцена. Але мінулае самабытнае жыцьцё беларусаў не прайшло бяз сьледу, нацыянальная душа іх не дарма гартавалася сталецьцямі: яна, ня глядзячы ні на што, не замёрла зусім, і народ перэхаваў яе жывой да нашых дзён разам з роднай мовай, з усімі нацыянальнымі асаблівасьцямі.

Хто добра ўдумаецца ў тое, што кажэ нам гісторыя, хто ўслухаецца ў біцьцё сэрца народнага, той убачыць, што нават і ў двухсотлетнім летаргічным сьне беларускі народ даваў знакі жыцьця. Ніякая дэнацыяналізацыя не магла зусім забіць нацыянальнай душы нават у апалячэнай, ці абрусёўшай інтэлігенцыі. Вытворэная сталецьцямі індывідуальнасць беларускага народу выяўлялася ў тым, што беларусы, каторых захапіла польская, або расейская цывілізацыя, ўносілі свае нацыянальныя асаблівасьці ў культурную скарбніцу налякаў і расейцаў і гэтак кіравалі ў той, або іншы бок далейшае развіцьце культуры абодвух названых народаў, хаця іх цывілізацыя стаіць куды вышэй за сучасную цывілізацыю беларусаў. Гэтак ведама ўсім, якое вялікае значэньне мелі ў сваім часе творы Адама Міцкевіча для фармоваьня польскай нацыянальнай душы; а Міцкевіч, каторы выйшоў з апалячэнай беларускай шляхоцкай сямі, каторы радзіўся і ўзрос на Беларускай зямлі, быў усея сваёй псыхікай неразрыўна звязаны з ёю і з народам беларускім і адбіваў у сабе самым беларускую нацыянальную душу. Такіх імён было і ёсьць багата, і німа ў гэтым ніякаго дзіва: беларусы, працуючы пры будоўлі польскай культуры, хаця і несьвядома, п а в і н н ы былі ўнасіць у яе свае нацыянальныя зачаткі. Ня будзем даказываць, што і абрусёўшыя беларусы сур'ёзна прылажылі сваю руку да вызначэньня дарогі, па якой пайшло развіцьце расейскай культуры: прызнаюцца да гэтаго самі расейцы, а проф. Овсяніко-Куліковскій аткрыта кажэ, бытцым праца беларусаў і украінцаў пры будаваньні расейскай культуры была чужь-што ня роўная працы велікарусаў (гл. кніжку яго: „Н. В. Гоголь“. Изд. „Вѣстн. Восп.“ 1903 г.).

Калі такім парадкам беларусы і ў часі свайго сну, не маючы патрэбных варункаў для развіцця, як асобная нацыя, усё-ж такі здалелі налажыць сваё кляймо на характэр культуры двух блізкіх, але шмат дужэйшых за іх народаў, дык ня можа быць споркі аб тое, што беларускі народ мае ў сабе вялікі запас жыццёвай сілы. Гісторычная мінуўшчына і гэта жыццёвая сіла—вось фундамент, на якім будуюцца новае жыццё беларусаў. На гэтым фундаменці апіраем і мы сваю веру ў беларускае нацыянальнае адраджэнне.

II.

Калі беларусы пагублялі свае інтэлігентныя станы, „простама“ народу — селянству, каторае адно толькі захавала ў чыстаце сваю нацыянальную душу беларускую, жылося дужа цяжка. Беларускае селянства стала далёкім і чужым для інтэлігенцыі, каторая дзержалася іншай, чым народ, веры, іншай мовы і, складаючыся найбольш с шляхты, стаяла ў політычным і сацыяльным значэнні так высока на паднявольным дэмосам, што таго дэмоса і не бачыла. Ня глядзячы на тое, што палякі ў гых часах былі ўсесільнымі гаспадарамі ў нашай старане, бо дзержалі ў руках гасударственную ўласць, нікому і ў галаву не прыхадзіло займацца сьведомым пляновым апалячваннем беларускага селянства: аб ім бытцым забыліся. Дый само паняцце нацыянальнасці і дэнацыяналізацыі — гэта твор больш новых часаў. — Затое, калі з Заходняй Эўропы ў канцы XVIII ст. пачалі залетаць і да нас дэмакратычныя думкі, калі у Францыі ішло змаганьне за роўнасць, брацтва і свабоду, нашы выпэйшыя станы не маглі не звярнуць вачэй на народ. Хрэштовічы, Бжостоўскіе, Мнюшкі і другіе лепшыя людзі даюць селянам волю; маршалак Завіша ў 1818 г. на сходзі шляхты кажэ аб патрэбі скасаваць прыгон на векі вечныя, за што Віленскаму губернатору і яму

армій — палякаў і расейцаў, ці справядлівей, польскага і расейскага нацыяналізмаў.

Работа расейцаў над дэнацыяналізацыяй беларусаў апираецца на абрусіцельнай ваеннай службе, прываслаўнай цэркві, школе, на цэлым адміністрацыйным апаратае с тысячамі чыноўнікаў, прысланых з глыбіні Расеі, на перэсяленьні ў Беларускі край велікарускіх селян-старавераў і т. д. Такіх-жэ самых спосабаў дзеля апалчэньня краю ужываюць і палякі: ў іх руках каталіцкі касьцёл; яны заводзяць прыватныя польскія школы, за каторыя, як можна судзіць з газэтных вестак, па судох адбываюцца дзсяткі процэсаў; у грамадзянскія і прыватныя інстытуцыі, якія знаходзяцца пад загадам палякаў, прыймаюцца скрозь толькі палякі, і нават нацыянальна сьведомыя беларусы каталіцкай веры зусім не маюць туды доступу; ўрэшці, між польскімі памешчыкамі ў апошнія гады бачым тэндэнцыю вышсываць польскіх селян, мазураў на работы ў полі, а поруч і дзеля колонізацыі Беларусі. Адным словам, і полёнізацыя і абрусеньне вядуцца ўжо павэдлуг сьстэмы, якую вытварыў канец мінулага сталяцьця і пачатак гэтага.

Канец XIX сталяцьця прынёс, аднак, для беларусаў не адно толькі благое. Як удар молата на кавадле спатыкае роўнай сілы атпор, так і дэнацыяналізатарская работа у Беларусі збудзіла ў лепшых сэрцах жаданьне бараніць пакрыўджэны жыцьцём народ, працаваць дзеля падняцьця с таго-часнага стану беларускую вясковую беднату, шануючы нацыянальную душу беларуса, яго мову і т. д. І ў тым жэ часі, калі ў расейскім грамадзянстве ўсё болей бяруць верх дэмакратычныя думкі, у Беларусі, бытцым адгалосак таго, што рабілася ў Расеі, закладаюцца кружкі вучашчэйся моладзі, узгадаванай як польскай, так і расейскай культурай, каторыя выдаюць беларускія кніжкі; родзіцца дужа радыкальная беларуская газэціна „Гоман“ (выходзіць нелегальна ў Мінску, друкаваная на гектографіе) і т. д. Гэта—80-ыя і 90-ыя гады. А поруч з гэтым развіваецца і прыносіць багаты ураджай

поэтычнае творчэство Мацея Бурачка (Ф. Богушэвіча), у пыхіне каторага стары польскі дэмократызм з эпохі да 63-го году зліваецца з расейскім народнічэствам, і на гэтым грунце вырастае ўжо сьведомасьць грамадзянскіх павіннасцей перад народам-хлебаробам, любоў да яго, пашана яго нацiональнай iндывiдуальнасьцi. Бурачок першы кiнуў зычны, моцны клiч: „не кiдайце мовы вашай беларускай, каб ня умёрлі!“ ён прыбраў у простыя, але моцныя словы тую думку, якая i дагэтуль не губляе для нас свайго значэньня.

Пералом, пераход—гэтак можна назваць канец XIX—пачатак XX сталецця. Нацiональная сьведомасьць у лепшых сыноў Беларусi прабудзiлася; „просты“ народ чутка прыслухiваецца да кожнага слова, якое нясе яму кнiжка, брошура, верш у роднай мове, але йшчэ свайго голасу не дае. Любоў да ўсяго роднаго не замёрла i нават узрастае. Але ўсё гэта шчэ не дайшло да народнай сьведомасьцi, i народ маўчыць. Голэс з яго грудзей вырваў 1904—5 год.

III.

Нацiональнай сьведомасьцi нельга аддзялiць ад сьведомасьцi грамадзянскай i агульна-людзкай: яны звязаны мiж сабой неразрыўна, i, губляючы адну, чэлавек губляе i другую. Гэта дужа ясна выявлiлася у беларусаў.

Нацiональная беларуская работа да 1904 году пачыналася i канчалася тым, што народу тлумачылi цэннасць i значэньне яго „простаг“ мовы i таго культурнаго багацця, якое народ сам прыдбаў сабе сталеццямi,—вучылi шанаваць усё роднае, сваё, чым беларусы адзначывалiся памiж iншых нацiй. — „Наша бацькава спрадвечная мова,—пiшэ Мацей Бурачок,—каторую мы самi, да i не адны мы, а ўсе людзi цёмныя мужыцкай завуць, а завецца яна Беларускай.. ёсць такая-ж людзкая i панская, як i французская, альба нямецкая,

альба і іншая якая. Яно добра, а нават і трэба знаць суседзкую мову, але найперш трэба знаць сваю“... Такія словы былі навіной для народу: ад усіх інтэлігентаў, з якімі беларусу даводзілася спатыкацца—паноў і чыноўнікаў, ён бачыў дагэтуль адну толькі пагарду да яго мовы, чуў здзекі над ёю, дык і сам пачаў сароміцца ўсяго беларускага, пачаў губляць ня толькі сваю нацыянальную сьведомасць, але і сьведомасць асабістай вартасці, пачуцьце чэлавечай і грамадзянскай гордасці; толькі адрокшыся ад таго, што аддзяляла яго ад пана-паляка і чыноўніка-расейца, маніўся падняцца на ступень чэлавека, роўнага другім. Беларуская кніжка, жывое слова—верш у роднай мове—мела тое значэньне што сеяла ў душы беларусаў пакуль-што неяснае пачуцьцё, што-ткі ня ўсё тое „мужыцкае“, „простае“, на што і сам ён скрыва паглядаў, такое ўжо паганае, нікчэмнае, брыдкае, калі людзі кніжкі друкуюць беларускай гутаркай. Так прыгатаўляўся грунт для ідэй аб правах чэлавека і грамадзяніна, пасеяных рэволюцыйным рухам у Расеі. Калі-ж рэволюція, хаця толькі на адзін момэнт, паставіла мужыка нараўне з усімі людзьмі, калі да беларуса загукалі скрозь голасна і публічна аб яго патрэбах, аб долі-нядолі ў роднай мове, калі ў народзі паднялі вольны дух,—у беларусаў зразу збудзілася пачуцьцё нацыянальнай гордасці, збудзілася нацыянальная сьведомасць.

Варункі, пры якіх беларусы нацыянальна прабудзіліся, назначылі наперад дарогу, па каторай павінна было пайсьці далейшае нацыянальнае адраджэньне беларускага народу. Дарога гэта—спакойная творчая праца над стварэньнем сваёй нацыянальнай культуры на чыста дэмакратычным фундамэнці,—значыць без найменшых знакаў нацыянальнага шовінізму і ненавісьці да чужых нацый. З гэтай дарогі да сягоньяшняго дня беларускі нацыянальны рух не зышоў ні на адзін крок.

Нацыянальныя думкі, каторыя паяўляліся ў галаве беларускага селяніна і поўінтэлігента ад гарачых мітынгавых прамоў, хапаўшых за сэрца, ад яркіх, некных фраз беларускіх

рэвалюцыйных лістоў, былі сперша дужа неясныя, туманныя і прымушалі ўсіх больш жывых людзей шукаць для іх моцнага, цвёрдага фундаменту. Лісткі, каторыя сотнямі тысяч шырыла Беларускае Соціалістычнае Грамада, уселякія капеечныя брошурны не маглі ўжо службыць духоўнай стравой для тых, у каго прабудзілася нацыянальная сьведомасць. І вось у 1906 гаду бачым дзьевае пробы даць беларусам сур'ёзную нацыянальную страву: у Пецярбурзе аткрылася беларускае выдавецкае таварыства „Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ“, каторае зразу пачало друкаваць лепшыя творы беларускіх пісьменнікаў; у Вільні пачала выхадзіць беларуская народная газета „Наша Доля“. Хаця газета выходзіла нядоўга—калі двух месяцаў—і с прычыны заусёдных конфіскацый за рэвалюцыйны кірунак (с 6 выпушчэных нумэраў конфіскавана 5) закрылася, усё-ж такі яна здатела зрабіць шмат: ужо самы той факт, што нарадзілася беларуская прэсса, дужа заахваціў людзей да рэальнай працы дзеля нацыянальнай справы, наказаўшы ім, што такая работа—ня выдумка, а мае пад сабой цвёрды грунт і патрэбна народу. Дзень выхаду ў сьвет „Нашай Доля“—гэта першае беларускае нацыянальнае сьвята!

1906 год, каторым у нас закончыўся час агульнай завірухі, быў для беларусаў у нацыянальным значэньні дужа важны. У гэтым гаду беларуская вясковая і мястэчковая народная інтэлігенцыя (справядлівей—поўінтэлігенцыя) пачынае болей-меней акуратна арганізавацца. Гэтак закладаецца хаўрус беларускіх народных вучыцелюў*), каторыя набіраюцца у Беларусі найбольш с селянскіх сыноў, эдукаваных у расейскім „нацыянальным“ духу; пачынаецца рух і ў вучыцельскіх сэмінарыях, інстытутах, і вучні чатырох сэмінарыяў робяць свой хаўрус пад беларускім нацыянальным штандарам, каторы скоро адміністрацыя разбівае. Якую вялікую вагу мелі гэтыя факты, німа патрэбы доўга тлумачыць; даволі сказаць, што немалая

*) Адну з груп яго аткрыла паліцыя, і суд у Мінску прыгаварыў да суровых кар усіх членаў яе.

частка вучыцелёў—наибольш маладых, энэргічных і інтэлігентных, каторыя павінны былі заняцца „абрусеньнем“ нашай старонкі, заместа гэтаго пачала шырыць у народзі беларускія нацыянальныя думкі. Поруч з гэтым бачым зачаткі руху і ў духоўных сэмінарыях, асабліве праваслаўных. Усё гэта робіцца сілай таго разгону, які даў агульны пад'ём у грамадзянстве за 1904—5 гады. Але с пачаткам рэакцыі агульны разгон слабее. У людзей апускаюца рукі, слабее вера у шчасьлівы канец пачатай работы, прападае энтузіязм, каторы быў пры ўзрыве нацыянальнай сьведомасьці.

Ня глядзячы на агульны упадак энэргіі і ахвоты да грамадзянскай працы, некалькі больш вытрывалых і цвёрдых людзей, веручы, што йшчэ ня ўсё прапало для культурна-нацыянальнай работы, калі можна друкаваць беларускія кніжкі і газэты, пачалі выдаваць у Вільні новую газэту ў беларускай мові, назваўшы яе „Наша Ніва“. Пачынаючы с канца 1906 году, газэта выходзіць і цяпер.

Мэтай сваёй „Наша Ніва“ назначыла: працаваць дзеля культурнаго і эканамічнаго падняцьця Беларускага краю і народу, развіваць у беларусаў нацыянальную сьведомасьць, будзіць пачуцьце грамадзянскай і чалавечай гордасьці і, крэпка злучыўшы увадно раздзеленыя рэлігіей дзьве часьці беларусаў—католікоў і праваслаўных, развіваць нацыянальную душу беларускага народу. Патрэба газэты, ў каторай і народ мог бы падаваць свой голас, была ўжо дужа вялікая, і „Наша Ніва“ зразу пайшла ў народ і дайшла да яго. Пад той час ужо ішла сур'ёзная праца ў галавах больш жывых і развітых селян: у душы беларуса,—каторы, жывучы гэтулькі часу паднявольным жыцьцём, прывык ужо глядзець на сябе самога, як на нейкае ніжэйшае стварэньне,—цяпер усё болей і болей расьце сьведомасьць, што і астаючыся беларусам ён не перэстаў і не перэстане быць чалавекам, як усё. Кніжка, газэта ў роднай мові—гэта ўжо не забава, а канечная патрэба. Ён сам пачаў голасна выказываць свае думкі „про-

стымі“ словамі—ад сэрца, пачаў выкладаць іх на паперу. І вось мала-па-малу „Наша Ніва“ становіцца бытцым люстрам, у каторым адбіваецца ўсё крапчэйшы беларускі нацыянальны рух. С самых далёкіх і глухіх канцоў Беларусі, куды толькі дайшла газэта ці вестка аб ёй, паплылі ў Рэдакцыю пісьмы і корэспондэнціі, пісаныя мазалістай рукою хлебароба, мястэчкавага рэмельніка, часам народнаго вучыцеля і т. д. Як палічыла і апублікавала сама Рэдакцыя, за першыя тры гады жыцця „Нашае Нівы“ у ёй было надрукована 960 арыгінальных корэспондэнцый с 489 беларускіх вясак і мястэчак, а за чацьвёрты год—660 корэспондэнцый з 321 мейсца. А трэба адзначыць, што ні за корэспондэнціі, ні за выдаткі на іх перасылку у Рэдакцыю корэспондэнты—глаўным чынам селяне—не дастаюць ні капейкі. Газету яны лічаць сваёй. І гэта праўда: стаўшы голасам не адной толькі Рэдакцыі, а ўсяго болей-меней сьведомага і думаючага „простага“ народу, „Наша Ніва“ зрабілася ўласнасьцю беларускага грамадзянства.

З найдаўнейшых часоў беларусе выказываў свае душэўныя перажываньня, горэ і радасьць, надзеі і жаданьня найболей у песьнях, каторых народ наш перэхаваў дагэтуль вельмі многа. Гэткая склоннасьць ёсьць у яго і цяпер: лік народных паэтаў дужа вялікі; ў „Нашай Ніве“ спатыкаем больш 60 розных імён, а між імі асобнае мейсцэ займаюць такія праўдзівыя таленты, як Янка Купала, Якуб Колас і другіе. Трэба адзначыць, што ўсе паэты, каторых творы друкаваліся і друкуюцца ў „Нашай Ніве“, гэта—сыны народу, і найвялікшы інтэлігент між імі—народны вучыцель; аднаго толькі Максіма Богдановіча трэба з гэтаго ліку выключыць: хаця і ён—сын народу, бо бацька яго радзіўся ў селянскай хаці, але-ж гэта ўжо інтэлігент у шырокім значэньні слова.—І художэственная, красная проза мае немала працаўнікоў: каля чатырох дзсяткаў аўтораў друкуе свае творы ў адзінай пакуль-што беларускай народнай газэці.

Поруч з выдавецтвам „Наша Ніва“ і пецяярбурскай Су-

полкай „Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ“ над павялічэньнем беларускага кніжнага багацьця працуюць ешчэ: ў Мінску—суполка „Мінчук“, у Вільні—„Наша Хата“ і выдавецтва „Полачанін“ і „А. Грыневіч“. За пяць гадоў яны разам надрукавалі каля 200.000 экзэмпляраў кніжэк усякага гатунку: ёсьць тут і літэратурныя творы, і школьныя кніжкі, і практычныя, і гаспадарскія, а нават і гісторычныя. Як мы палічылі, ў год ідзе да народў каля 25.000 экзэмпляроў уселякіх выданьнёў. Дзе-не-дзе закладаюцца беларускія бібліятэчкі, школы з навукай па беларуску (неофіцыйныя). Атрыўся нават і вучыцельскі журнал (у расейскай мове)—„Бѣлорусскій Учитель“, але на другім нумэры скончыў сваё жыцьцё.

У 1910 і 1911 гаду беларускі нацыйнальны рух далей раззрастаецца і ў шыр, і ў глыбь. Гэтыя гады прынясьлі с сабой нараджэньне беларускага народнага тэатру, народных хораў. У Вільні, Гродні, Слуцку, Капылі, Полацку, Дзісне, Давід-Гарадку, Пецябурзі, Варшаві і т. д. пазакладаліся драматычныя гурткі і хоры, каторыя робяць публічныя вечарынікі, ставяць п'есы ў беларускай мове, пляюць народныя песьні, скачуць танцы беларускія. У тым жэ часі бачым зачаткі беларускай драматычнай літэратуры—орыгінальнай і перэкладзенай с чужых моў. Збіраюцца, апрацовываюцца і выдаюцца песьні беларускага народу, а іх мотывы служаць тэмамі для вялікіх музыкальных твораў пакуль-што йшчэ чужых кампозытораў.

У апошнім, 1911 гаду справа тэатру становіцца ўжо на мацнейшы ґрунт. З вясны ў Вільні атрыўся беларускі клуб пад названьнем „Беларускі Музыкальна-Драматычны Кружок“, каторы і працуе над развіцьцем беларускага тэатру, песьні, музыкі, танцу. Поруч з гэтым залажыўся аб'ездны тэатр пад загадам Ігната Буйніцкага, каторы ў летку аб'ехаў каля 15 мястэчак у Віленскай, Мінскай і Вітэбскай губэрні, падымаючы скрозь беларускі дух, будзячы нацыйнальную сьведомасьць.

Мы многа тутака казалі аб рабоці над развіцьцем на-

ціональнай душы беларусаў, але на гэтым не канчаецца праца, якая робіцца самым народам і для народу. Гэтак ідзе йшчэ работа і на эаномічным ґрунце: заводзяцца ўселякіе коопэраціі, аткрываюцца хаўрусныя крамы, крэдытныя таварыствы і банкі, сельска-гаспадарскіе кружкі, арганізуюцца селянскіе выстаўкі, закладаюцца паказныя хутары і т. д. Ёсць да гэтаго багата ахвочых людзей і ахвочых рук, але, на вялікі жаль, вясці сыстэматычную эаномічную работу дужа цяжка с прычыны розных адміністрацыйных пастанаўленьнй і аґранічэньнй... А ґрунт да такой працы дужа добры і ўжо даўно чэкае працаўнікоў.

IV.

Калі беларускі нацianaльны рух толькі пачынаўся, гэта быў рух чыста селянскі: васьмімільённая мужыцкая грамада першы раз падала свой голас, пачала сама гаварыць аб сабе і аб сваіх справах, выказываючы свае думкі так, як было найлягчэй—у роднай беларускай мове. За беларусаў лішне ўжо доўга гаварылі другіе: або зусім чужыя людзі, або тыя сыны беларускай вёскі, каторыя „выйшлі ў людзі“ і на сваіх сермяжных братоў глядзелі зверху. Ведама, ні адны ні другіе не маглі перэказаць таго, што думае і чаго хочэ народ: яны або ніколі не зналі беларускага селянства, як ніжэйшаго, „простага“ стану, або так ад яго далёка адыйшліся, што перэсталі разумець людзей, між каторымі узрасталі змалку. Затое ўсе шчырыя дэмакраты горача віталі прабуджэньне вёскі і сталі працаваць над тым, каб ёй лягчэй было выказываць усё, што праз доўгіе гады было зачынена ў галавах селянства цемнатой і безпраўным палажэньнем. Пачалася работа над развіцьцем „простаі“ мовы, каб беларус мог гаварыць аб усім на беларуску: гэта—найлепшы спосаб выказываць свае думкі.

Простыя, шчырыя словы народу маюць у сабе такую сілу,

што прамаўляюць да душы і сэрца кожнаго, хто не загубіў здольнасьці разумець чужы боль і горэ, чужую душу. І вась загнаная, абкіданая пагардай і асьмеяная родная мова разам зрабілася дарагой і мілай сэрцу ня толькі селяніну-земле-робу, але і яго сыну інтэлігенту. На нашых вачах родзіцца беларуская інтэлігенцыя: беларусе, котры зразумеў, хто ён такі, калі йшчэ хадзіў у сярмязе, ужо ня можа перэстаць быць беларусам, хаця сярмягу замяніў на сурдут, ці мундзір. Спачатку зусім малая жменя нацыянальна-сьведомых інтэлігентаў-беларусаў расьце і здабывае памаленьку сілу.

Добры прыклад тутака дае вучашчаяся моладзь. Між вучашчыміся ў вышэйшых, а нават і сярэдніх школах жаданьне прылажыць і сваю руку да нацыянальнай работы шырыцца ўсё болей і болей. Німа, бадай, унівэрсытэцкага гораду, дзе не было бы беларускага кружка, хаўруса. Павэдлуг сваей ідэолёгіі большая частка гэтакіх кружкоў стаіць дужа блізка да ідэолёгіі „Нашае Нівы“; яны ставяць сваей мэтай працу дзеля народнай прасьветы ў роднай мове, — пішуць і памагаюць выдаваць беларускія кніжкі, займаюцца беларускай літэратурай і пісьменствам, працуюць дзеля навуковага пазнаньня свайго краю і гэтак падгатаўляюць і грунт для будучых беларускіх навуковых інстытуцый, у тым ліку для музэя, для каторага розныя прыватныя асобы ўжо сабралі багата матэр'ялаў. Між унівэрсытэцкімі гарадамі ў беларускай нацыянальнай працы першае мейсцэ займае Пецярбург, куды едуць лепшыя сілы беларускай моладзі.

Не кажучы многа аб нацыянальна-сьведомых інтэлігентах — асобах свабодных профэсій і т. д., бо іх ешчэ надта мала, мы звернемся да духавенства, каторае ў беларускай вёсцы мае дужа вялікую вагу.

Трэба сказаць, што праваслаўных сьвяшчэннікаў так крэпка дзержаць у сваіх руках вышэйшыя духоўныя ўласьці, такую сілу мае над імі сьвецкая адміністрацыя і правыя арганізацыі, што нават тые, каторыя шчыра спагадаюць беларускай справе,

баяцца паказаць гэта чым-небудзь рэальна. Дый прыток маладых сьвяшчэннікаў, у каторых нацiональная сьведомасць прабудзілася йшчэ ў сэмінарыі, апошнімі гадамі неяк затрымаўся: ўсе болей сьведомыя, болей жывыя і энэргічныя вучні, скончыўшы сэмінарыю, ня хочучь ісьці у сьвяшчэннікі, а едуць у унівэрсытэты. Ня глядзячы на ўсё гэта, чорнасоценцы на Кіеўскім з'ездзі ў 1909 гаду зусім сур'ёзна падыймалі праект, каб усіх сьвяшчэннікаў с „тутэйшых“ людзей перэвадзіць з Беларусі ў цэнтральныя губэрні, а на іх мейсцэ прысылаць сьвяшчэннікаў-велікаросаў, бо мейсцовыя не надта энэргічна працуюць дзеля „абрусеньня“ краю!

Лепей стаіць справа с каталіцкім духавенствам. Ці тут літоўскія ксяндзы даюць добры прыклад, ці каталіцкія духоўныя ўласці умеюць глядзець унярод—у будучыну—далей за праваслаўных, трудна напэўна сказаць. Адно толькі бачым: між маладымі ксендзамі (асабліва йшчэ вучашчыміся), каторыя выйшлі з вёскі і не адарваліся ад яе зусім, трапляецца ўсё болей і болей сьведомых беларускіх патрыотаў. Дзе-не-дзе—часта пад страхам свайго бліжэйшага начальства—яны ужо пачалі ў касцёлі гаварыць казаньня па беларуску, выдаюць катэхізмы і рэлігійныя кніжкі ў беларускай мові і т. д. Усё гэта—ксяндзы-народнікі, людзі, каторыя скрозь свае рэлігійныя справы і ідэі умеюць бачыць жывы народ; гэта—ксяндзы-грамадзяне свайго краю. Але поруч з імі ў каталіцкім духавенстве ёсць ешчэ другі кірунак: прэстаўнікі яго, пачынаючы ад быўшага Віленскага біскупа барона Роопа, глядзяць на беларускую мову толькі як на спосаб дзеля шырэння ў народзі с ваіх думак. Такіх дальназоркіх налітыкоў, аднак, мала: на Беларусі перэважываюць дагэтуль ксяндзы-палякі, і польскі нацiоналізм іх не дапускае нават думкі, каб, працуючы для каталіцызму, духавенство карысталася беларускай мовай, паддзержываючы такім спосабам несымпатычны для палякаў беларускі нацiональны рух.

Кажучы аб праўленьнях нацiональнай сьведомасці у бе-

ларускай інтэлігенціі, мы ня можэм не ўспамінуць аб тых кірунках і групках людзей—часта чыстакроўных беларусаў, каторыя, прыняўшы цэлком расейскую культуру, стараюцца ўсімі сіламі, як заўсягды гэта робяць рэнэгацы, запыніць развіццё таго, ад чаго атшчапіліся: беларускай нацыянальнай культуры. Гэтыя людзі гуртуюцца каля двух газэт: чорна-соценнага, лістка „Крестьянинъ“, каторы у краёвых справах заўсягды выступае самозванна ад імяні беларускіх селян і народных вучыцелёў, і штодзённага органа расейскіх нацыяналістаў—„Бѣлорусская Жизнь“, перахрысьціўшагася нідаўна ў „Сѣверо-Западную Жизнь“. Абедзве газэты, разумеюцца, выходзяць па расейску (у Вільні).

Асабліваю увагу звернем на „Сѣверо-Западную Жизнь“. Яна—адно колка ў суцэльным ланцугу організацый каторым расейскія нацыяналісты мацяцца задзержаць нацыянальнае адраджэньне беларусаў. Побач газэты бачым „Бѣлорусское Общество“, „Бѣлорусскій Клубъ“, каторыя маюць тую-ж самую мэту, як і „Сѣв.-Зап. Жизнь“: стварыць між беларусамі такі рух, які ў Галічыне вядзецца пад загадам графа Бобрынскага і завецца старорускім. Як галіцкія „старорусы“ стараюцца запыніць развіццё роднай мовы і ўсім украінцам прыччаніць расейскую, так і „беларусы“ з „Бѣлорускага Общества“ арганізуюць тутэйшае расейскае грамадзянства дзеля вайны з беларушчынай, дзеля „абрусеньня“ краю. Гэта—акурат тое самае, да чаго кіруецца і большая частка тутэйшых палякаў, с тэй розніцай, што палякі заместа „абрусеньня“ дабіваюцца „апалячэньня“ беларусоў, выдаючы розныя „Przyjaciele“, „Jutrzenki“, „Dwa grosze“ і т. д.

Сумна прызнавацца, але да чорнасоценна-абрусіцельнага кірунку належаць блізка ўсе прадстаўнікі беларусаў у Государственнай Думе. Закон 3 юня так нарыхтаваў выбары ў беларускіх губэрнях, што сьведомым беларусам вельга было і думаць папасьці у III Думу: ў тых губэрнях, гдзе нацыо-

нальная сьведомасць ужо шмат узрасла, на выбарах перэважываюць памешчыкі-палякі (напр. у Віленскай губ.); там-жа, дзе народ менш сьведомы і цямнейшы (напр. у Міншчыне), далі селянам больш галасоў, але поруч з гэтым былі спецыяльна арганізаваны сьвяшчэнікі і чыноўнікі, каб, падняўшы штандар змаганьня с „польскімъ засиліемъ“, прапусьціць у Думу толькі такія элемэнты, каторыя зразу селі с канцавымі правамі, а ў нацыянальных справах паддзяржываюць ідэалы графа Бобрынскага і т. п. Такое палажэньне робіць вялікую крыўду беларусам: Гасударственная Дума і расейскае грамадзянства, слухаючы прамоў беларускіх дэпутатаў-селян, каторыя толькі патураюць Замыслоўскім, Бобрынскім і Комп., ня могуць ніяк акуратна прэдставіць сабе таго, што напраўдзі робіцца на Беларусі, якія патрэбы мае наш народ, чаго ён дабіваецца.

V.

Хто акуратно прыгледаецца да жыцьця беларусаў, той можа наперад сказаць, што—раней, ці пазней—беларусам прыдзецца пакіраваць свае сілы на тое, каб здабыць грамадзкія правы для сваёй нацыянальнасьці, для роднай мовы у двух інстытуцыяў: гэта—народная школа і—у праваслаўных—цэрква, у каталікоў—касьцёл.

Кожнаму зусім ясна, якую вялікую вагу для духоўнага развіцьця народу, для развіцьця яго культуры мае нацыянальная школа. У Беларусі аб беларускай нацыянальнай школе німа зусім і гутаркі: тутака ўсё перэважывае „палітыка“, каторая, як ведама, мае мэту „прывесці кь одному знаменателю“ ўсе нацыі. Расейскі нацыяналізм—гэта школьная атмосфера, ў каторай павінны вучыцца дзеці беларускіх селян. Праўда, гдзе вучыцель на першым мейсцы ставіць навукку, а не „палітыку“, гдзе ён шчыра рупіцца аб развіцьце гэтых

будучых грамадзян нашага краю, там яму само сабой прыходзіцца—хаця-бы спачатку—тлумачыць вучням усё зразумелай, матчынай гутаркай. Але такія здарэння дужа рэдкі: офіцыйна ужываць у школе беларускую мову забаронена. І пакуль беларусы не дачакаюцца такога часу, калі ў Думе падыймуць свой голас і здалеюць цвёрда пастаяць за беларускую школу іх нацыянальна сьведомыя прэдаўнікі, датуль як навучаньне па беларуску ў народных школах, так і аткрыцьце прыватных беларускіх школ, ня можа ісьці правільна і шырока, а будзе адбывацца патайна. Гэта — адна з найвялікшых перашкод, якая ляжыць на дарозі беларускага нацыянальнага адраджэньня, але яна так моцна звязана з нашым палітычным палажэньнем, што толькі з ґрунтоўнай пераменаў палітычнага „курсу“ можна будзе яе пазбыцца. А пакуль-што дробныя ручайкі нацыянальнай сьведомасьці цякуць у народную школу доўгай, абходнай дарогай.

Цяпер зьвернемся да справы завядзеньня беларускай мовы ў царкві і касьцёлі. Кажучы аб царкві, мы спатыкаемся так сама с перашкодамі, каторыя залежаць ад агульнай „палітыкі“. За тое ў каталіцкім касьцёлі „палітыка“ ўраду мае шмат меншую вагу: тутака духавенства, калі-б хацела, магло-бы багата зрабіць, але беда ў тым, што яно—ня лічачы тых маладых ксяндзоў-народнікаў, аб каторых мы казалі вышэй,—скоса паглядае на беларускі нацыянальны рух. Агульна кажучы, справа беларускай мовы не такая простая, як на першы пагляд здаецца, і да яе прыступаць трэба дужа асьцярожна і добра ўсё абдумаўшы. Гэтым і тлумачыцца факт, што беларусы у змаганьні за правы для сваёй мовы ў касьцёлі не пайшлі тэй дарогай, якой з самага пачатку літоўскага руху ішлі і йдуць іх суседзі літвіны.

Мы ўжо казалі, што пасья польскага паўстаньня 1863 году ўрад глаўнай мэтай сваёй палітыкі ў Беларусі абвесьціў „распалячваньне“ краю с тым, каб яго зусім зраўнаваць з Велікарускімі губэрнямі. І тутака ён зрабіў абмылку, рэзультаты

катарай ляглі цяжкім каменем на ўсё далейшае развіццё беларусаў, як націі: нацыянальныя асоблівасці былі перамешаны з асоблівасцямі рэлігійнымі, і на гэтым фундамэнці ўсё каталіцкае ў нашым краю і дагэтуль офіцыйна лічыцца польскім.

Павэдлуг рэлігіі беларусы дзеляцца на дзве няроўныя часткі: меншая частка (каля $2\frac{1}{2}$ мільёнаў)—гэта каталікі, большая—праваслаўныя. Нішто, апроча рэлігіі, не раздзяляе гэтых груп, якія нацыянальна складаюць адзін суцэльны беларускі народ.

Нават такія староннікі дэнацыяналізацыі беларусаў, як проф. Кулаковскі, аткрыта з гэтым згаджаюцца: проф. Кулаковскі, быўшы на з'ездзе правых арганізацый заходняга краю ў Кіеві (1909 г.) даказваў, што ў беларусаў каталікоў і праваслаўных мова, звычаі, ўсе пагляды і—адным словам—уся псыхіка—суполныя. Ня глядзячы на гэта як пры выбарах у Гасударственную Думу, так і пры апрацаваньні закону аб земстве ў Заходніх губэрнях ўрад усіх беларускіх селян-каталікоў запісаў „у палякі“, прылучыўшы іх да польскай куры, а такія-ж беларусы праваслаўнай веры былі ўсе аб'яўлены „расейцамі“.

Так быў зроблен офіцыйны раздзел беларускага народу на „палякаў“ і „расейцаў“. А поруч з гэтым каталіцкае духавенства, ужываючы ў касьцёлі ў дадатковых малітвах і казаньнях толькі польскую мову і без падмогі ўраду зусім натуральным спосабам апалачывала і апалачывае беларусаў-каталікоў. З усяго гэтага выйшла вось што.

Беларускі селянін, не разумеючы, чым каталіцтва розніцца ад праваслаўя, крэпка верыць, бытцым каталіцтва—гэта польская вера, праваслаўе—расейская. І ня дзіва: ў царкві ён прывык чуць расейскую мову, у касьцёлі—польскую, сваёй жэ роднай, беларускай, ня чуе ні тут, ні там. Палітыка ўраду і духавенства зрабіла тое, што два зусім розныя паняцця—рэлігіі і націі—ў галаве беларуса зліваюцца ў вадно. „Паляк“ і „каталік“ для яго такія самыя сынонімы,

як „рускі“, „расеец“ і „праваслаўны“. Беларусы йшчэ дагэтуль памятаюць, як ім „адбіралі“ рэлігію (скасаваньне уніі), і, каб мацней звязанца с тэй рэлігіяй, да якой цепер належаць, стараюцца адзначаваць усюды сваю бытцым то прыналежнасьць да палякаў, або да расейцаў. На такім ґрунце нарадзілася жаданьне адрэкціся ад беларушчыны, нарадзілася пагарда да ўсяго роднага: да сваей мовы, да братоў-сермяжнікаў, каторыя йшчэ держацца яе, да ўсяго „простаго“, „мужыцкаго“.

Аб тым, як у вачах беларусаў польшчына і каталіцтва моцна звязаны, сьведчаць такія факты, як запіс 58 тысяч чыстакроўных беларусаў-селян Віленскай губэрні на валасных сходах п а л я к а м і толькі затым, што яны каталікі (—пры перапісі, зробленай тутака ў часі апрацаваньня закону аб земстві), як разгромы народных школ, дзе вучыцелі не хацелі беларусаў-каталікоў запісываць п а л я к а м і („январская школьная перешісь“). Падобных фактаў можна было-бы знайсці бяз ліку, але і гэтых даволі!

Здаецца, варункі жыцьця беларусаў павінны былі ў канцы зусім раздзяліць гэты народ на дзьве часьці павэдлуг рэлігіі с тым, што каталікі і на мове і на культуры зрабіліся бы напраўдзі палякамі, праваслаўныя—расейцамі, зліўшыся з велікарускім народам. Гэтак яно напэўна і было-бы, каб не нарадзіўся беларускі нацыянальны рух.

Гэты рух зразу адбіўся на ўсіх баках жыцьця беларусаў. Пачалася работа і над распалчэньнем касьцёла с тэй мэтай, каб на мейсэць польскай мовы завясьці беларускую. Але ў той момэнт, калі на гэтай дарозе беларусы рабілі першыя крокі, на беларускую нацыянальную справу асабліваю ўвагу звярнулі расейскія „нацыяналісты“. Для „нацыяналістаў“ справа адраджэньня беларусаў паказалася больш „небяспечнай“, чым іх апалчэньне; вась яны і паднялі агітацыю, каб урад наладжыў на справу аб мове ў касьцёлі сваю руку, каб сам узьяўся за распалчэньне касьцёла, але ўжо с тэй мэтай, каб польскую мову замяніць не на беларускую, а расейскую.

Такая думка дужа перэпалохала беларускіх селян-ката-лікоў. Натуральны страх, што ў іх рэлігійныя справы ўме-шаецца урадовая ўласць, настараліся йшчэ павялічыць поль-скіе нацыяналісты, даказываючы, быццам урад, завёўшы ў касцёлі расейскую мову, пераверне каталікоў у праваслаў-ных. Поруч з гэтым пачалася агітацыя проці проб заведзеньня ў касцёлах беларускай мовы: польскіе нацыяналісты, як сьвецкіе, так і духоўныя, пачалі тлумачыць беларускім селянам, быццам беларуская мова — гэта толькі пераходная ступень да расей-скай, а, значыць, і да праваслаўя.

С таго, што мы вышэй казалі, лёгка зразумець, які добры ґрунт павінны знайсці ядавітыя зерняты, закінутыя ў душу беларусаў супольнай працай польскіх і расейскіх на-цыяналістаў. І з гэтым піонеры нацыянальнага адраджэньня бе-ларусаў ня могуць не лічыцца. Вось, чаму мы кажэм, што да справы завядзеньня беларускай мовы ў касцёлі трэба пры-ступацца дужа абдуманна: адзін фальшывы крок можа яе лёгка задержаць на доўгі час.

На нашу думку тутакж трэба ісьці двума дарогамі: праз самы народ і праз духавенства. Трэба старацца, каб жаданьне правоў для роднай мовы ў касцёлі шырэй збудзілася ў на-родных масах, каб увесь народ сам пачаў голасна іх дама-гацца. ґрунт для гэтага прыгатаўляе агульна-беларуская ра-бота; сяўба на ўзаранай ральлі—гэта павіннасьць нацыянальна-сьведомага духавенства, ў гэтым ліку і тых ксяндзоў-народ-нікаў, кадры каторых ужо набіраюцца. Споўніць гэту павін-насьць народ наш мае права вымагаць ад духавенства, як ад людзей і грамадзян, сыноў Зямлі Беларускай, ня глядзячы на ўсе перашкоды, якія стаўляе польскі нацыяналістычны клір, або Сьнод, або йшчэ хто іншы.

VI.

З усяго, што мы сказалі, відаць адно: як для работы дзеля школьнай справы, так і дзеля касьцельнай, або цэркоўнай і ўсіх іншых патрэбны беларусам інтэлігентныя сілы, каторыя памаглі-бы народу выйсьці на шырокую, вольную дарогу нацыянальнага творчэства. Уся старая краёвая інтэлігенцыя— расейская і польская—вядзе ў Беларусі палітыку эгоістычную, рупіцца адно толькі аб свае нацыянальныя справы. І пакуль не народзіцца моцная свая, беларуская народная інтэлігенцыя, пакуль яна не здабудзе сабе належнага мейсца ў жыцьці краю, як сьведомая і солідарная група, беларускі нацыянальны рух ня можа развінуцца так шырока і ўсестаронна, як, напрыклад, літоўскі рух, каторы пачаўся на гадоў 30 раней за беларускі і ўжо здалеў узгадаваць кадры нацыянальна-сьведомых інтэлігентаў—літвіноў.

Мы ўспамянулі вышэй аб тэй дэнацыяналізатарскай рабоці, якую робіць у Беларускім краю расейскі і польскі элемент. Гэткае становішчэ займалі яны даўней—у часі першых проб беларускай нацыянальнай працы; тое-ж робяць і цяпер, калі ўжо смела можна сказаць, што—раней, ці пазней—голас нацыянальна-сьведомага беларускага народу, як гаспадара краю, будзе перэважываць ва ўсіх культурна-нацыянальных справах на Беларускай зямлі. І расейцы, і палякі—кажучы праўду—вядуць і далей дужа недальнавідную палітыку вузкага нацыяналізму, або выступаючы востра проці новай грамадзянскай сілы ў нашым краю, або не зьвертаючы на яе ніякай увагі, бытцым з ёй ня трэба зусім лічыцца.

Аб расейскім незалежным грамадзянстве, аб вольнай грамадзкай думцы расейскай у Беларусі не шмат можна сказаць: расейскі элемент бадай увесь укладываецца ў рамкі „офіцыйнай Расеі“, аб палітыцы каторай нам ужо давялося гаварыць, а невялічкая шчыра дэмакратычная група мае так мала сілы, што яе сымпатіі для беларусаў маюць толькі мо-

ральнае значэнне. А палякі—гэтая найдужэйшая краёвая інтэлігентная сіла, стараючыся апалячыць беларусаў-каталікоў, як-бы ідуць на спатканьне офіцыйнай расейскай палітыцы і, выдумляючы ўсё новыя і новыя спосабы перэварачываць беларусаў „у палякі“, памагаюць дзяліць беларускі жывы народ на дзье непрыяцельскія арміі. Старай сыстэмы насільнай полёнізацыі трымаюцца цяпер толькі польскія „народовыя дэмакраты“, і ўжо пайшоў у ход, другі спосаб—спосаб ласкі: „niechaj sami przyjda do nas!“—гэтак кажуць болей „палітычныя“ так-званыя „краёвцы“ *) („Kur, Lit. № 180“ у 1908 гаду). „Краёвцы“ гатовы нават прызнаць правы беларускага народу, але ў такім прыпадку, калі беларускі рух захопіць толькі беларусаў праваслаўных, да каторых палякам ніякага дзела німа; затое каталікоў-беларусаў „краёвцы“, як і „народовыя дэмакраты“, лічаць за матэр’ял для апалячэння. Ведама, што пры такіх варунках нельга і думаць аб тым, каб кадры нацыянальна-сьведомай беларускай інтэлігенцыі павялічваліся людзьмі, каторыя належаць да старай апалячэнай, ці абрусенай краёвай інтэлігенцыі; нельга спадзевацца, каб і само захопліваньне беларускіх інтэлігентных сіл, выйшоўшых з народу, таў зразу скончылася. А гэта—вялікая завада для ўсёй беларускай справы, для нараджэньня народнай, нацыянальна-сьведомай беларускай інтэлігенцыі, каторая, звязаная неразрыўна с „простым“ народам—9-ці мільённай мужыцкай грамадой, адна толькі і можа як належыць развіваць нацыянальную душу беларусаў, пераховываючы ў чыстаце ўсе асоблівасьці свайго нацыянальнага Я.

Ня глядзячы на ўсе перашкоды, мы верым у нараджэньне такой інтэлігенцыі: яна павінна нарадзіцца. Пачатак ужо

*) Кажучы аб „краёвцах“, трэба зрабіць агаворку: праудзівых, шчырых краёвых людзей, каторыя лічаць свай павіннасьцю працаваць ня толькі для свай польскай справы, але і для тутэйшага беларускага народу, ёсць зусім малая жменя; большая-ж частка „краёвцоў“—гэта тые-ж нацыяналісты, толькі уздзеўшыя новую скуру.

бачым; рэшту зробіць само жыццё: глянце, як будзіца на-
цiональная сьведомасць у беларускай вучашчэйся моладзі, як
жаданьне працаваць для свайго, дагэтуль усiмi забытага
народу, падыймаецца ў душы гэтых будучых дахтароў, юрыстаў,
iнжэнераў, пэдагогаў, грамадзкiх працаўнiкоў. Мы верым, што
наша маладая народная iнтэлігенцiя споўнiць назначэную ёй
гiсторыёй высока-культурную мэту, i беларускi народ, каторы
ўжо „свой голас даў“, паложыць i сваю частку у агульна-
людзкую культурную скарбнiцу, павялiчыць хоць крыху усе-
сьветнае культурнае багацьце.

Антон Новiна.

У лiстападзi 1911 г.—Вiльня.

Родны край.

Ты не пытай мяне, мой дружэ,
Аб той краіне, дзе я ўзрос,
Аб днях пагодных, золкай стужэ,
Аб роснай траўцэ, поўнай слэз:

Пакінь пытаць аб кветках мая,
Што так пярэсяць на лугох
Дзе шчэбятлівых птушак стая
Пяе і снуе на стагох.
Аздобнаець неба—сонцэ, зоры
Душу сьвятлілі часта мне,
І сэрцэ, поўнае пакоры,
С надзякай к краю свайму мкне.

Пакінь пытаць, ці я збалелы
Свайго радзімага села
Пагляд санлівы і нясмелы
Яшчэ і сёньні помню я.
А хто-ж бы мог нямое поле,
Абшар квяцісты—сенажаць,
Дзе столькі працы, слэз у волю,
Так лёгка, здрадна зневажаць?

Пакінь пытаць аб хатцэ курнай,
Аб плот абвіслы ля гумна,
Пра ціхі шэпт вярбы спахмурнай
Пры самай прызьбе ля вакна.
Пра шлях, пра крыж на роўсьце смутны,
Пра векавечны рад бяроз,
Касцельных вежаў зван пакутны...
Усё сэрцэ ўздрыгвае да слёз.

Пакінь, браток, ня муч пытаньнем
Аб роднай матцэ, што ўвесь час
Мяне пясціла і з бажаньнем
Мне над калыскаю не раз
Пеяла песьні с цёплай верай,
Жадала долі, шчасьця шмат...
Вер, тая песьня сумнай лерай
Зьвініць у сэрцы ад тых дат.

Пакінь пытаць пра жніў с касьбою,
Начлег, агнішчы, карагод,
У вырай доўгай чарадою
Буслоў і жораваў адлёт,
Дзе зван касы, дзе песьня жнеяк,
Дзе чуцен зычны рык кароў,
Туды душой нясуся неяк;
Рой сьветлых дум уздымае кроў.

А родных птушак як убачу
Адлёт, іх шумныя рады,
Здаецца мне, што з імі трачу
Спакой н шчасьце наўсягды!...

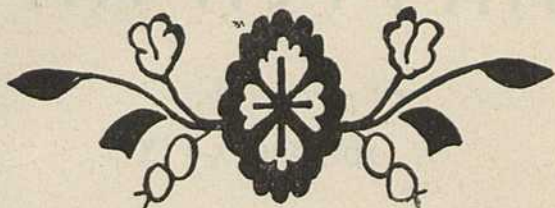
Пакінь пытаць аб край, аб мове:
Сваё над жыцьце я люблю,
І ў прывітаньні, ў кожным слове
Я беларускі тон лаўлю,

Што з глыбі шчырай, непадкупнай
Цурком з душы жывой плыве,
Гдзе ў працы чорнай, цяжкай, рупнай
Сумленьне з згодаю жыве.

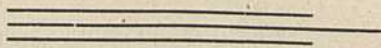
Пакінь пытаць! Не дам я веры,
Каб Беларусь хто мог забыць:
Я пэўны—кожны з нас бяз меры
Любіў і будзе век любіць!...

Альбэрт Пауловіч.

Мінск.

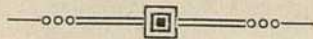

Янка Купала.

СОН

НА КУРГАНЕ.

У 4-х абразоў.

ПЕЦЯРБУРГ.
1912.

Пам'яті

СВАЙГО БАЦЬКІ І БРАТА.

Аутор.

А б р а з ы.

АБРАЗ I. У пушчы.

Сам. Русалкі.

АБРАЗ II. На замчышчы.

Сам. Чорны. Відмы.

АБРАЗ III. Пажарышчэ.

Сам. Пагарэльцы. Вясельная дружна. Прыстаў.

АБРАЗ IV. У шынкоўні.

Сам. Шынкар. Дзеўчаты. Госьці. Стражнік.

I.

У Пушчы.

Восень. Ноч. Лес. Глуха шумяць, калыханые ветрам, елкі і сосны; скрыпяць асіны і бярозы; с шэлегам валіцца на зямлю трупажоутае лісьце. Паміж трох адвечных дубоў— мохам і гальлём услааны узгорак-курган; над ім, зачэпіўшыся валасамі за галіны дубоў, тры вісяць русалкі і калышуща. З усёй мясыціны вее бязлюдзьдзем, чарам і жудою.

Русалкі, (разам),

Гу-та-та, гу-ля-ля,
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Ад сучка да сучка,
Ад куста да куста!

Ха-ха-ха! Вось яно,
Вось русалак жыцьцё;
Пушча—сосны, дубы,—
Вось і царство усё.

Жывём самі сабой,
Самі ўмеем мы жыць,—
Ніхто есьць не дае,
Не дае ніхто піць.

Днём ляжым, днём маўчым,
Як ня жывы мы днём,
А як ночка прышла—
Мы жывём, мы п'яём.

Так калышэмея мы
Ад куста да куста...
Гу-та-та, гу-ля-ля!
Гу-ля-ля, гу-та-та!

(Чуваць затрашчэлі сухіе сукі ад нечых ног).

1-я русалка.

Ці вы чулі, ці не?
Штось трашчыць каля нас.

2-я русалка.

Чула так сама я,
Вось напроці, якраз.

3-я русалка.

Паўне воўк, ці мядзведзь,
Бо хто-ж гэткай парой?...
Як вядома, хадзіць
Яны любяць сюдой.

1-я русалка.

Стукат толькі дзвюх ног.

2-я русалка.

Ну, і што-ж там за дзіў:
Ў госьці к нам чалавек.
Не інакш, заблудзіў.

Усе тры, (разам).

Чалавек, чалавек!
Не здарма пелі мы.
А цяпер хто куды,
Як начніцы, як сны.

(Атчэпліваюцца і разбегаюцца).

С а м, (выходзе, разгледаючыся).

Хаджу і блуджу я
Ўжо колькі гадзін
І, дзе ні ступлю я,
Не бачу пуцін.

Дубы ды хваіны,
Бярозы, вязы;
Скрыгочуць асіны,
Шыпяць верасы.

Кругом нейкі шорах,
Жуда, пустата;
Па долях, па ўзгорках
Легла цемната.

То нешта сьмяецца,
То нешта пяе,
То клічэ, здаецца,
То тут-жэ снуе.

Гоп, гоп! Не чуваці!..
Атказу німа.
Ой, пушча, ой, маці!
Ты зводзіш здарма.

Ох, зводзіш здарма ты,
Наслаўшы ламоў!
Я траплю да хаты,
Я траплю дамоў!

(Пашоу далей, разгледаючыся).

Р у с а л к і, (выбегшы зза кустоу, разам).

Ха-ха-ха, вось так госьць,
Як з зямлі, як с травы!

Чалавек, як і ёсьць—
З галавой і жывы.

Ці сюды, ці туды,
Ад калоды, ад пня.
Ўжо ня выйдзе ад нас
Аж да белаго дня.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Аж да белаго дня!

1-я русалка, (чэпляючыся ізноў за сук валасамі).

Як люблю я, люблю
Гутатаца вась так!
Як-бы дзе на градзе
Зацьвітаючы мак.

Помню гэта было
На зямлі між людзьмі:
Як любіла-ж яго
Сэрцэм, думкай сваймі!

Як бажыўся ён мне,
Што так любе і ён.
Сколькі ночэк зьвялі,
Сон ішоў нам ня ў сон.

Сон быў гэта, ах, сон.
Зноў зіма па вясне:
Ён пашоў за другой,
Ён пакінуў мяне.

І тады, ах, тады
Адна сьцежка была —
Ці ў раку, ці ў пятлю...
Ну—ў пятлю я пашла.

І за тое люблю
Гутатаціся так,
Як-бы дзе на градзе
Зацьвітаючы мак.

Усе тры (разам).

Гу-та-та, гу-ля-ля,
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Як-бы дзе на градзе
Зацьвітаючы мак.

2-я русалка, (седаючы пад дубам).

Я сядзець так люблю,—
Гэта мой трон-пасад:
Бо-ж я княжнай была
Таму лет сто назад.

Прыгажэй за мяне
Не было наўвакруг;
Шмат пакорных тады
Ў сябе мела я слуг.

Найвярнейшы адзін
З іх мяне спадабаў:
Як шалёны хадзіў,
У мой бок пагледаў.

Знала мукі яго
Я усе на вылёт;
Як сьмяшы, ахў, сьмяшыў
Яко сумны паглед.

Тады сэрца ў мяне
Не было, ці было...
Княжне меці яго—
Не да твару ішло.

Князь багаты, стары
Ажаниўся са мной,
А мой верны слуга
Заручыўся з ракой.

Вось за то і сяджу —
Гэта мой трон-пасада,
Бо-ж я княжнай была,
Лет таму сто назад.

Усе тры, (разам).

Гу-та-та, гу-ля-ля,
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Бо-ж я княжнай была,
Лет таму сто назад.

3-я русалка, (ходзючы па капцы).

Я сьнаваці люблю
То сюды, то туды,
Ўспамінаючы свой
Век з людзьмі малады.

Мы жылі у дваіх,
Як дзьве рыбкі ў вадзе:
Ён нідзе без мяне,
Без яго я нідзе.

Як любіліся мы,
Як быў ясен прастор!
Плялі думкі свае
С сонца, месяца, зор.

А пасья ад мяне
Адарвалі яго..
Узялі, павялі,
Не казалі—чаго.

У мяне-ж, ах, прышло
Дзіцянітка на сьвет;
Хлопчык мілы такі,
Як-бы с кветак букет.

Стыдна стало ўжо тут
Мне за долю сваю...
Я ў пялёнках яго
Закапала ў зямлю.

Як нябошчык, жуда
Мяне ўсю абняла:
Я у горад аттуль
Пабрыла, уцекла.

Ну, пасья гарадзкі
Брук мяне адалеў:
Хто мне лепей плаціў—
Ласкі лепшыя меў.

З віном слёзы піла,
Час маланкай ішоў;
Не стрывала і там—
Уцекла ўжо дамоў.

Сьцюжай выла зіма,
Сьцежку сьнег засьцяў;
Дапелася сяк-так,
Дзе маленькі мой спаў.

Абняла курганок,
Сьлёзы беглі с павек,
І заснула я там,
Ах, заснула на век!

І за тое сную
Так сюды і туды,

Ўспамінаючы свой
Век з людзьмі малады.

Усе тры, (разам).

Гу-ля-ля, гу-та-та!
Так сюды і туды—
Ўспамінаем мы свой
Век з людзьмі малады.

(Чуваць зноў затрашчэлі сукі).

1-я русалка.

Зноў трашчыць у кустох.

2-я русалка.

Гэта, знаць, любы мой
Ўжо вярнуўся ка мне
Са старонкі чужой.

1-я русалка.

Не, ня твой, але мой
Зьменнік той ходзе, знаць,—
Зноў мяне палюбіў,
Будзе зноў цалаваць.

2-я русалка.

І ні твой, ні яе,
А мой верны слуга
Княжну ўспомніў сваю,
І ідзе, як мага.

3-я русалка, (як-бы сама да сябе)

Мо' нябошчык сыноч?..

1-я русалка, (як раней).

Мо' татуля сівы?..

2-я русалка, (так сама).

Мо' стары князь, мой муж,
Ка мне йдзе—як жывы?..

Усе тры (разам).

Ну, ў кусты, хто куды!
Хай-жэ йдзе маладзец,
Пакуль блуду яго
Не надойдзе канец.

(разбегаюцца).

Сам, (разгледаючыся).

Ня сьлеп я, здаецца,
Здаецца не п'ян,—
Зноў гэтае мейсцэ,
Той самы курган.

І ногі прысталі,
І хочацца спаць,
А сьцежкі, чым далей—
Не знаць і не знаць.

Ці кінуў хто ўрокі
У кожны тут кут,
Ці ведзьмы ў нарокі
Мяне водзюць тут.

Так шумы пужаюць,
Чуць што дзе дрыгне:
А дома чэкаюць
Даўно ўжо мяне.

Гоп! гоп! Не чуваці,
Атказу німа.
Ой, пушча, ой, маці,
Ты зводзіш здарма!

Жартуеш здарма ты,
Наклаўшы ламоў...
Я траплю да хаты,
Я траплю дамоў!

(Ідзе далей).

Русалкі, (выбегшы, разам).

І не наш, і ні чый,—
Так сабе чэлавек.

1-я русалка.

Для спачынку яму
Я прыдумала лек.

2-я русалка.

І мне ведама ўжо.

3-я русалка.

Знаю я. Як не знаць?

Усе тры, (разам).

Вось тут на кургане
Яго ўложым мы спаць.

(Чэпляюцца ізноу валасамі за сукі і калышунца).

Ха-ха-ха! Сёньні ўжо
Ён ня выйдзе атсюль.
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-та-туль!

1-я русалка.

Ах, успомніла я
Сваё ў летку жыцьцё;
Пільнавала тады
Я за вёскай жытцо.

Ужо сьпелы былі,
Як адзін, каласкі;
Вецер іх калыхаў
Вось так, так, на бакі.

Ласкаталі так мне
Яны твар, валасы;
Ласкатала іх я
Ад расы да расы.

Пільнавала іх я;
Ажно раз, нада днём,
К ім кабета ідзе,
Проста йдзе с фартухом.

Вочы ўнаўшы ў яе,
Не вясе́ла яна,
І худая уся—
Косць ды скура адна.

Як прышла, дый скубель
Каласкі так мае,
І адзін за другім
У фартух, як свае.

А я шась! а я ў сьмех!
Зьняў кабеціну страх,
Ды на ўцекі аттуль,
Толькі чула я—ах!

Разьвязаўся фартух,
А яна ўсё бяжы,
І разсеяла так
Каласкі па мяжы.

Ах, як сьмешна было!
Як сьмеялася я!

Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

Усе тры, (разам).

Ах, як сьмешна было!
Ну, яна, ну сямья!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

2-я русалка, (атчэпливаецца і садзіцца пад дзэрэвам).

Ўжо недаўна было:
Пільнавала ў ваўсе
Так я грушу адну,—
Бач, хлапца к ей нясе.

Абарваны такі,
Адно зрэбье на ім;
Босы быў і усім
Тросся цела м худым.

Як да йгрушы дабег,
А ўжо быў на ей плод,
Зірнуў, плюнуў ў руку,
І на йгрушу—як кот.

Як да верху далез,
Давай дзіч тую рваць,
І за пазуху ўсё
Напіхаці, хаваць.

А я тут галінкой
Па камлі грушы хлоп!
Ды вось як: сучком трэсь! (паказвае)
Зляцеў хлопец, як сноп.

Лятучы, зачашіў
Кашулёнаю сук,

І з запазухі ўсе
Грушы кучай стук-стук!

Не збераў, паляцеў,—
Уцекаў, як быў дуж.
А я ў хохат, у сьмех
І с хлапца і з ігруш.

Ах, як сьмешна было!
Як сьмеялася я!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

Усе тры (разам).

Ах, як сьмешна было!
Ну, яна, ну сямья!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

З-я русалка, (атчэпліваецца і снуе па кургане).

Ах, і здарыўся мне
Так-жэ сёлета сьмех.
Пільнавала лажка,
Дзе быў блізка начлег.

Траўка ладна ужо
Ад зямлі адышла
І панаднай была
Для каня, для вала

Меў на воку яе,
Як хто толькі зірнуў;
Аж сьмельчак раз адзін
Так яе не мінуў.

Ночкай цёмна было,
Як на дне у вадзе:

Хмары месяц зьвялі,
Зоркі так-жэ нідзе.

Я ў травіцы сяджу:
Бачу, нейкі бедак
На худзенькім кані
Патцікаецца так.

Сядзіць конна, а ўвесь,
Як асіна, дрыжыць;
Падабраўся к лажку,
Як сава, ўкрут глядзіць.

Конь прыпаў да травы
І са смагам скубе:
Вельмі голадзен быў—
А я шась так сабе! (паказвае).

А конь скок! ды на ўцёк
У ваўсе капыты.
А ездак аб зямлю...
Устаў паплёўся ў кусты.

Адну толькі нагу,
Як калеку, валок,
А я ў хохат, у сьмех...
Такі сьмешны быў скок.

Усе тры, (разам).

Ах, ях сьмешна было!
Ну яна, ну семья!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

1-я русалка.

Але-ж дзе, але дзе
Гэты наш маладзён?

2-я русалка.

Мы тут пелі сабе,
А на сьцежку ўзбрыў ён.

3-я русалка.

Не яму пуціну
Ў гэтай пушчы найці.

Усе тры, (разам).

Пушча наша для нас—
Яе нашы пуці.

2-я русалка.

А каб пэўна было,
Пашукаць трэба нам.

Усе тры, (разам).

Пашукаць, паглядзець
Там і тут, тут і там!
(Разбегаюцца).

1-я русалка, (па хвілі варочаючыся).

Ха-ха-ха! блудзе ўсё,—
Разгледае кусткі;
З рук і ног кроў цячэ,
Сумны, бледны такі.

3-я русалка, (выбегаючы).

Ха-ха-ха! блудзе ўсё.
То аб пень, то аб лом.
І на неба глядзіць,
Як-бы там яго дом.

2-я русалка, (выбегае).

Ха-ха-ха! блудзе ўсё.
С сучкоў знакі кладзе.

Каб другі раз ня йсьці,
Перайшоў ужо дзе.

Усе тры, (разам).

Прыдзе, прыдзе сюды,
Хоць-бы млеў, хоць-бы чэз,
І засьне, ах засьне,
Як-бы ноч, як-бы лес.

1-я русалка.

Стойце! чую трэск я.

2-я русалка.

Ўжо ідзе.

3-я русалка.

Ах, як кот!

Усе тры, (разам).

А цяпер хто куды!
Песьні ў ход! чары ў ход!

(Разбегаюцца, толькі у наблізасьці чуваць с трох старон іхні хохат і — „гу-ля-ля, гу-га-га“).

С а м, (змучыўся, чуць ідзе).

Ўжо змогся саўсім я,
Змагла мяне цьма,
А сьцежкі-пуцінкі
Німа, як німа!

Спаткаў і ваўка ўжо—
Зуб лясаў аб зуб;
Сава праляцела
І села на дуб.

С-пад пня выбег заяц
І ў гушчу пабег,—
А гэткі быў белы,
Як вапна, як сьнег.

Лізнула гадзюка
Хвастом каля ног,
Пабегла і недзе
Схавалася ў мох.

Ах, болей хадзіць, так
Блудзіць не магу!..
І сон не астаўся
Сабой у даўгу.

Пара атпачыці,
Дыхнуці пара,
Хутчэй мо' на небе
Узойдзе зара.
(Садзіцца на кургане).

Ах, як тут выгодна!—
Узгор, як пакой—
Мох, лісьця, чарнобель,—
Лес над галавой.

Ах, ах, як-жэ слаўна
Тут можна заснуць!
(Прыслуховаецца).

А ўсё нейкі шорах
Як чуць, так і чуць...
(Відам салавее).

Ох, муцяцца думкі,
Павекі—як звон!..

Хацінка... сямейка...

Ах, сон, ты мой, сон!..

(Засыпае. Русалкі выходзяць з укрыцця).

1-я русалка, (нахінаецца і угледаецца на Сама).

Ах, прыгожы які!

2-я русалка, (як і першая).

І які малады!

3-я русалка, (так сама).

І чаго-ж, і на што

Заблудзіў аж сюды?

1-я русалка.

Як ён люба злажыў

Ручкі пад галаву!

2-я русалка.

Як снапок, гэтак лёг

Тут на мох, на траву!

3-я русалка.

Сам сябе усяго

У клубочэк сагнуў;

Як атпаўшы лісток,

Як нябошчык заснуў.

Усе тры, (разам).

Ха-ха-ха! як лісток,

Як нябошчык заснуў!

2-я русалка.

Цяпер сядзем пры ім,

Як тры кветкі ў вакне;

Ціха так, каб не знаў—

Ці на яве, ці ў сьне.

1-я русалка.

І навеім яму,
Пакуль сонцэ зірне,
Казку долі яго.

2-я і 3-я русалка, (разам).

Што?

1-я русалка.

Сон на Курганé.

Усе тры, (разам).

Гу-ля-ля, гу-та-та!
Пакуль сонцэ зірне,
Загадаем яму
Сьніці на курганé.

(Садзяцца: дзьве—на абাপал—у галаве, адна—у нагах. Ціха жаласьліва
пяюць; шум лесу зліваецца з іх песьняй).

Сьпі, наш міленькі саколík,
Госьць наш не званы, не сланы!
Дням пагубляў ты даўно лік
Долі сваей не спынянай.

Мы над табою, мы—цені,
Поля і лесу начніцы,—
Казкай павеўнай асенім
Думкі твае злыбядніцы.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Казкай павеўнай асенім...

Сьпі, наш міленькі... Нікому
Гэткаго сну не сьсылалі:

Будзеш ты дома, за домам,
Будзеш ты бліжэй і далей,

Сокалам вольным па сьвеце
Будуць павевы насіці;
Вогнікі ўгледзіш на цьвеце,—
Будуць табе іх гасіці.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Будуць табе іх гасіці.

Сьпі, наш міленькі!.. Далёка
Неба глухога сьвітаньне;
Будзе нялёгка, нялёгка,
Покі дзень новы настане.

Мы цябе тутка атулім
Ласкай сваёю і песьняй,
Песьняю—лю-лі, ой, лю-лі!
Гэтак панадне, уцешне.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Гэтак панадне, уцешне...

Сьпі, наш міленькі!.. Вы, сосны,
Елкі, дубы і асіны,
Кіньце шумеці жалосна,
Пейце вясёлай часінай.

Выгляні, месяц беляны,
Сьветыч ад веку да веку,
Сьведкаю будзь неабманнай
Гэтаго сну чэлавека.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Сьведкаю будзь неабманнай
Гэтаго сну чэлавека.

Пад канец песьні падбліжаюцца—з аднаго боку воўк, а з другога —
ліс і аподаль, на задніх лапах садзяцца; паміж іх падымаецца да пала-
віны гадзіна і глядзіць у старану сьпячага; с-пад лазоваго куста высо-
вываецца заяц і разгледаецца, з апошнімі славамі русалчынай песьні
паволі апускаецца

З А С Л О Н А .

II

На замчышчы.

Ноч. Старое замчышчэ, ці так сабе палац—калісь знаць важны—сягоньня напоў разваліўшыся. На г'зымсах паўрасталі палыны і крапіва; каля сыцен дзікіе рожы і акаціі памешаліся з лазой і непрыветліва шэлесьцяць. Вокны і дзьверы ўсе наглуха забіты таўстымі яловымі дошкамі. Г'анак (дзе і рэч адбываецца) каменны, на шасьці слупох— па тры с кожнага боку. Пусткай, гнільлём і зністажэньнем вее з усяго замчышча.

С а м, (патцікаецца к парадным дзьверам с тапаром у руках).

Колькі ўжо ночэк, колькі ўжо раз
Стукаўся ў гэтыя сыцены.—
Вечна заходзіла штосьці не ў час
Мне на дарозе нязьменна.

Дзед мой нябошчык, калі ўміраў,
Так гаварыў мне і тату:
Скарбы у лёхах замчышча схаваў
Хтось адзін вельмі багаты.

Трашць-жэ можна ў ноч тую на сьлед,
Як з іх спадае закляцьце;
Толькі пары тэй ня ведаў і дзед—
Трэба яе адгадаці.

Летам, у восень, зімою, вясной
Гэтыя пробую дзьверы:
Штось атпіхае, штось кідае мной,
З рук выбівае сякеру.

(Закладае лязо за дошку і мацуе).

Чорны, (паяўляецца ля сцяны незаметна і хватаецца за сякеру).

Ты зноў сюды лезеш, нешчасны!
Ха-ха-ха! вось так навала!
Напрасна, мой мілы, напрасна,
Зноў цябе немач прыгнала.

Не дам я да скарбаў дастацца,
Варту я моцна трымаю;
Хто важыцца з мною змагацца—
Помач я крэпкую маю.

Ці просьбай, ці грозьбай, ці стонам
Стукнешся ў гэту мясьціну—
І ўсё на загубу: ня ўлезеш да скону
Ха-ха-ха! счэзьнеш скацінай...

Сам, (атступае ад дзьвераў, тапор з лоскатам валіцца на ганкава
каменьня).

Так ужо ёмка тапор залажыў,—
Меціўся дошку сарваці,—
Бач, як-бы сілы усе свае збыў;
Млее рука, не спазнаці.

Хаты сваей лягчэй зрушыць звяны,
Тут ня йдзе ў лік і ахвота.
Спробую толькі з другой стараны,
Мо' спіртней пойдзе работа.

(Закладае тапор так сама, з другога боку дошкі).

Ну, адрывайся, пракляты запор,
До' жартаваці са мною!
Сілы, больш сілы! ах, каб цябе мор!
Зноў не пакратаць рукою.

Чорны, (выбіваючы ізноў тапор).

Зубамі грызі, війся ў ранах,
Сэрцам бі ў камень, як звонам,
Крывёю парог злі цэгляны,
Трупам тут ляж безгалоўным,

І с сьвету таго выглянь марай,
З небама аплутаўшысь дружбай —
Удар пяронамі с-пад хмараў,—
Я не пакіну тут службы.

Сам, (шукаючы тапара).

Дома ўжо нельга мне далей так жыць,—
Дом мой магілай халоднай;
Каменем поле сьцюдзёным ляжыць.
Плёны зьмеў вецер галодны.

Марна пад кроквай ржавее каса,
Недзе ўчапіці нарага...
Толькі чырвоная ўсюды раса,
Толькі к неўдачам дарога.

Гадзіны ўюцца вяроўкай ля ног,
Смогчуць кроў з жылаў піяўкі;
К Богу звярнуся—маўчыць нема Бог,
Сьцелочы ў пекле прылаўкі.

Людзі!... Што людзі? Ці ёсьць дзе між іх
Годны адзін хоць у людзі:
Мутнасьцяй, трупам нясе ад усіх;
Пошэсьцяй поўныя грудзі.

Чорны.

Ха-ха-ха! Жыць табе трудна,
Цесна, хоць так сьвет вялікі,
Ї думце з людзямі адлюдна,
Свойскае стало ўсё дзікім.

І долю ўжо як абязвечыў, —
Скарб цябе цягне заклёты.
А сколькі разоў ад мяне чуў:
Лезеш і тутка здарма ты!

Сам, (находзячы тапор).

Вось і тапор мой. К рабоце жывей!
Скарб дастаць мушу я гэты;
Ласкай павее тады ад людзей.
Неба і цэлага сьвета.

(Замахіваецца тапаром у самыя дзьверы; Чорны ізноў яго выбівае;
Сам абясілены валіцца на зямлю).

Чорны.

Калі-ж ты спагоніш ахвоту?..
Вянь павуцінай, травою;
Зьмешайся з гразёю, з балотам,
Стукай аб мур галавою..

Вясёлкай табе скарб сьмяецца,
Вогнікам зводзе бліскучым..

(Сам мацуецца устаць).

Што? Зноў табе, квольнік, здаецца,
Што сіл досьць маеш магучых,

Каб мяне тут паканаць, адалеці,
Вываліць дзьверы ў замчышчы.
Не! Перш магілай на сьвеце
Станеш свайго пажарышча,

Пакуль сюды ўвойдзеш не званы.
Кінь свае думкі, дзяціна.
Лепш чэрвем ад рана да рана
Ляж пад гнілою асінай.

Ха-ха-ха! і там ждзгы усходу,
Новаго ўсходу-прынады;
Пішчы там, як кáня ў пагоду;
Вый, як ваўкі на Каляды!

С а м. (шукае, поўзаючы на каленях, тапара).

Мусіць змацуе гэтая глуш.
Эх ты мой быт чэлавечы,
Ўдзержыць сякеры і то ўжо ня дуж,—
Корчацца ногі і плечы.

Як-бы тапор ужо толькі найсьці
Ў гэтай пустошы заломнай...
Дзе ён? Дамоў без яго-ж мне ня йсьці
Як-жэ тут цёмна, як цёмна!

(Дастае з-за пазухі смолку).

Маю на ўсякі прыпадак с сабой
Колькі смаляных патпалак,
Толькі запалкі...

(Мацае у кішэнях).

Ай, Божэ ты мой!

Дома забыўся запалак.

(Шукае і знаходзіць абмацкам тапор).

Ну, ўжо і так рэзачок свой знайшоў,

(Прабуе пальцам лязо).

Толькі аб камень збіў зубы.
Што-ж? Так сягоньня ўжо пойдзем дамоў, —
Вытачу заўтра, мой любы.

Эх, каб ешчэ ды папробаваць з раз
Гэтых струхлеўшых запораў.
Вось і напад-бы у добры мо' час...
Там, эй, не знаў-бы ўжо гора.

(С трудам устае і пагледае на дзьверы).

Чорны.

Ты ўсё угледаешся ласа
Збыцца ня можэш пакусы;
Дам я табе тут папасу,
Толькі гуляй без прымусу.

Сам.

Ціха... Прыпомніў; ёсць мел у мяне.

(Находзіць за пазухай крэйду).

Ўчора на мысль мне ўзляцела...
Чуў, што і поўнач тады не чапне,
Круг абвясьці толькі ўмела!

(Садзіцца пасярод ганку — бокам к дзьверам — на кучы друзу і мелям
абводзе каля сябе круг).

Вось, мо цяпер і спазнаю усё,
Як найці к скарбу дарогу;
У поўнач тут, кажуць, свае йдзе жыцьцё,
Толькі-б не зняцца трывогай.

Трэба хоць песьню злегка зацягнуць, —
С песьняй сьмялей, кажуць людзі;

Мыслі благіе далей адлетуць,
Шорах так страшэн ня будзе

(пяе).

Атуманіла ночэнька цёмная
Нашы нівы і нашы сялібы,
І ўсім песьню пяе непрытомную,
Ў захацеўшыя звонючы шыбы.

Ва ўсе сьцежкі блізкіе, далёкіе
Неспажыты уплўтаўся хворае,
Сьцяг-прысады стаяць адзінокіе,
Агнецветны нявыгляне параст.

Не заходзе, ідучы прысадамі,
Падарожны з далёкага краю
З добрай весткай, з ласкавымі радамі,
Аб жыцьці-небыцьці не спытае.

Не заходзе ніхто к нам са сьветычам,
Як пажар, як агністае сонцэ,
Неразвейнага, вечнага свету чым
Аслабешай уліўбы старонцэ.

Ходзім, блудзім, снуем без прыстанішч,
Атпраўляем старыя малітвы
На забытым самімі курганішчы
Дзе сьпяць сьведкі нявыйграных бітваў.

Адно ветрам асіны хістаюцца,
Дзе сном слава заснула незваным,
Ды круччо на пажыву злетаецца,
Судзіць суд над жыцьцём закаваным.

Гэй, ты, гэі! наша ночэнька цёмная,
Завагнася ты сонца пажарам,

Распалі нашу долю заломную,
Не пракляцьцем, а божым будзь дарам!

(Перэстаўшы пець).

Нейкую кашу, бадай, не з дабромъ
Ліха ўжо, ўзнаць, заварыла;
Сьвіст, бразгатня, тупаніна кругом.
Што за нячыстая сіла?!

Проста рабінава ночка прышла!
Жудасьць—дзе вока ня кіне...
Падераў спробую, можа імгла
Гэта пышучая згіне.

(Шэпчэ пацеры. Чорны сьвішчэ: паяўляецца чалавек у лекайскім
уборы і, падаўшы жалезны саганок, знікае. Чорны запускае у сярэ-
дзіну саганка руку і, падымаючы аттуль жменю золата, падтрэсае яго
на далоні; грошы са званам — як путаў жалезных — валюцца ізноў
у гаршчок; Чорны ізноў аттуль іх бярэ і так усё перэсыпае. Сярод
ночнай цемры, золата блішчыць чырвона—смольным жуткім полымем
і, як сыпецца, выдае, быццам плыве нейкая крывавае полука).

Чорны.

Дзын-дзын-дзын, зьвіні, як жалеза,
Золата, звонка-званіста;
Зьвіні па жалезных нарэзах
Дзын-дзын, зьвіні ў звон ірдзіста.

Зьвініце ў звон золата, лозы;
Ськайце, гадзіны, з гнёздаў;
Зьвініце ў звон золата, сьлёзы;
Блыск свой гасіце вы, зьвёзды.

(Вецер усліваецца. Словы Чорнаго зліваюцца у нейкую дзікую му-
зыку з бразганьнем грошы, шэлегам зарасьляў і скрыпам дошак за-
бітых вагон і дзьвераў замчышча. Паяўляюцца—то з аднэй то з другой
стараны ганку—відмы; Чорны кідае кожнаму з іх па колькі чырвонцаў
на зямлю, — касьцятрупы хціва іх падбераюць, патходзяць к Саму і
цянюць навокала яго—то падбліжаючыся, то аддаляючыся ад абве-
дзенага мелям круга).

Зноў ты, зноў ты непакоіш
Нашэ царства уладарства:
Зноў ламаці—думкі роіш—
Праўды нашай гаспадарства.

Вон адгэтуль, вон с парога!
Скарб пад нашымі замкамі.
Вон, якой прышоў дарогай:
Скарб пільнуе цемра з намі.

Хто закон наш не ўшануе—
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

2-е відма.

Што тут робіш? Хто асьмеліў
Падыйсьці пад хорам гэты?
За праступ такі на дзеле
Даць атказ свой мусіш мне ты.

Не на сьмешкі, не на жарты
Мы вартуем гэтых зломаў.
Скарб пад нашай схован вартай—
Не дадзім чашнуць нікому.

Вон адгэтуль на заўсёды!
І не важся ступіць кроку:
Усе выходы і ўходы
Наша мае страж на воку.

А хто варты не ўшануе,
Я здавлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

3-е відма.

Зноў на скарб наш вочы лупіш,
Зноў прыбрыў с сваей пуестошы...
Здохнеш перш, чым к яму ступіш
Тут не банк, мой ты харошы.

Сотні лет і сотні плечаў,
З сотні ніў яго тут клалі,
А ты, відма чэлавечча,
К яму зубы так аскаліў.

Вон адгэтуль! Маё дзела
Ў тым, каб скарбу не практаў.
Я ганю цябе, калелы,
Гэтым хорамам заклітым.

Хто граніц мне не ўшануе, —
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я—
Як вужакай, як гадзюкай.

4-е відма.

Скуль ты ўзяўся? чаго хочэш?
Кім пасланы, кім пазваны?
Што с сякерай тут ламочэш —
Па скарб лезеш захаваны.

Пеуці хочэш нам машыны
Нашай фабрыкі цямычнай...
Вон адтуэль! вон, скаціна,
С сваей думай неабычнай!

Вон адгэтуль! Тут крануці
Я нічога не пазволю:
Я ганю цябе акуцьцем
Гэтай хорамнай будоўлі.

Хто пеуць фабрыку спрабуе—
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

5-е відма.

Ці ты блёкату напіўся,
І за лішне перамерыў?—
Аж пад мур наш заваліўся
С сваей востраю сякерай.

Не, не трапіў на пару ты,
Не туды прывёў бог шклянны...
Напаю цябе атрутай,
Аж патомак будзе п'яны.

Вон адгэтуль, покі цэлы!
Я ганю цябе законна:
Шкляным звонам, капляй белай,—
Царства нашаго аслонай.

Хто звадзіць шынк наш спрабуе,
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,—
Як вужакай, як гадзюкай.

6-е відма.

Ну, чаго сюды прыпоўз ты?
Ці табе не здаў хто рэшты?
Чаго лезеш горш каросты
І гішэфты мне пеуеш ты?

Тут не гандэль, тут не крама:
Німа дзэгцю, німа солі...
Вон! Засядзь клапом пад трамай,
Шукай скарбу ў сваей столі.

Вон адгэтуль! вон са скурай!
Я ганю цябе сьвячніцай:
Вечнай плесьняй гэтых мураў,
Неспажытаю цямрыцай.

Хто гіпэфты нам папсуе,
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

7-е відма.

Дужа, дужа так нягодна:
Праў сьвянцонных не шануеш;
Гэткай подласьцяй выроднай
Сабе пекла прыгатуеш.

Скуль ты маеш пазваленьне
Скарбам гэтым карыстаці?
Проч адгэтуль безадменна!
Ціха сядзь у сваей хаце.

Проч ад нашаго ўладарства!
Я ганю цябе павагай
Найвышэйшай земных царстваў!
Зрадай к сьвету, к цемры смагай.

Хто наш голас не ўшануе,—
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

Ч о р н ы, (звюючы ўсё золатам).

Ў права, ў лева, ў лева, ў права
Аплетаці шчыльна, жвава

Абручамі ў знак, не ў знакі,
Як гадзюкі, як вужакі!

В і д м ы, (сплетаюцца за рукі і, як ланцюгом, ачэпліваюць і кру-
жацца навокала Сама).

Як гадзюкі, як вужакі,
Абручамі ў знак, не ў знакі

Аплетаці шчыльна, жвава
Ў права, ў лева, ў лева, ў права!

Ч о р н ы, (падымае і стукае аб саганок абломкам муру).

Гэй, на вырай, гэі, на жніва!
Толькі спрытна, толькі жыва.

Ў лева, ў права, ў права, ў лева
Па насыпелыя пасевы!

В і д м ы, (расплетваючыся і збегаючы з ганку — кожнае у сваю
старану).

Па насыпелыя пасевы—
Ў лева, ў права, ў права, ў лева!

Толькі спрытна, толькі жыва,
Гэй, на вырай! гэі, на жніва!

С а м, (папраўляе ямчэй у руках тапор).

Што за дзіва, што за сіла
Тут сьвістала, скавытала.
Штось круціла, штось муціла,
Як вяроўкай, аплетала.

(Відмы па хвілі варочаюцца у тым самым парадку, але кожнае валачэ
с сабой—зачапіўшы пятлёй за шыю—таварыша, каторы, астанаўліва-
ючыся каля Чорнаго, кідае яму у саганок колькі медзякоў; пасьяла
відма садзіць свайго таварыша на кругу каля Сама канцомь вяроўкі
завязываючы рукі).

Товарыш 1-го відма, (кідаючи грошы).

Дзед і прадзед пахалі
Поле роднае тое,
А цяпер мне казалі,
Што яно ўжо чужое.

З роднай выгналі хаткі,
Як-бы ім што я шкодзіў...
Эх, нясу ўжо астаткі,
Бо за праўду мне ходзе.

1-е відмо, (садзючы таварыша, да Сама).

Вось таварыш для хаўруса,
Каб не брала больш пакуса...

Сядзьце ціха, сядзьце зьмірна,
Як мак з макам—так абшырна,

Як дамоўкі—так глыбока,
Як злом камня—так высока.

Сэрца шэптаў атчурайся,
С тапаром сваім сквітайся.

Як не глянь сюды цекава—
Цемра тут закон і права.

Таварыш 2-а відма.

Як-жэ, як я стараўся
Сабраць гэтых шалегаў,—
І ў калоды цягаўся,
І падзённа ў двор бегаў...

Сцьюжа цісьнецца к хаце,
Жыта ўжо ані жменькі,—
А тут кажуць аддаці
За шнурок свой вузенькі.

2-е відма.

На, і ўчыцеся ахвоты
Шанаваць закліяцця сплёты.

Сядзьце роўна і накорна:
Як калоды—так праворна,

Як у пні клін—так свабодна,
Як дамоўкі—так выгодна.

Ад граніцы да граніцы
Страж мая тут—паляўніца.

Дум згасіце ўсе праявы;
Цемра тут закон і права!

Таварыш 3-го відма, (кабета).

Ад усходу да ночы
Так шла ў постаці звінна—
Смольлю пот лез у вочы,
Хоць круці—кашуліна.

А тут платы за многа
Кажуць, хоць гэтак мала...
Наце! што-ж? ваша змога,
Наша дзе не пранала.

3-е відма, (з насьмешкай).

Вось табе надмога ў працы
Па скарб лезьці у палацы,

Дабівацца ў валадарства
Цёмна-ночнаго мацарства.

Сядзьце квола, асьцярожна;
Гляньце там, тут а трывожна,—

Як пыліны—так забыты,
Як атопкі—так прыбіты.

Ажані тапор з неславай,—
Цемра тут закон і права!

Т а в а р ы ш 4-го відма (аднарукі).

Як на праўдзе судзіці—
Мне належала-б плата,
А тут кажучь плаціці
За якуюсь там страту.

Руку рвучы, машына
Сапсавалася, праўда,—
Але ў чым-жэ я вінны,
Калі вінна прылада.

4-е відма.

Ўсё для дружбы, ўсё для большай
Тваім думам збор вясэльшы.

Сядзьце роўна, жэлязіста,
Мазаліста і крывіста;

Як дым гутні—так цягуча,
Як час векаў—так жывуча.

Як авечкі—гэтак дружна,
Як падмуркі—так натужна;—

Скарб ня будзе тваёй стравай:
Цемра тут закон і права!

Т а в а р ы ш 5-го відма.

Так усё аплуцілі —
Не найці ў сьвеце сьвета,

І ў дабавак пусьцілі
На пакусу звод гэты.

Ўзялі усё — дам апошкі:
Капля, кажупь, жадее;
Мо хоць трошкі, хоць трошкі
На душы прасьвятлее.

5-е відма.

Ўжо с пацехай ды вясёлай
К табе йду, мой ты дзябёлы.

Сядзьце шумна, як расохі,
Дурнапьян, чэртапалохі;

Як звон фляшэк — неўгамонна,
Як сама кроў — так чырвонна,

Як пагібель — так шчасьліва;
Затуманьце усе парывы,

Каб ня зводзіў скарб ласкавы...
Цемра тут закон і права!

Товарыш 6-го відма.

Так аплуціў, ачмуціў,
Як чэрвяк лісток вішні,
Хоць і знаю, што круце,
Хоць і знаю — што лішне.

Мушу даць, хоць ня штукі:
Зьмеў с тачка і паскрэбы;
Кажуць, лепшай прынукі
Не найці як — патрэба.

6-е відма.

На, і доўга не таргуйся,
І па скарб да нас ня сунься.

Сядзьце ціха, сядзьце скрыней,
Як-бы мухі ў павуціне.

Як кароўка—гэтак дойна,
Як свая цень—так спакойна;

Гібка так—як валаконцы,
Так працэнтна—як чырвонцы,—

І па скарб ня лезь аблавай:
Цемра тут закон і права!

Таварышы 7-го відма, (двое—старая кабета і падростак).

Кабета.

Каб хаця ужо сьвечак
Як найболей разнеціў,
Каб аж мой чэлавечэк
На тым цешыўся сьвеце...

На імшу на „задушкі“...
За жывёлку так сама...

Падростак.

За памершыя душкі
Майго таты і мамы.

7-е відма.

Для навукі, для прымеру,
Як паступкам знаці меру...

Сядзьце складна і прыкладна,
Непакратна і незрадна;

Як фігуркі вирізаны,
Як бібулы малеваны,

Як грыбы ў сылясналай глебе:
Вочы к небу, губы к небу!

Ўсе жыцця здушыце зьявы..
Цемра тут закон і права!

Чорны, (стукаючы абломкам цэглы па саганку з грашыма).

Ў права, ў лева, ў лева, ў права
Аплетаці шчыльна, жвава

Абручамі ў знак не ў знакі,
Як гадзюкі, як вужакі.

(Відмы ізноў сплетаюцца між сабой за рукі, ачэпліваючы і кружучыся навокала Сама і пасаджаных пры ім зьвязаных таварышаў. Глухашмяліна гудзяць — ні то пяюць; Чорны у тахт ім бразгае абломкам па саганку; скрыпяць дошкі; шэлесьцяць зарасьлі, вецер сьвішчэ у шчэлінах. Усё гэта зліваецца у вадну—нейкую пыкельна-шалёную мэлёдыю; нэма толькі сядзіць Сам і яго таварышы на грузах замчышча).

Відмы, (у вадзін голас).

Як гадзюкі, як вужакі,
Абручамі ў знак, не ў знакі

Аплетаці шчыльна, жвава
У права, ў лева, ў лева, ў права!

(Раптам асьвечывае ўсё замчышчэ пажарны блеск. Момэнт, відмы астанаўліваюцца і дзіка, злавесна глядзяць: вочы іх крывёй наліты, зьверскіе, прагавітныя).

Чорны, (стукаючы абломкам па саганку).

Зноў на вырай, зноў на жніва,
Толькі спрытна, толькі жыва!

Ў лева, ў права, ў права, ў лева —
Па наспелые пасевы.

Відмы, (расплетаюцца: кожнае бярэ за вярхоўку — між галавой і
рукамі — звязанага свайго таварыша і ў парадку, у
якім прышлі, сходзіць з ганку пад звон Чорнага гра-
шыма).

Па наспелые пасевы —
Ў лева, ў права, ў права, ў лева,

Толькі спрытна, толькі жыва,
Гэй, на вырай, гэі на жніва!

(Чорны сьвішчэ. Паяўляецца і забірае саганок з грашыма той самы
чэлавек, што яго і прынёс).

Сам, (ухапіўшыся з мейсца).

Што за дзіва, што за сіла
Зноў круціла, зноў муціла?...

Скавытала і сьвітала,
Як-бы путам аплетала, —

Ні то ў яве, ні с спрасонья...
Што за ночка мне сягонья?!

Было цёмна, як у вулі, —
Хоць-бы ў вока пальцэм ткнулі, —

А тут відна ў гэтых грудях,
Хоць лічы іголки ўсюдах.

(Узіраецца у той бок, скуль бьець большы блеск).

Што я бачу?.. Ці-ж быць можа?..
Гэта-ж вёска!.. Божэ!.. Божэ!..

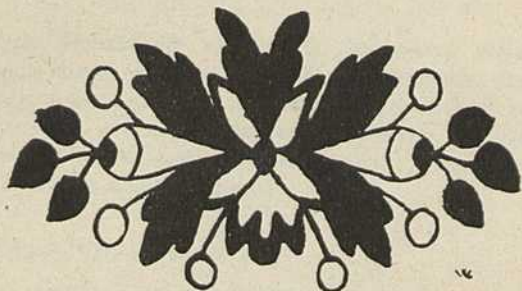
Жонка... дзіце... бацька... матка...
Ах, ты, хатка, мая хатка!

(Як шалёны, злетае с тапаром з ганку).

Чорны.

Ха-ха-ха-ха!..

З А С Л О Н А.

III.

Пажарышчэ.

Досьвітак. Непадалёку ад пажару. Пасяродку стаіць дзікая груша. Валяецца колькі галавешак. Далей—трохі ў права—пачынаецца палаючая вёска: з некаторых хат асталіся ужо толькі печі ды коміны а па баках лежыць асмалеўше бяровеньня. Пажар падбіраецца пад другі канец вёскі. Калі-не-калі узрываецца вецер і даносе снапы іскар. Чуваць гул полымя і людзкіх галасоў.

1-ы пагарэлец, (цягнучы лаву).

Скуль і як яно ўзялося?

С чьей хаты занялося?..

Сплю, як толькі сьпяць у ночы,

Чую, лезе дым у вочы;

Усхашўся, пагледаю:

Морэм полымя гуляе:

Сам не знаю, ў што ўчапіцца...

Ну за лаву—прыгадзіцца.

(Ідзе далей).

2-гі пагарэлец, (з андараком і каптаном бабскім).

...Мы с сваёй ешчэ не спалі:

Дзіцянітка калыхалі...

Раптам—відна... Я у дзьверы,
Ды ня ў дзьверы, а ў кут зьмерыў.

С'як так выскачыў за хатку...
Бачу, косе ат пачатку

Агонь вёску, як памора;
Зноў я ў хатку... ах, ты, горэ!

Сам не знаеш, што ўхапіці;
Крычу жонцэ: бяры дзіце!

Сам хапаю сёе тое...
Чуць з душою, чуць з душою.

З-ці пагарэлец, (з матком і шпулькамі).

Я так крэпка сплю на печы:
Ажно тут—штурхель у плечы!

Глядзь; аж нехта качаргою
Мяне цягне, як дугою.

Ўжо ўстаю, ужо буджуся,
Злазіць с печкі ўжо лаўчуся...

Бух аб землю, як сноп жыта,
Проста бокам аб карыта!...

Хтось крычыць: барджэй-жэ, тата!...
Ломюць цягнуць усё с хаты...

Я—хвацель маток і шпулькі...

(Глядзіць за пазуху).

Ну, а люлька... німа люлькі.

Дзяўчынка, (с хлопчыкам—меньшым ад сябе, абое у вадных зрэбных кашулях).

Як маланкай, пашла хатка.

Чэравічкі і апратка.

Хлопчык, (праз слёзы разглядаючыся).

А дзе-ж татка? а дзе мама?

Дзяўчынка.

Ціха, братка: я так сама

Вось с табою іх шукаю,

Дзе-ж падзеліся—не знаю.

Ў гэты бок нясьлі кадушку.

Хлопчык.

Патсадзі—сарву я грушку;

Хочу вельмі піць і есьці.

Дзяўчынка. (патсadjываючы хлопчыка, с павагай).

Вось уздумаў грушы трэсьці.

Тутка гэткае нешчасьце, —

Не дзівота і праласьці,

А ён, баш, с сваёй ядою!

Хлопчык, (саскочыў і грызе сарваную дзічку).

Пабяжым цяпер затое.

Дзяўчынка.

Ня лезь толькі ў вочы с плачэм:

Татку, мамку недзе ўбачым.

Хлопчык, (з радасьцяй адбегаючы з дзяўчынкай).

Недзе нойдзім, недзе ўбачым!

1-я кабета, (цягнучы саху, заплакаўшыся).

Што за ночка! што за ночка!
Не пакінуў і ламочка!

Як сярпом, зжынае, голе...
А стары, прост, сходзе с поля,

Галаву саўсім губляе —
Сам не знае, што хватае:

То у хлеўчык матанецца,
То ля пуні апынецца...

Ні прыстаньня, ні куточка...
Што за ночка! што за ночка!!

2-я кабета, (з дзіцянім у калысцэ).

Чуць усьпела, чуць з душою
Гэта выхваціць малое:

Асталася ступа, дзежка
І пасудак і адзежка.

Мой паехаў с кума братам —
Папрасіў — паехаў сватам,

І не бачыў і ня ведаў,
Як гарэла ўсё да сьледу,

Мо-б што больш уратавалі...
Так, саўсім, саўсім прапалі..

3-я кабета, (цягнучы на руках ягнё).

... Цягнем с хаты мы ламоўце:
Зірк на хлеўчык — страху коце...

Я у хлеўчык — гнаць кароўку:
Як прывязана вяроўкай —

Ані з мейсца... тут авечка
С хлева ў полыме, як печку, —

Я ягнятка хваць за воўну,
А тут дыму ужо поўна...

Чуць у дзьверы, чуць папала,
А ўжо хатка дагарала.

Жыд, (з багамольлем і ліхтарамі; за ім жонка яго і чацьвёра дзяцей).

І стадола, і камора
Так ешчэ стаялі ўчора,

А сягонья, як у яму,
Заваліліся і с крамай.

(Да жонкі).

Знаеш, чуў я ад Агаты:
Дзіцянё згарэло с хатай.

Жыдоўка, (с падушкай і халаю).

Мне казалі на прыгумні:
Чалавек звуглеў у пуні.

1-е жыдзянё, (с блешаным пудэлкам цукеркаў).

Вотэ-ж вочы дым кусае.

2-е жыдзянё, (са скруткам пэркалю)-

Будзе-ж крама зноў такая?...

3-е жыдзянё, (са скрынкай с цьвекамі.)

Як-жэ гэты агонь страшэ

4-е жыдзян ё, (з кульком мукі).

А як с козачкаю нашай?

(Ідуць далей).

(Чуваць званкі, пасья ціхнуць; выходзіць з леваго боку вясельная дру-
жына: маладая у вянку, малады с кветкай на грудзях, сват перэпа-
саны праз плечо белым ручніком, музыка са скрыпкай, закосьнік,
маршалак і дзьве дзяўчыны -- дружкі).

Маладая, (асоваецца бяссільна пад грушу, закрываючы рукамі
заплаканыя вочы).

Што тут стала? што тут стала?

Ўсё у дыму, ўсё прапала!

Дзе-ж мы сонейка сустрэцім?

Галавы прыкрыці нечым.

Малады, (садзіцца ля маладой, абнімаючы, прытулівае к сабе і
успакаівае).

Ціха, міленькая, ціха.

Як прышло, так пойдзе ліха;

Пагаруем, пабядуем,

Дасьць Бог — хатку адбудуем...

(Горка усьмехаючыся).

І вясельле дагуляем.

Мачыха маладой, (выбегае задыхаўшыся са стараны пажару).

Ах, ах! чым вас прывітаем?...

Чула, чула, галубочкі,

Вашы звонкіе званочкі!..

Так усе мы вас чэкалі:

Каравай прыгатавалі, —

А які-ж, ах, быў удачны!
Каб вы зналі— які смачны!

Сват, (п'янаваты, панура).

Відно, смачны, бо смалілі,
Што аж хаты ў дым пусьцілі.

Маршалак.

Знаць, згуляці захацелі
Без шлюбоўнікаў вясельле.

Музыка.

Але толькі без музыкі —
Пад пажарныя скавыкі.

Войчым маладога, (выходзе са стараны пажару с пустымі—
як і мачыха рукамі).

Ну, прыехалі, нарэшце!
Вось чым сэрцайка пацешце,
Малады і маладзіца.

Мачыха.

Мы ў суседавай сьвятліцы
Вас ад шлюбу выглядаем;
Гаманім сабе, чэкаем...

Войчым.

Як вам ведама—дзе мелі
Адуляць вашэ вясельле.

Закосьнік.

Ў вашых можна-б скруціць ногі —
Ні разгону, ні падлогі.

Мачыха.

А тут раптам у вагонцы
Віднютанька, як-бы ў сонцы!

Войчым.

Тут у лямэнт бабы, дзеці.

Мачыха.

К сваім хатам мы ляцеці.
Ўратаваці не прышлося.

Войчым.

Найперш з нашых занялося.

Мачыха.

Як-жэ собіла ў час гэткі
Замарудзіць так вам, дзеткі?...

Сват, (заметна манючы).

Мост зламаўся, ну, праждалі.
Покі броду атшукалі.

Войчым, (панура).

Знаем вашыя мы броды:
Гэта так у нас заўсёды.

Соцкі, (выбегае с парожнім вядром).

А вы што тут сталі ў кучы
Ды, як мокрыя анучы,

Не парушыцеся з мейсца?
То-ж не жарты вам, здаецца...

Патпаліў ўсіх нейкі злодзей...
Зараз воласець с прыскам пойдзе.

(Маладая свой вянок, сват ручнік а музыка скрыпку вешаюць на
грушы, і ўсе ідуць за соцкім у старану пажару).

Стары, (з ім, разам, старая і іх нявестка з грудным дзіцем;
нясуць стол, начоўкі і калыску).

Я казаў вам, што за блізка —
Пачарнела аж калыска.

Нявестка.

Ах, забыліся дайнічкі!

Старая.

Стаўма гэтта каля дзічкі.

Стары.

А, рабі ўжо, як там знаеш.

Нявестка.

Каго толькі не спытаеш —
Адным чынам, што нам хтосьці
Патпаліў сяло на злосьці.

Старая.

Каб звуглеў, як гэта сажэ.

Стары.

Чымся слухаць, што хто кажэ,
Лепш папраў дзіцю пялёнкі.

(Усе атходзюць).

Нявестка, (на выхадзе).

Не забыць каб зноў даёнкі.

Дзяўчынка, (і хлопчык з ёй — абое ужо заплакаўшыся).

Дзе-ж той тата збег сягонья?

Хлопчык.

Мамка ёсьць, але вон гоне.

Дзяўчынка.

Мамку маем і не маем.

(Дуць далей, разгледаючыся).

Падростак, (дурнаваты, вядучы сьляпую бабу, каторая баючыся ступае).

Зараз, зараз сьвет пазнаем..

Сьлепая.

Ці ня зьбіўся ты з дарогі?—

Дзе ступлю, пячэцца ў ногі.

Падростак.

Ціха, бабка, пойдзе гладка;

Не сьпячэшся, як аладка;

Як ні бойся—не ўбаішся:

Ўсе сягоньня патпякліся.

(Убачыўшы ламацьцё).

А!.. начовачкі і столік!

Сьлепая.

Дзе-ж мы гэта, мой саколік?

Падростак.

А пад грушай, на узьмежку;

Сядзь пад ёй во, як пад дзежкай,

І глядзі на дым чырвоны,

З даля, як с-пад парасону.

Сьлепая.

А вагонь-жэ не дастане?

Падростак.

Ці-ж асьлепла, ясьне пані?—
Тут і чорт цябе ня чэпе.

Сьлепая.

А мо' далей пойдзім лепей?

Падростак.

Ну, садзіся; будзь спакойна:
Далей, бліжэй—усё роўна.

Сьлепая.

Усё роўна, мае дзеткі,
Мне ўжо сонцэ, ночка, кветкі.

Падростак, (угледаючыся на грушу).

А!.. ці бачыце, бабуля,
Як зрасьлі на йгрушы дулі:

Хвастач, скрышка і вяночэк?

Сьлепая.

Кпі сабе, мой галубочэк!

Падростак.

Даліпан-то, не жартую...
(Становіцца на стала і хочэ дастаць скрыпку).

Вось так зараз запілюю.

Старая, (выходзіць з ламацьцём; з ёй стары і нявестка).

Ты чаго на стол узбіўся?

Падростак, (саскаківаючы са стала).

Ціха, цётка, не сварыся; —

Мірам кончым гэту справу:
Я—на ўцеці, ты — пад лаву.

(Саскаківае са стала і адбегае на бок).

Стары.

Такі воласьць абаронюць.

Нявестка.

Дзе-ж? усіх к ратунку гонюць:
Мяне з дзіцем—то хацелі.

Старая.

З двара с помпай прыляцелі:

Людзі ім ваду цягаюць,
Яны кішкаю пускаюць

На закоты, на застрэшкі...

Стары.

Ну, ідзем, не ўзялі дзежкі.

(Атходзюць).

Падростак, (выбегшы з укрыцьця).

А цяпер мая ўжо скрыпка,
Толькі лоўка, толькі шывка.

(Дастаў скрыпку і прабуе струн).

Вось зайграю ва ўсе плечы
Ад запечка ды да печы,

Ад парога да парога...

(Выбегае кабета—вар'ятка, сышоўшая з розуму праз пажар,—у зрэбнай спадніцы і кашулі—без каптана; на левай руцэ у яе—як дзіцянё—анкручана анучкамі галавешка, а ў правай—сьціскае у жмені нож; як выбегла—хлопец атскочыў на старану).

а рятка, (размахіваючы нажом).

Дай гасьцінец, дай дарогу!..

Жыў ніхто тут не залежэ:
Ўсіх пазводжу, ўсіх парэжу!

Вось так жніва, вось пакоша!
Дзе мой муж, дзе мой харошы

Німа мужа—і так дужа:
Ўсюды пойдзе крыві лужа.

(Угледаецца на сьляпую пад грушай).

Ты са мной яго жаніла,
Ты яго мне і спаліла...

Давай горла, бо іначэй
Сьвету боскаго не ўбачэ
Твой паглед, зьмея, вужачы.

(Хочэ кінуцца з нажом на кабету).

Падростак, (падбегает і хватае з задку за руку).

Што ты, цётка, звар'яцела,
Ці мо блэгату пад'ела:

К сьляпой лезеш без баязьні,
Як угледзе, справе лазьню.

Чым людзей тут зарэзаці,
Лепш пільнай свайго дзіцяці...

Вар'ятка, (с пачатку тузаецца, але пры слове: „дзіцяці“, выпускае з рук нож і туліць к грудзям галавешку).

Лю-лі, лю-лі, мой сыночэк!
Лю-лі, люлі, сакалочэк!

(Дастае грудзі і хочэ карміць).

Падростак, (сам да сябе).

Проста, с поля сышла цётка.

Вар'ятка.

На, пасьсі, на, дзіцянётка!

Ты ня вер, што кажуць людзі,
Быццам таткі ўжо ня будзе.

Падростак, (сам да сябе).

Ўдзжы к Пятру сырка, матуля.

Вар'ятка.

Маеш мамку, а татуля?...

(Неўспадзеўкі к падростку).

Я с табою ажанюся.

(Хочэ абняць яго).

Падростак, (сам да сябе).

Кленкі ўсе згубіла, мусе.

Вар'ятка.

Толькі, як вясельле ўстроіць?

Падростак, (сам да сябе).

Трэба бабу супакоіць.

(Да вар'яткі, паказываючы скрыпку).

Я пайграю—ты паскачэш.

Вар'ятка.

А вянок дзе?

Падростак, (паказываючы на грушу).

Ці-ж не бачыш?

Вар'ятка, (дастае вянок і кладзе на галаву).

А як е сватам і дружынай?

Падростак, (сам да сябе).

Ну, нявеста! каб лепш згінуў.

(Да яе).

Я ўсім буду, мая душка,—

Разам—сватам, мужам, дружкай.

(Дастае з ігрушы хвастач і—як сват—закручвае сабе праз плячо; адрывае кусок з лісьцямі галінкі і прычэплівае к грудзям).

Вар'ятка.

І муз'ікай, і муз'ікай.

(Глянула на сьляпую, і кладзе на галаву ёй кусок сухой галінкі, скруціўшы абручом).

А ты, імасьць, будзь нам свацяй!

Падростак.

Час вясельле пачынаці.

(Садзіцца на калысцэ і пачынае іграць і прыпеваць; вар'ятка, цянуючы каля ігрушы, патінае яму на языку).

Былі ў бацькі тры сыны,

Гоп я!

Ды ўсе-ж яны Васілі,

Гоп я!

Дзяўчынка і хлопчык, (выбегаюць і с плачэм кідаюцца да вар'яткі).

Мама! мама! дзе наш тата?

Вар'ятка.

Вон, ягнята, вон, шчэнята!

(Далей прыпевае пад музыку с падросткам).

Адзін коні пасе,
Гоп я!
Другі лапці пляце...

(Пачуўся са стараны пажару гоман і крыкі: „дзяржы моцна!“, „бі, колькі ўлезе!“)

Падростак, (прыслухаўшыся, ускаківае).

Цяпер, жонка, давай драла,
А то, каб не перэпала

І табе, і мне так сама.

(Выбегаюць абое).

Дзяўчынка і хлопчык, (бягучы за вар'яткай с плачэм).

Дзе наш татка? мама, мама!

(Уваліваецца гурмам куча людзей, валакучы і тузаючы Сама).

Сам.

Хоць зарэжце—ўсё мне роўна:
На начлезе быў сягоньня.

Пламя ўзгледзіўшы с папару,
Ратаваць бег ат пажару...

Я ня вінен, хоць зарэжце...

1-шы голас, (з грамады).

Лжэ сабака, праўду бэсьце:
Конь згарэў яго у хлеве.

Сам.

Хоць павесьце тут на дрэве,
На начлезе...

2-гі голас, (перэпыняючы).

А с сякерай,
Зьвёўшы хаты, ў воласьць мерыў?

С а м.

Як і вы, бег ратаваці
Вас усіх, як сваіх брацьцеў.

3-ці голас, (кабечы).

С тапаром і галавешкай,
Патцікаючыся сьцежкай...

4-ты голас.

Покі што, прывязжэм к грушы.

5-ты голас.

Хай-жэ тут мазгі пасушэ,
Як агнём агонь гасіці.

С а м.

Хоць зарэжце, хоць судзіце, —
На начлезе быў я толькі.

4-ты голас.

Ці німа ў каго вяроўкі?

3-ці голас.

Ўсе бяровенья пагарэлі,
А вяроўкі каб ня стлелі?

4-ты голас.

Паяса мо хто пазычэ,
Посьле ўсё на ім палічым.

Колькі галасоў.

Хто аб паясе тут думаў!

3-ці голас.

Я сяджу сабе у кума...

5-ты голас, (перэпыняючы).

Гэта-ж пояс свой ён мае.

4-ты да 5-го.

Я с табою прытрымаю,
А хай хто яго развяжэ.

3-ці голас.

На вяроўцэ ўсё раскажэ.

(Адвязываюць пояс; пасыпаліся з запазухі кускі смолкі).

1-шы голас.

Во, во! гляньце, чым прасьвіста
Ратаваў усіх нас чыста.

Колькі галасоў.

Нават смолка для патпалкі...

3-ці голас.

Пэўне мае і запалкі.

(Валакуць і прыцискаюць Сама плячыма к ігрушы, закручываюць рукі назад і зьвязываюць іх на другім баку ігрушы).

Сам.

Ратаваці бег с папару
Усіх чыста ат пажару.

1-шы голас.

Хай да дня тут перастое,—
Там убачым, што якое...

4-ты голас, (да сляпой бабы).

А ты май яго на воку.
(Хутка ўсе атходзюць у старану пажару).

Сам, (панура).

За німа што на вяроўку,
Як якога арыштанта...

Падростак, (выбегае са скрыпкай).

Фі! Якога бачу франта...
Вось абняў, ак дзеўку, грушу,
На т рукамі не парушэ...
Я хоць з бабай ажаніўся,
Гэты-ж к дрэву прычашіўся.

(Да Сама).

Дрэнна, дзядзька! Не вялічкі
Смак пад дзічкай не ўрваць дзічкі.

Ну, пушчу цябе на волю,
Вазьмі бабу маю толе;—

Ўсяго першы дзень жанаты,
А ўжо, хоць ідзі вон с хаты.

Адно ты мяне ня выдай...

(Хочэ развязаць пояс, але аглянуўшыся, уцекае).

Старая, (за ёй нявестка падбегае, і хмурна ідзе стары, кідаючыся са слязьмі к Саму).

А!.. сыноч мой, ці-ж ты збрыдаў
Хаткай, намі так без жалю?

Стары, (панура).

Ці то праўда, што казалі?

Старая.

Усё бацьком сказаць павінен.

Сам, (з болем).

Хоць зарэжце, я ня вінен:

На начлезе быў... С папару

Ратаваць бег ат пажару,

А яны мне...

Стары, (перэпыняючы).

Конь быў дома.

Старая.

Бег са смолкай і саломай

Ўжо пад воласьць, кажуць людзі.

Нявестка, (галосючы).

Што-ж, міленькі, цяпер будзе?

Ў ссылку могуць засудзіці,

А мне хоць ідзі ў сьвет з дзіцем.

Стары, (глуха).

Не жалеў ты бацькі, маці,

Ані жонкі, ні дзіцяці.

Старая, (сьлязліва).

Колькі бедненькаму мукі:

Зьбілі так, звязалі рукі.

(Хочэ развязаць).

Стары.

Не чапай без часу, маці.—

Гэтым нам не ўратаваці.

Толькі можэ стацца горэй.
Усё роўна ўжо дзень скора:

На верх праўда выйсьць павінна,
Хоць-бы мела ўзяць нам сына.

Нявястка, (уціраючы сьлёзы).

Так, ці сяк—ня вернім хаткі...
Прынясьём пайдзём астаткі.
(Уздыхаючы атходзюць).

Падростак, (падбліжаючыся).

Нудна, дзядзька! Мамка с таткам,
Ну, і жоначка з дзіцяткам,

Пагасьціўшы, разышліся:
Па апошнее пашлі ўсе.

Пакуль зноў хто прывандруе,
Я на памяць падарую

Паясок табе твой, дзядзька,
Пажалею леші, як бацька.

(Развязывае саму рукі, той бяссільна асовываецца ля грушы. Падростак садзіцца на стале і пачынае з увагай строіць скрыпку).

Сам, (панура).

Усё сгарэла, ўсё, да-званьня —
С хатай воля і прыстаньне.

Сьлепа стануць сьведчыць людзі,—
Суд у катаргу засудзе.

З усім родным разлучыся...
Не вярнуся, а вярнуся—

Уся вёска сходку склічэ,
Мне праступкі ўсе палічэ;

Скажучь: ссыльнаго ня трэба...
Зноў без хаты, зноў бяз хлеба...

З дзіцем жонка ў чужых згіне,
А бацькі — у жабраніне...

На пагібель, на скананьне
Ўсё згарэла, ўсё да-званьня.

(Гаворучы усё гэта, круце у руках пояс, мацуе і мяркуе яго даўжыню, і жутка усмехаецца).

Падростак, (раптам перэстаючы строіць скрыпку і угледаючыся у вадну старану).

Зноў сюды прэ мая жонка.
(Саскаківае са стала і ўцекае).

Сам, (як шалёны ускаківае на стол і завязывае за сук ігрушы пояс).

Будзь шчасьліваю, старонка!
(Укладае галаву ў пятлю і вісьне).

Вар'ятка, (ўлётае — так сама—з галавешкай і вянкам).

Дзе мой нож? усіх парэжу!
Ніхто жыў тут не залежэ!

(Хватае, угледзіўшы, тапор).

Ўсіх парэжу, як авечкі, —
Пасяку ўсіх драбней сечкі!

(Глянучы на вісячага Сама).

На пачатак гэту ігрушу
Ў сама горла трапіць мушу.

(Ускаківае мігам на стол і замахіваецца тапаром у шыю Сама, але пападае толькі ў пояс і перэсекае яго. Сам ешчэ с знакамі жышця, валіцца на зямлю. У вар'яткі выпадае з рук сякера; сыходзе са стала і пачынае ізноў галубіць дзіцянё-галавешку. Сам кашляе крывёй і хрыпла стогне).

Вар'ятка, (снуючы кругом грушы).

Лю-лі, лю-лі, мой сыночэк!

Лю-лі, лю-лі, сакалочэк!

(Туліць і хочэ карміць грудзёй).

Сьлепая, (маўчаўшая дагэтуль).

Што тут творуцца за дзівы,

Божэ ты мой літасьцівы?!

Стогнуць, плачуць і рагочуць...

Што ім трэба? Чаго хочуць?

Дзяўчынка і хлопчык, (выбегаюць ужо саўсім збедзіўшыся і асалавеўшы, і чэпляюцца за спадніцу вар'яткі).

Мама, мама, дзе наш тата?

Вар'ятка.

Вон, ягнята, вон, шчэнята!

(Снуе далей навокала грушы; дзеці ад яе не атстаюць. Выходзяць нясучы лаву і другое ламацьцё, стары, старая і іх нявестка).

Стары, (садзючыся ля стала на зямлі; панура).

Ну, цяпер ужо дажынкi.

Старая, (нахінаючыся над Самам).

Адвязаўся, бедачынка,

Сам атплутаўся, міленькі.

Нявестка, (з дзіцем на руках, такжэ нахінаючыся).

А як змучыўся усенькі!

Сам, (ачунаўшы трохі, стогнучы хрыпла).

Ратаваці бег с папару
Усіх чыста ат пажару.

Старая, (садзючыся з нявесткай наабапал яго, заламаўшы на
каленях рукі, маркотна).

Што рабіці, што чыніці?

Нявестка, (нахінаючыся над лзіцем).

Німа чым і пакарміці:

Як спужалася, заныла
Малако ўеё.

Стары, (глуха).

Уеё скасіла,
Прыскам, попелам пакрыла.

Сам, (с сумнай жаласьцю угледаючыся на дзіцянё, каторае
працягвае да яго ручонкі).

Хіба ты, падросшы, дзетка,
Будзеш бацькі свайго сьведкай.

Маладая, (уходзючы з маладым; горка усьмехаючыся).

А цяпер вясельле справім.

Малады, (так сама).

Ежай, водкай стол заставім.
(Садзяцца на старане, абняўшыся, сумныя).

Сват, (за ім уходзе музыка і дружнына).

Прыстаў с стражнікамі едзе,
Затрымаўся толькі педзе.

Музіка і дружнына, (разам).

Кажуць, едзе на дазваньне.

Стары, (панура).

Як згарэла ўсё да званьня!

Падростак, (са скрыпкай, разгледаючы ўсіх).

Ну, цяпер то ўжо вясельле
Не такое, як мы мелі

Са сваёю маладухай.
Рэзнуць можна ім ад вуха.

(Строе скрыпку).

Музы́ка, (ухвайўшыся).

Ты, дзе скрыпку ўзяў, псяюха?

(Уходзе прыстаў, два стражнікі і куча пагарэльцаў за імі. Усе ўстаюць, сядзіць толькі сьлепая, падростак і Сам).

Прыстаў.

Что, дзурья моі,—нешчасьце?

Колькі галасоў.

Так, так, барынька, прапасці
Ні за грош усім нам трэба.

Прыстаў.

Ну, ну! ласкаў Господзь з неба.
Цяпер толькі, маі брацьці,
У пратакол усё спісаці —
Як і што —я мушу тутка.

Войчым маладога.

Гэта пойдзе, барынь, хутка.

Прыстаў, (садзючыся на патстаўленай яму лаўце і дастаючы торбу с паперамі).

Ну кажэце, як было ўсё.

Мачыха маладой.

Так пашло, як пачалося...

Соцкі.

Што-ж, пішэце: ўсё згарэла,
Толькі воласьць ацалела!
Двор памог уратаваці.

Прыстаў, (запісываючы).

А з людзей?

Голос з грамады.

Дзіцё ў хаце,
Ну, і мужа кабяціны
(паказываючы на вар'ятку).
Гэтай сьпёк агонь.

Прыстаў.

Прычына?

Колькі галасоў.

Патпаліў во гэты злодзей.

Мачыха маладой.

Каб яму дна...

Прыстаў.

Годзе, годзе!

Войчым маладога.

Ўжо пад воласьць..

Прыстаў.

Як завешча?

Колькі голасоў.

Сам.

Прыстаў.

Пакуль што разьбярэцца.

Трэба ўзяць яго пад стражу.

Колькі галасоў.

Ніхай добра суд накажэ!

Прыстаў.

Дзе бацькі?

Колькі галасоў..

Ў такога зьвера...

Прыстаў.

Ё ў мяне для іх папера.

Стары і старая, (патходзячы к прыставу).

Гэта, барынька, мы будзем.

Прыстаў.

Вота-ж тут стаіць вам, людзі:

Даў на вашае прапэньне

Губэрнатар разрэпэньне

І праезд дзяшова тожэ:
Ў хадакі ісьці сын можэ

Выбіраць зямлю ў Сібіры.

Стары і старая.

Дзякуй, барынька, вам шчыра.

Прыстаў, (складываючы торбу).

А цяпер, бывайце жывы!

Колькі галасоў.

І вам, барынька, шчасьліва!

Прыстаў, (да стражніка, паказываючы на Сама).

Забіраць яго с сабою!

(Стражнікі ўсцягваюць Сама за рукі з зямлі).

Колькі галасоў, (насьмешліва, гледзючы, як Сам устаючы хістаецца).

Баш, на ножэньках ня ўстое.

Сам, (стогнучы балесна).

Ратаваці бег с папару

Усіх чыста ат пажару...

(Вядуць яго ў лева, за ім з—заду прыстаў і пагарэльцы. Астаюцца: ўся вясельная дружина, войчым, мачыха, старыя, іх нявестка, падростак, вар'ятка і сьлепая. Садзяцца: на зямлі — малады з маладой абняўшыся; ля іх непадалёку — сват, маршалак, закосьнік, дружкі, музыка, войчым і мачыха; стары — на лаве, зьвесіўшы галаву над сталом. Усе хмурныя, сумныя, некаторыя заплакаўшыся. Гул ад пажару заціх, толькі вецер шалясьціць абтлеўшым лісьцям ігрушы).

Старая, (валючыся на зямлю, як паткошэная, ў сьлед выводжэнаму Саму).

Сына роднаго забралі!

Нявестка, (супакоіваючы, заплакаўшэся дзіцё).

Над дзіцём ня мелі жалю.

Сьлепая, (сама да сябе).

Што тут творуцца за дзівы?

Божэ ты мой літасьцівы!

Стогнуць, плачуць і рагочуць.

Што ім трэба, чаго хочуць?

Старэц, (вышаў незаметна і стаў ля грушы, як стуль забіралі Сама. Увесь абвешаны па жэбрачаму торбамі: стаіць апёршыся абедзьвюма рукамі на кію. Загаварыў глуха, панура, і тады толькі зьвярнуў на сябе ўвагу).

З грудзей вырві сваё сэрцэ,—

Зіму, лета сушы ў печцэ;

А як высахне, смалою

Зьлі живою сэрцэ тое, —

Патпалі тады лучынкай,

Каб гарэла без упынку,

Як пажар гарэў сьгонья,—

І ідзі ў сьвет, як с паходняй:

Праўды йдзі так з ім шукаці...

Ты ня нойдзеш.

Дзяўчынка і хлопчык, (выбегаючы і чэпляючыся за вар'ятку, каторая усё снуе то сюды, то туды з галавешкай у руках і вянком на галаве).

Маці, маці!

Дзе наш тата, дзе наш тата?

Вар'ятка.

Вон ягнята, вон шчэнята!

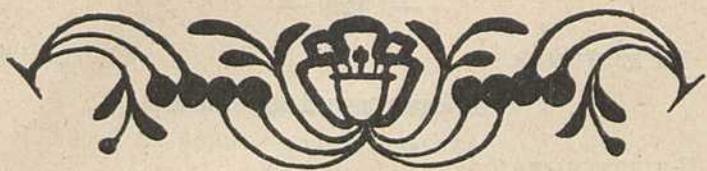
Падростак, сядзіць аподаль на зямлі і пачынае іграць пагледаючы на музыку.

Былі ў бацькі тры сыны...

Паволі апускаецца

ЗАСЛОНА.

IV.

У шынкоўні.

Ноч. Зімой. Трацір у канцы горада; з леваго боку дзьверы; каля сьцен расстаўлена восем столікаў; на сьценах вісіць колькі лубачных малюнкаў; у кутку з левай стараны вісіць абраз—перад ім цепліцца лямпка з алівай; па правай старане—буфэт і паліцы з бутэлькамі, за буфэтам—шынкар; пасярод карчмы, пад сталеваньнем, зачэплена вялікая лямпа; падлога ўся ў гразі і мокрая. С пачатку

і, ўважаю, вы прычынай;
дзей не бавіце дарэчы;
ўперад вас былі дзяўчыны,
тых не знаў такой пустэчы.

Гась
Што
Пры

1-я дзяўчына.

Э! Ваша толькі наракаеш.

2-я дзяўчына.

Забыўся, колькі было ўчора.

3-я дзяўчына.

Ешчэ сягонья прычэкаеш,
Хай толькі добра сыцюжа зморэ.

4-я дзяўчына, (хмурна).

Як мухаў рой на мухаморы,
Збягуцца, фляшкамі зазвонюць;
Пакуль ахвоту ўсю спагонюць,
Пасуду высушаць бяз гора,
Табе кішэнь, як бац, напоўнюць.
(Чуваць топат на ганку).

Дзяўчыны, (разам).

А вось і госьць! Ці-ж не казалі?

(Уходзе двое).

1-шы.

Што за мароз пячэ сягонья!
Як прыскам, вочы проста смале.

2-гі.

Ў казіны рог усіх загоне.

(Садзяцца ля першага століка з левай стараны).

1-шы.

А ну, дзяўчынкі, ці кабеты,
Хай там шынкар чаго патсучэ.

2-гі.

А крэпкай так, як мароз гэты;
А як агонь — такой пягучай.

1-я дзяўчына, (бярэ з буфэту дзве чаркі, паўквартоўку, на ка-
тую ўскладывае на шыйку тры абаранкі, і падае
гасьцём).

Ніхай-же добра вас патсмажэ.

(Уходзюць двое).

1-шы.

Што за пракляты сівер смажэ,
Аж косьці ў крук, як шчэпкі, верце!

2-гі

Як воўк авечэк, бярэ ў лапы.

(Садзяцца ля 2-га століка).

1-шы.

Што-ж! Дайце нам таей сусьветнай,
А толькі добра там адмерце!

2-гі.

Каб аж Люцынар у праметнай
Развесіў дзіўлючыся ляпу.

2-я дзяўчына, (падаючы гарэлку, як 1-я).

І ў пекле лепшай не дастаці.

(Уходзе двое).

1-шы.

Гняце і даве да зарэзу...
Душу у цэле не стрымаці.

2-гі.

Не акуе так і жалеза.
(Садзяцца ля 3-го століка).

1-шы.

Ніхай-жэ, ваша, там удружэ, —
Шынкар хай толькі знае дзела.

2-гі.

Каб аж трашчэлі сковы сьцюжы
І ўсё, ў нутры што накірала.

3-я дзяўчына, (падаючы так сама, як 1-я).

Не знаю што— а трашчэць будзе.
(Уходзіць двое).

1-шы.

Прост, лёдам кроў сьцелаея ў жылах,
Зледавацелі цэглай грудзі.

2-гі.

Пячэ, як жаб агнём на вілах.
(Садзяцца ля 4-го століка).

1-шы.

Падай там нам! А каб хапіла,
Аж сівер каб ня змог, як трутняў.

2-гі

Каб так нутро ўсё растапіла,
Як топяць шкло у печы гутняй.

4-я дзяўчына, (падаючы, як і 1-я).

Хоць пад свой дом с такім патпалам.
(Уходзе двое).

1-шы.

Абвіўся гадзінай халоднай,
Ушўся ў шпыю, як жыгалам.

2-гі.

Як ястрэб птушку рве галодны.
(Садзяцца за 5-ты столік).

1-шы.

Гэй, гэі! жывей на стол прынаду —
Зальём атрутаю атруту.

2-гі.

А каб мацней была ад яду, —
Як сьмерць сама— так зьвіўнай, крутай.

1-я дзяўчына, (стаўляючы водку).

Кагось, ці штось, але атруце.
(Уходзе двое).

1-шы.

Як пярэном, стрэляе ў сьцены,
Кладзе нябошчыкаў ў бяспуцьці.

2-гі.

Людзей зьедае, як конь сена.
(Садзяцца за 6-ты столік).

1-шы.

Таей, што льецца зьмейнай хваляй,
Ў шалёным высвенцанай зельлі.

2-гі.

Каб аж нябошчыкі ўставалі,
Каб аж крыжы з магіл запелі.

2-я дзяўчына, (падаючы водку).

Хтось запяе, хоць мо' не ўстане.

(Уходзе Сам — адзін).

Сам.

На небе сонцэ зледаваціў,

Імглою зоры ўсе загаціў.

Зямлю патрэскаў на кургане.

(Садзіцца за 7-мы столік).

Ня будзьце-ж толькі скупы ў мерцэ, —

А крэпкай так, як кроў жывая;

Каб так паліла ў цэлым сэрцы,

Як хата родная палае.

3-я дзяўчына, (падаючы водку).

Кралчэй, як вар сьлязы сірочай;

А вагнісьцей, як крыўды вочы.

(У шынку усліваецца гоман; дзеўчаты ўвіваюцца, падаючы гасьцём то водку, то піва).

Пры 1-м століку.

1-шы, (да 2-га)

Пі! Што глядзіш, як-бы нясьмела?

Пі, каб аж сэрцэ скрыгатала!

Каб аж душа, як дым, курэла

І дымам вочы засьцілала.

2-гі, (падымаючы с 1-м чаркі).

За згубу лепшай, сьветлай далі,

За працьвітаньне чорных хвіляў,

За тых усіх, што мяне гналі,

Пакуль аж тут не утанілі!

Пры 2-ім століку.

1-шы, (да 2-га).

Сам галавы сваей ня вешай:
Табе яе другі павесе...
Пі, каб аж процьму ўсю усьцешыў,
І ў гэтай сам струпеў пацесе.

2-гі, (падымаючы чарку).

За тые плецены прылады, —
За тых, што точенаю сталей
Былі ва ўсіх пуцях завадай,
Пакуль аж тут не прыкавалі!

Пры 3-м століку.

1-шы, (да 2-га).

Што гнеш свой карк, як вол у плузе,
Зямлю капаючы нарогам?
Пі, як канюх расу на лузе,—
Ярмо ты нойдзеш за парогам:

2-гі, (бяручы чарку).

За тые пухавы пасьцелі,
За торшы, стогі аж пад неба, —
За тых усіх, што хлеб мой елі,
Пакуль мне тут не далі хлеба!

Пры 4-м століку.

1-шы, (да 2-га).

Што круціш сумна галавою,
Як касьцёломнаю машынай?
Пі, каб аж трэсла ўсім табою,
Як трасе вецер павуцінай.

2-гі, (падымаючы чарку).

За тую комінную сажу,
За сьвіт гудкоў, за дым крывавы,—
За тых усіх, хто мяне пражыў,
Пакуль гарэць тут не заставіў!

Пры 5-м століку.

1-шы, (да 2-га).

Што сеў, як мокрая варона?
Пі, як кроў смокчуць с тваіх косьцей!
Заліся гараю шалёнай,
Каб аж тапелец пазайздросьціў.

2-гі, (падымаючы чарку).

За тые дзікіе напасьці,
За нашу братскую нязгоду,
За тых, што сьлед закрылі к шчасьцю,
А паказалі сюды ходы!

Пры 6-м століку.

1-шы, (да 2-га).

Не закладай рук, як-бы ўсыпаў
У печ апошнее з аруда.
Пі, каб аж вылецелі скрышы
З грудзей тваіх, як с кол на грудях.

2-гі, (бяручы с першым чарку).

За тые збэшчэныя сілы,
Што самі чэзнучы ў пракляцьці,
Усе з нас высмакталі жылы,
І сюды звабілі смактаці!

(Уходзюць тры дзеўчыны).

1-я.

Пусьціў на вуліцу уперад.

2-я

Людзкое ўсё здзёр, апаганіў.

1-я.

Цяпер сюды прэ, як у нерат.

3-я.

На славы, долі патаптаньне.

(Расходзяцца і прыседаюць к гасьцім).

1-я, (патсажываючыся к Саму).

Ты што адзін так, небарака,
І чаркі, бачу, не чапаеш?
Са мною выйй, як са ўсякай,
І думай, што з дачкой гуляеш.

Сам, (падумаючы з дзяўчынай чарку).

За тых, хто родны край зністожыў
І к цемрам вечным кладкі мосьце.
За тых..

Шынкар, (перэпыняючы Сама).

А што на сьвеце божым
Чутно декавенькаго, госьці?

Пры 1-м століку.

1-шы.

Што-ж? Народ грэіцца, як можа:
Агонь раскладывае ўсюды.

2-гі.

С кастры епясьнеўшай і саломы...
І то ўсё грэюцца прыблуды.

Пры 2-м століку.

1-шы.

Масты старыя йдуць на зломы,
Старыя стаў паліць руіны.

2-гі.

Не збудаваўшы сабе новых--
Мець будзе духу, як з націны.

Пры 3-м століку.

1-шы.

Ўжо тлеюць вогнішчы у ровах,
Пяройдуць скоро і на горы.

2-гі.

Пачаў патпал разводзіць з нізу,
Каб сам прапасець лепш мог у норах.

Пры 4-м століку.

1-шы.

Стаў класьці ўжо на вогны маты;
Ў куты кладзе абноскі рызаў.

2-гі.

К вакнам прыладжывае латы,
А дзьверы насцьцеж раскрывае.

Пры 5-м століку.

1-шы.

А ўсё-ж, і ў горадзе і то ўжо
Агонь на вуліцах палае.

2-гі.

І гінуць самі ў ім, як смоўжы,
Нагой сьляпою растаптаны.

Пры 6-м століку.

1-шы.

Але ахвота змагаць сьцюжу
Усіх с пасьцелі прэ ад рана.

2-гі.

Ахвотай і надзеяй дужы,
На дзеле-ж слабшыя ад мухаў.

Сам.

Замала сівер ешчэ хухаў,
Замала пёк рабоў пакорных;
А ў думках выхаваны зморных,
Не знаюць, дзе пячэ, дзе студзе.

Мнішка, (увышла з двара і, адбіўшы паклон у старану аб-
раза, абходзе столікі).

На манастыр і на храм Божы...

С 1-го століка.

С-пад храмаў лепш ідзі у людзі
Палоці грады, жаці збожэ.

С 2-га століка.

Лепш лён ідзі чэсаць і прасьці.
Для голых шый лепш кашулёны.

С 3-го століка.

Несла-ж ты помач у нешчасці
Ў свае радзімыя староны?

С 4-го століка.

У муры чымся зашывацца,
Ідзі лепш к працы на прасторы.

С 5-го століка.

Не мур павінен храмам звацца,
А цэлы сьвет—зямелька, зоры.

С 6-го століка.

Дзяцей ідзі лепш гадаваці,
На бітву будучую сілы.

Сам.

Ўдзі сонца ўсходу выглядаці
Над сваіх прадзедаў магілай.

(Уходзе фокусьнік; мнішка з нічым выходзе).

Фокусьнік, (достаючы с-пад палы паперыну, зложэную гармонікам, і кланяючыся гасьцям).

З вашай ласкі, сазвалення
Даць хачу вам прэдаўленьне,
Каб вас лепш ахвота брала,
Лепш шынкоўня таргавала.

(Паказываючы).

Вось кусочэк вам паперы—
І ня белы, і ня шэры—
 Ў сабе мае моц такую,—
 Што захочэце, збудую.

Перш, во хата, як ёсць, хата,
Каля хаты—плот, як крата:
 Мужычок сядзіць у хаце
 І пляце сабе сам лапці.

А вось хорам, як ёсць, дворны,—
Пабеляны і прасторны:
 Хтось ля ганку стаў без шапкі,
 І цалуе пана ў лапкі.

Гэта фабрыка ўжо будзе,—
Вось закурэны ў ёй людзі:
 Ў неба с коміна дым вале,
 Як-бы душ там гатавалі.

Во—шынкоўня, як і наша,
Так галубе, як і страшэ:
 Шынкарочэк за буфэтам:
 Рад гасьцём зімой і летам.

Суд—будынак значэ гэты,—
Кругом вострыя штахэты:
 Заседаюць у ім судзьдзі—
 Брушкі тоўсты, ў бляхах грудзі.

А во! гэты мур цэгляны,
Нашым братам збудаваны:
 У вокнах краты, тоўсты сьцены..
 Ну,—астрог—наш хлеб штодзённы.

Тут сибірскіе абшары:
Поле пусткай, небо—ў хмарах;
Сьцюжа, лее сапуць пакутай,
Як-бы званы вечных путаў.

Тутка—могілкі шарамі
Між лазовымі кустамі,
Толькі крыжа штось ня відна...
Знаць, яму тут стала стыдна.

А вось сельская зноў хата,
Каля хаты плот, як крата;
Мужычок сядзіць у хаце
І пляце сабе сам лапці.

Далей—тое ўсё, як казкай...
А за працу мне што ласка:
З гурту—нітачка, другая,
А ўжо голы пятлю мае.

(Апходзючы гасьцей с шапкай).

Будаваў без інжынера,
Без людзей і без сякеры.

Колькі галасоў, (кідаючы медзякі ў шапку, посьле чаго
фокуснік выходзе с шылкоўні).

Што-ж? ня дрэнныя паперы.

Па выхадзе фокусніка, Сам пачынае нехаця званіць пальцамі па леры.
Усе звертаюць на яго ўвагу).

Колькі галасоў.

А, лернік! Што там шэпчэш звонам?!
Грымні, каб чутна ўсім было нам.

С а м, (кладучы леру на каленях).

♦ Канечна, мае голас лера,
Бы толькі слухалі вы шчыра

(Грае, манатонна напеваючы).

Ходзе сьцежкай-пуцявінай
Ад хаціны да хаціны
Лернік з лерай звонка-струннай,
Пагледаючы ў сьвет сумна.

Сонцэ потам палівае,
Ноч жудою спавівае,
Вецер сьвітку рве і шчыпе,
Сьнег у вочы смольлю сыпе.

Сыпе ў вочы, як пасеі,
Бараду яго развеіў
На старонкі на абедзьве—
Ён пляцецца ледзьве-ледзьве.

Плечы горб гняце пахіла,
Грудзі ўшалі, як магіла,
Чуць-чуць ходзяць ходам ногі
На дарогу, то з дарогі.

Ёмка ўжо трасуцца рукі:
Многа мелі, знаць, дакукі;
Толькі голас знае дзела,—
Дабываюць грудзі сьмела.

Чуць ідзе, а звоне з лерай
* На старонкі на чатыры
І старой, і новай песьняй
Так магуча, так балесьня.

А каліж к нам зьмілаваньне
З дальней далі прыдзе, гляне?
Лад-парадак пазаводзе,
Думкі песьняй асалодзе?

А каліж к нам рыцар важны
Прыпылье Дунаем с княжнай?
Нас падыме, заахоце
К лепшай славе і рабоце?

А каліж к нам прыдуць весьці,
Што пара усім засесьці
На пачэсным на пасадзе
Ў роўнай долі, ў роўнай радзе?

А каліж мы загуляем
За вялікім караваем,
Закальшэмся каронай
Ля дубровы ля зялёнай?

А каліж наклепім косы
На чырвоныя на росы,
Што палеткі сушаць нашы,—
Хлеб людзям, а коням пашу?

А каліж песьняр вялікі
Нашай песьняй пусьце клікі
І гарой і даліною,
Дрогне небам і зямлёю?

А калі ўсё гэта будзе?
Дзе схавана, дзе марудзе?
Ходам ходзе, — не прыходзе,
А здаецца клічэм годзе...

Клічэм каней на пагоду
Ад усходу да заходу,
Молім, сеем рэчкай сьлёзы
Ад марозаў да марозаў;

І нічога, а ўсё толькі
Паганяюць больку болькі,
Са старонкі левай, беднай
Маладзік стрэчаем бледны.

Ждуць пасеву горы, доли,
Нашы нівы, нашы сёлы,
Німа-ж мейсца ад залома
Ані ў полі, ані дома.

Пакрывіла сьцюжа хаты,
Пазметала стрэхі з латаў, —
Пазметала, не спытала
Ў чыстым полі пахавала.

Спад глухога неба хмары
Кветкі губяць на папары,
Бор хістаюць векавечны,
Дуб кладуць далоў няўсечны.

Усё палошчуць і дрыгочуць;
Хоць бы йшлі ўжо — йсці ня хочуць.
Хто прагоне, хто ўбароне,
Крыжам ляжэ на загоне?

За гарамі, за даламі
Дрэме сонцэ нашэ з намі;
Ночка ходзе, не атходзе,
І сьляпой савой заводзе.

Ад далёкіх, блізкіх ветраў
На жывых напала нетра,
На забранай сенажаці
Стогнуць дзеці, плачэ маці.

Ані знаку агнецьветаў,
Праўды-маткі ня шлюць сьвету
Жыватворнаю крыніцай
Ад граніцы да граніцы.

Лернік-лазар ходзе плачэ,
І ніхто яго не бачэ.
Не прыходзе змілаваньне
З важнай вёсцю ў добрым стане.

Усе мімавольна паўтараюць аношніе дзьве звароткі пад тахт песьні
Сама. Пачыпаецца напеваньне бяз слоў, каторае паволі усліваецца у
нейкую жутка-сумную прыдаўленую мэлэдыю; становіцца што раз
ясьней с чутнымі выразна славамі. Маўчыць толькі шынкар.

...Вырвалі счасьце, вырвалі вочы,
Думы паганюць неславай;
Сьпежкі заслалі цемраю ночы,
Рыюць у процьму канавы.

Тутка мы п'яны, ах, п'яны
Вечным пракляцьцем сваім:
Гоючы вечныя раны,
Новыя раны тварым.

*

Выжэй, ці ніжэй—цёмра-пацёмкі:
Ўсходу-паходні не знаці.
Продкі ў магіле, ў путах—патомкі,
З намі, прад намі—безхацьце.

Тут п'яны мы, як с'яляпые;
Сьлёзы з атрутаю п'ём:
Помнючы петлі старыя,
— Новыя п'уты куём.

*

Зьвязаны рукі, душы ў балоце,
Зьверства спраўляе Каляды;
Сьвіст гругановы целама калоце,
Гадзіны ськаюць здрадай...

Тутка мы п'ём, не марудзім,
Вечнай адданы кляцьбе;
Даўных праступкаў забудзем,
К новым—пад'юдзім сябе.

*

Хто лепш ярмом нас здаве, прыцісьне,—
Б'ём таму ніжэй паклоны,
І ненавідзім так безкарысьне,
Як безкарысны ўсе нашы плёны.

Тутка мы п'яны, ах п'яны...
Як сэрца ядам зьмяі.
Тут, там нам праўда не знана—
Хто мы: зьвармі, ці людзьмі?

(Уходзе малады стражнік; шынкар паказывае яму мейсцэ пры 8-м апошнім століку каля самага буфэту. Песьня ізноў пераходзе ў нямы— баз слоў — гул. Скорэ за стражнікам уходзіць два музыкі — адзін са скрыпкай, другі—з гармонікам; як увышлі, ўсе перэсталі пець).

Колькі гасьцей, (разам).

Ціха! Ужо прышлі музыкі.

(Музыкі садзяцца па левай старане, ля дзьвярэй, і зводзіць скрыпку з гармонікам).

С 1-го століка.

Як добра, што шынкар паклікаў...
Зайграйце, толькі-ж не фальшыва—
Як судзьдзі, купленыя медзай.

С 2-га століка.

Ніхай маланкай смык паедзе
А так сьвістуча, так ігрыва,
Як куля, пушчэная ў птушку.

С 3-го століка.

Як аплявухі, рэжце, звонам;
Гудзі гармошкай, як кадушкай.
Як бізуном гудзе аконам.

С 4-го століка.

Скрышніце йскрыпкай і гармошкай,
А так пісуча, так прымерне
Як тые ў фабрыках шасьцерні.

С 5-го століка.

Зьвініце, йграйце п'яна—звонка,
Як шклянкі гэтыя і фляшкі,
Каб аж забегалі мурашкі!

С 6-го століка.

Зьвініце, як ноч гэта звоне,—
Як на змазенай далоні
Зьвініць апошняя капейка.

Сам.

Я чуў, шмат лет таму, жалейку ..

(Музыкі, глушучы далейшыя словы Сама, пачынаюць іграць „ой-ра, ой-ра“; некаторыя з гасьцей выкручваюць п'яна, у тахт ігры, за столікамі нагамі. Усе гаманяць і ў нос патпеваюць музыкам).

Сам, (як музыкі перэрвалі ігру).

А каб цяпер — „Волны Дунаю“...
Дунай я часта ўспамінаю.

(Іграюць „Волны Дунаю“, усе ім патцягваюць; пасья—як падніманье з нейсца няведамай сілай—пачынаюць у пары з дзяўчынай круціцца выгяд кожная пара мае не натуральны — поўдзікі, пануры; асталь; ные—па адным пры кожным століку—седзяць і глуха патпеваюць музыкам: Сам так-жэ круціцца; стражнік сядзіць. Па колькі мінутах, атчыняюцца ў шынку дзверы і двух мужчын уцягваюць замёрзшую скасьцянеўшую кабету; ўсе, не дагледзеўшы гэтаго, час нейкі ешчэ круціцца).

Шынкар, (так-жэ не заважыўшы с пачатку).

Што гэта? Што? Сьвяты Бог з вамі!
Скуль вы с такою падарожнай?

1-шы мужчына. (Музыка і гульня ціхне).

Замёрзла тутка пад вакнамі,
Ешчэ к жыцьцю вярнуці можна.

2-гі мужчына.

Мы йшлі сюды шукаць начлегу,—
Глядзім—ляжыць, як корч, кабета.

Шынкар.

Нясіце сьнегу! Жывей сьнегу!
Сьнег памагае ў разох гэтых.

Нехта з гасьцей.

Так, як нябошчыку палонка.

(Усе апступліваюцца каля замерзшай і угледаюцца).

Стражнік, (атскаківаючы, як-бы спужаўшыся).

Моя мамаша...

Сам, (валючыся на кален над замерзшай.

Мая жонка...

З а с л о н а.

Нецярбург, 8/VIII, 1910 года.

Asieńnije listy.

Siadzieli na pryźbie, klanili k sabie hałowy, jak dźwie wysachšyje makaŭki pad silnym wietram, i wiali haraču hutarku.

— Dziakuj, Symonka, dziakuj, što adwiedaŭ ty mianie chacia pierad śmierciaj. Rad, wielmi rad, — skrypieŭ suchim hołasam Ściepan. Hladžu na ciebie i nia wieru swaim wačam, ci heta ty, ci nia ty?.

— Mo' i nie ja, — śmiejaŭsia Symon: pastukaj! tolki pawoli, bo ja ciapier šklanny — hy-hy!

— Śmiech śmiecham, a kusok času. Toż my s taboj i nie bačylisia s tajé parý, jak ja kupiŭ u Mejera rabuju karowu i jak prytrapilasia, pomniš? toje...

— Jak nia pomnić! — pomniu.

— A znaješ, uđala była żywina, słowam nie skazać — i ujeźna, i da zimy ũladna, i na cielata — prosta had nie karowa!

— I—i—i! pawysachli rečki, pawysachli, spoźniena twaja jewanella pa rabojcy».

Pykaŭ Symon lulku, napichajučy tutun i padryhiwaŭ wyblekawanyymi wačyma.

— Da taho času, waša, kamień pakaci—to pakryšycca. A što kazać pra skacim! Janož nie ženatyje byli tady?

— Hawary macniej, nia čuju! Natstawiū wucha Ściepan.

— Nieženatyje byli!!! Dzieciuki, jak duby, až narod ahledašsia. A ciapier što? — truchlo! Wun unuku majmu treciamu hety hod na losy.

— Ciz heta tak daŭno? Paduiaŭ z zadziwu Ściepan nawisšyje browy.

— A ja dumaŭ hadoŭ piatnaceać!

— Pawysachli recki, — cho!-cho! kiepkuje biazzubym rotam Symon, — piat-nac-cać, dreńnie, dreńnie waša ličyš! bje pa plačy staroha. A jak miarkuješ pa nàs, budzie Źžo pa trynaceać? Bo ja dumaju, što nie! Hladzi—tolki, tolki zuby wyrezywajucca. Pakazywaje biazzuby rot.

Uskałychnušsia wiecier na suchich halińach, bytcam śmierć smihanuła lohkim cieniem pa licach starcoŭ.

— Ej Sciepanie, Sciepanie, staryje my Źžo pni! adnoju paławinaj na hetym baku, druhoju na tom. Fiu! žyćcio, jak taja mucha bzzz! i pralaciela... — pstrykaje palcami Symon u pawietry.

— Šek tak, jano to, tak, — pralaciela, — hodzicca Ściepan, — ale jak ahlaniešsia nažad, jak padumaješ, dy pry-pomniš tyje mahily, nasypyany swaimi rukami, na šlozy wylit... kachu—kachu! papiarchuššysia horkim słowam, kašlaje. Oš spytaj susieda i świedku ab projdzienaj darozie. Pakazywaje skurčenym palcam na kryž pry warociach. Usich maleŭkich pachawaŭ, usich aplakaŭ. Nie paškadawali, rodnieńkije, mianie... staroha, nie paškadawali!—adno za adnym, adno za adnym, jak pacierački pakaeilisia! Zharnušsia Ź kručok i kidaŭ žalosnuju skargu u wočy raspiaćcia. Nu, — zakiwaŭ haławoju: Jaho šwiataja wola! wiečna adpačywańnie...

A kryž-starawina zamšałym licom hladzieŭ na abodwych i dumaŭ swaju dumu... Razam peŭnie s Ściepanam svoj wiek skaratali, razam stareli i horbilisia. Mo' nie adna bura

nad ich haławami šumiela, nie adzin hrom u ich serca mie-ryů, a jany cicha smutak sabie pawierali. Na't i pachódzili adzin na adnaho: abadwa šeryje, suchije, zamknutyje ũ sa-bie, panura hladzieli ũ ziamlú.

— Praz kryž twój i muki — wybač im, Panie! — kon-čyů swaju malitwu Ściepan, i ũžo krychu spakajniejšym hołasam wioů dalej hutarku.

— Żywiem ciapier tolki ũ dwoch. Woś siadzu časam na przyźbie i dumaju: a nu! chto kaho pierastaić? Chacieů, było, patpierci, ale jak uzo na toje pašlo — pahladzimo, chto kaho: ci ja jaho, ci jon mianie? Rawieśniki-ż, bačyś, Symo-nie, i my z im. Šče bačka moj niabošcyk pastawiů, jak raz u toj hod, jak ja mieů radzicca. I tut Ściepan papraůla-jecca, siedaje dobra, biare Symona za ruki, jak jon pry-wyk rabić z koźnym świezym čelawiekam, i pačynaje swoj skaz, mo' tysiaču raz užo piereskazany im u żyćciu.

Bačkiẽ maje byli bahatyje haspadarẽ, ale dzieci u ich nie hadawalisia. Narodzicca chudoje, zialonaje, hadoů dwa, try pakawenčyceca dy pamre. Piereprabawali ũsiaho čysta. Chto čaho nie paradziů: leki, znachary, šaptuchi, a skutku ni na šeleh. Znak — ni twój Boże! Chodzić heta maja mat-ka sa mnoju wośmym, ci dziewiatym, a pošeś — znakam tym chalera — kosić narod, što ni radački. Chmaraj idzie pa ũsiej staranie. Ludzi nie zhadajuć, što i rabić: abhorywa-juć wioski, molacca, na achwiary dajuć, kryży stawiać. A matka heta maja i ka' da bački. Čelawiečku, pastaůmo i my kryž, zywučy na adnasielli. Mo i nas Boh ukryje ad zarazy, a mo' i dzietki stanuć hadawacca! Pośle jana to spa-minała, što byecam kryž ahnisty milhanuů joj piered wačy-ma. Paradzilisia, pahawaryli, dy pastawili źle wařoć. Praz kolki tydniaů ja i naradziůsia — chłopiec nia chłopiec, a ćwik! tak taki dzicia kaůbuk. Babka stała kupać, zirk i ruki adnialisia... Na prawaj łapatcy u dziciaci, znakam tym u mianie, čyrwony kryżyk, tak taki kryżyk — radzimy znak.

Susiedzi na zdziũ dziwilisia: adné warażyli ščasie dziciaci, druhije naadwarot...

Che-che-che! značyc pryšoũ na šwiet Boży ũžo z kryzam. A poše kali pasypalisia — tak tolki kryży, kryży pa ũsioj skury... A duša ščymam ščymić. Baćkié s pažaru nia wyšli, nieščasie z zonkaj, astroh, kalectwa, a poše—jak pacierački—da apošniaho...

— Šcisnuũ haławu kaścistymi rukami i horka plakaũ. Siwa wałossia siratliwa kasmykami raznosiũ wiecier. Dzierewianny kuli pry nahač miortwa kačalisia ad sudaražnaho plaču.

Šciepanie! krepka nadumaũšysia, azwaũsia Symon. Čuũ, šmat čuũ ad ludziej pra twajo adzinoctwa, ale što zrobiš, žyćcio trasie čelawiekam... oj rečki pawysachli, tak trasia, tak trasia, jak wiecier lišciem na dzierawi! A my s taboju, Šciepanie, praũdu skazać, asiennije listy, patrasie jšče krychu nami, patrasie i apadziem! O, jo-joj! rečki pawysachli... bzzz i pralaciela... A waźmi chacia mianie: i zonka żywie, i dziaciej maju i nie kaleka. A dabra, što plunuć. Pialun kipić u hrudzi, harkacienie cieras bierahi... pakazywaje na serce. Wyhnali baćku na starašć i zabruje. Och rečki pawysachli. A što zrobiš?— Musić tam było tak napisana... Hladzić, jak husak, adnym wokam u nieba.

Asienniaje nieba chmarna i zimna... nie adkaže wam, pažoũkšyje listočki. Wiecier tolki zakałyše i zniknie. Adzin zwon mo' pa was zaplače ščyra, a ziemia maci prytułie spracawany kości. Jelka, abo biaroza pušćie kareńnia u wašy zbaleły serecy, wyciahnie z ich usiu horyč i wyniasie u wiasiolaj zieleni surowamu šwietu... kaniec múki.

Ciotka.

Lišniaja.

Pa zbledlym twary chadzili chmary dum. To naplywali husta, zbiwalisia ũ wačach stalowym bleskam — wyhladała što ũžo—ũžo zbirajecca na buru, ale šalony spazm kryku zdzierzywaŭ niejki jasny pramienčyk, wyskaŭznuŭšysia s kutkoŭ lalek, i niešta čystaje, wialikaje biez kanca i zwańnia bila ad lica ũ altar z zapalеныmi świečkami.

Arhan hraŭ. Ustaŭlenyje špaleram mirty mleli u cioplym światle kaściola. Išli pary za parami. Biely šouk splywaŭ niawinnie pa ich hibkich stanach. Wiesiela šephtaŭsia narod i zdaŭ.

Cikawych karahod uzhladaŭ tkaŭ cień na kabiercy. Akordy zmahalisia ũsio wyšej i wyšej. — Zdawalasia što woś—woś začepiać za abłoki i atčynicca nieba. Ceyt. Mirtawaj darohaj ruka ũ ruku lynaje moładaść. Čwiet tolki raz čwietučyj

Pieršaje dychańnie wiasny biez chmarak. Iduć, zahledzeny ũ siabie, a praz ich wočy šcielicca zornaja daroha het. het.

Nadzieja u brylantowym wianku nad biazdonnaŭ hlybiaj.

Kłali piarścionki na tacu. Slaby zwon zołata hostra pierakasiŭ sumny twar adzinokaj. Zasnawali bystra chmary čorna čarniej, čorna čarniej. Jasnyje pramienčyki puźliwa zbiehali ũ siaredzinu. Usia jana lekaciela, jak raschadziišajesia ũ bierehoch mora. Ŭzarwaŭsia ũzdoch; — nizka pachililisia świečy swaim polymiam u staranu jaho. Zakalychalisia mirty. Pa zornaj darozi prajsoŭ hrom—piarun.

Uwieś abrad pryśpiešna skončyŭsia. Nieskładna stana-
wilisia ŭ pary. Hawaryli prycišanym hołasam. Jak-by ni-
čocha nie stałasia, a kožny bajaŭsia paza siabie ablanucca.
Maładyje pieršymi adychodzili. Pry džwierach z za chwi-
lar puźliwa wysunulašia žebračka i padała liliju maładomu.
Jaho twar, šče prad minutaj tak ščasliwy,—asunuŭšia i zhas.
Dryzacaj rukoju zacisnuŭ kwietku i šepnuŭ: «Padziakuj joj».
A z bielaj lilii hladziela rasa niawinnymi, čystymi slaźmi.
.....

Razbirali mirty. Tušyli świečki. Pa krysie wystupaŭ
škilet pyšnaho charastwa. Bajka tajała ŭ tumani.

Ŭsie wyšli, adzin zakrystyjan waročau klučom u za-
rzaŭlenym zamku. Jak cień, apošnia pierastupila paroh kaš-
ciola, chaciela źwiarnuć naprawa, ale ciernista daroha ma-
nila tudy . . . tudy . . . u śled karet . . . tudy, hdzie
čaradziejka-dola astatki bajki rwała

Išla i chistałasia, stawała, hladziela raššyrenymi wa-
čyma u niematu nočy i pytała: «A mnie? . . . a ja? . . .
a majo hdzie miejsca ŭ żyčciu?» Łamała ruki, a z pamia-
tych hub rwałašia ni to pytańnie, ni to praklaćcie: «oś
i świet chwalony wialikim prastornym, a mnie niekudy
dziecca na jom . . . zabycca». Echa rwała žalbu
dziaŭčyny i bystra kacila pa chałodnych kamieniach wu-
licy. A jana bila haławoj ab mur: «Adna, adna, pusta!»
chapila siabie za hrudzi, «tut pusta! tut rana wialikaja, zy-
waja palić! A—a—a—a!» jojkała z bolu. «Wo, hladzi, Boże!»
hołas lamaŭšia ŭ biespamiactwi, a chryplaja skarga bila
macniej i macniej u hłuchacie nočy. Błud prystupaŭ
bystra.

«Litaściwy—cha—cha—cha!»

«Miłasierny—hu—hu—hu—huhu!»

Prypadniałasia na palecy i plunęła.

.....

A wyś biazmiernaja spakojna hladziela miljonami zor. Cicha było i bieschmarna.

«Maŭčyš»... zašeptała, «maŭčyš... maŭčyš».

Adna z jasnych zor zamihaciela, pamucilasia; załatym klubkom iskor palaciela na ziamlu. Upały świet mahilnym okličam patchapiła biezładnaja myśl zbuntawanaj duży.

«Maja upała»! kryknuła: «maja» i pačala uciekać». Nie! nie! majej zarý użo niema. Upała . . . upała . . . niema!

Horad radzieŭ; paciahnulisia zahony, kusty, reka tuż zasiniela. Dabiehšy, prykuenuła źła bierahu, i wačyma ustawilasia na wadu: «Tak.. tak!...» ciażka dyšučy zahawaryła da siabie u poŭhołas, jakby što ũspaminajučy. «Aha . . . tak . . . ubačyć jaho . . . skazać usio . . . usio . . . »

Usłuźnaja pamiać pryatčyniła džwiery prošlamu; u jakich abrazach ustawała jano i prachadziła prad jaje wačyma, jakby na adwitańnie. Milyje, biez konca bahatyje minuty śmijalisia da jaje, laskalisia wieśnianymi ũzdochami, apletali čaromchi šeptam zmučeny mozh. Pierażyty raj stawaŭ ciapierašnjim. Zaśmiejałasia da ihrywych chimery i pawieryła abmanu.—Krasa żyćcia wa ũsio! A jana idzie ščaliwa swaim charastwom, horda bujnaj moładaścij, z nadziejaj, što niešta wialikaje, niskazannaje źdze jaje u pieradzi . . . Čaroŭnamu tumanu zabyćcia paddałasia ũsia, spakojna ũžo spakojem biassilnaj. Skłaniła haławu nad wadoj. Wočy, poŭnyje miahkich tonaŭ bludzili cicha pa sinich chwalach hłybi. Miesiac ich ślady zasypaŭ rasoju. Šeptam, wichrami pawiejaŭ strach z jaje ũzhladu. U racý spatkała adbićcie swajej postaci. Jak mara zahrobna, hladzieŭ na jaje balesny twar. Ihrywyje chimery stájali ũ mih. U wuśchach zaźwiniela zołata. Polymia swiečak chibanuła ũ kroŭ. Z arhanu hrozna pasypalisia hromy. Znoŭ praŭda wużak z dzikim rohatam prystupiła da achwiary. I rwanułasja

z usieej sily, i—kinulasia ů wadu

Na zaůtra pa siniej racé plyů trup; u spakojnych jaho wa-
čach ihrala soniejka. Šledam za im bystra nadbiehala recha
tužliwaj piešni plytnika. Hnaů duby, spiewaů i dumaů, što
tam u chaci milaj sumna.

A na dnie rusalkam-siostram nowa hošcia byli skladala.

Ciotka.

Chutara-ra, Chutara! *)

Usio bałota dy bałota!
Topčeš šorstkuju trawu...
Jedzieš, jedzieš, a drymota
Tak i kłonic halawu...

Jakub Kotas.

Les, les... Usio les biez kanca i pačatku!... Pahaniaje Symon swaju prystašuju Bielku... Skrypiać kalosy, patre-skiwajuć pierakidywajučysia z boku na bok, s karča na korč, skačuć pa hrebli, hrochkajučy kólami... Wykručywajec-ca, kradziecca daroha pamiż pnioŭ i dzierawaŭ... Spatyka-jecca Bielka, fyrkaje... Siadzić Symon na kuli salomy i za-wodzie swaju ũpadabanuju pieśniu, zawodzie, jakby chawa-jučy kaho...

Sparadzila mianie maci

Ŭ światuju niadzielu...

Oj chutara, chutara—

Chutara-ra, chutara!..

U światuju niadzielu...

Nie dała mnie maci

Ni ščaćcia, ni doli...

Oj chutara, chutara,

Chutara-ra, chutara!..

— Ni ščaćcia, ni doli...

*) Wydańcy drukujuć hety maleńki abrazok, jak duże ciekawy przy-kład nasłojeńnia u narodnaj pieśni. «Chutora» ab katorych naš sielanin hetulki čuŭ i ad ziemlestroicielnych kamisij, i ad ziemskaho, i ad pana, i ad duchounych pieriejšli užo u prypieŭki da pieśni.

Šumić Palešsie... Kwakaje zabina carstwa ũ balotnaj
dryhwie... Krekče sytaja rapucha... Laskočuč dźierhačy...
Dzicianiom plače sawa, zachlipajecca... Paŭzie pa mokraj
trawie husty bledna-šery tuman... Syrašciaj dyše balotnaja
dryhwa... Chaŭturna źwinić holas Symona...

Tolki i dała mnie maci
Prahorkuju dolu...
Oj chutara, chutara,
Chutara-ra, chutara,
— Prahorkuju dolu...

— Do-o-lu-u! — patchaplaje ciahučaje recha i za-
miraje niedzie ũ dali...

Jak začaplu swaju dolu
Dyj na matuzoček...
Pawiadu ja swaju dolu
Ŭ horad na taržoček...
Och, luli, chutara, chutara,
Chutara-ra, chutara!..
— Ŭ horad na taržoček...

Kwakacić balota pad kapytami Bielki... Kačajuca
kalosy pa kaŭdobinach... Šypiac koly, skryhočučé...

Wadžu, wadžu swaju dolu...
Ničto nie kuplaje,
Ničto j daram nie biare...
Oj chutara, chutara,
Chutara-ra, chutara!..
— Ničto j daram nie biare...

Ciamnieić les... Pa niebi čornyje chmary pływučé... Ka-
lučaje hallo ściobaje Symona pa šapcy...

Pawiadu ja swaju dolu
Dyj nazad da domu,

Pasadžu ja swaju dolu
Ů sadu dy na soničku...
Och, luli, chutara, chutara,
Chutara-ra, chutara!..
— Ů sadu dy na soničku...

— Tprrru, Bielka, stoj! Čelawieče, pacekaj! Ci chutka budzie Kabanaŭka?

Panuryła Bielka haławu i stała...

— A chto jaho znaje?!.. Čort tut mieryŭ i šnur zhubiŭ... Što-ž može wiersta z waloŭjim rykam i budzie!..

Pačesaŭsia za kaŭniarom padarožny, zadumaŭsia...

— A sam, stary, skul budzieš?—byccym niešta ŭspomniŭšy, zapytaŭsia jon u Symona...

— «S Kačaj-Balota... Jedu da bratoŭ chutar dzialié... Swajho mała... Balota skrož... Nima kudy i stupić,»—atka-zaŭ Symon i tak sama zadumaŭsia...

— «Tak, tak!.. Niačystaja sprawa! Nu, bywaj zdaroŭ!»—pawiarnuŭ padarožny i paploŭsia pa hrazi...

Symon pahladzieŭ jamu ŭ plečy i kiŭnuŭ haławoj... Zakalychałasia Bielka, zaruchałasia... Paciahnũsia les ścia-noj... Zahrachatali, zatraščeli kalosy pa dryžačym mastu, a pašla i pa hrebli... Uspomniŭ Symon swaju piešniu i ŭžnoŭ zaciahnuŭ.

Jak napjecca, z ludźmi bjecca,

Ů chaci nie načuje...

Oj chutara, chutara,

Chutara-ra, chutara!..

— Ů chaci nie načuje...

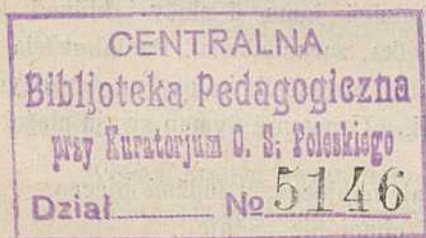
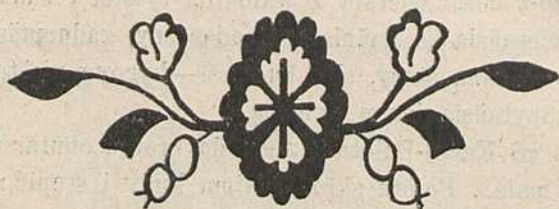
— Nie na-a-ču-uje!—paŭtaryła recha i ścichła... Zmoŭk Symon... Zadumaŭsia .. Dastaŭ lulku... Zadymiŭ...

Sumić Palešsie... Pamiž cichich zatočyn, tryšniakoŭ i zarašlaŭ wywiwajecca, kradziecca maŭcaliwaja rečka...

U tumanie chawajecca dymčaty bierezniak z nizkarosłym sasniakom..

Siadzić Symon na kuli sałomy i dremie... Bielka chrapie i fyrkaje... Prytałasia noč da čornaj mokraj ziamlį Cicha... Cicha ũ lesi, jak u mahili, i kanca jamu nimə... Cicha, cichə...

Lawon Chmury.

ATCOT SUPOLKI

„Zahlanie sonce i ů naše wakonce“

za 1910 i 1911 hady.

Balans rachunkaů supolki.

„Zahlanie sonce i ů naše wakonce“ na 15 wiereŝnia 1911 h.

AKTIŮ.

PASSIŮ.

	Rub. K.			Rnb. K.	
	Rub.	K.		Rnb.	K.
Kasa	51	05	Siabrucki kapitał	1500	—
Knihy (naličnaŝ)	2592	01	Supolnicki kapitał	790	—
Ruchomaŝ (mebli)	37	00	Zapasny kapitał	277	98
Kommisionery	2185	96	Hultajski padatak	125	00
Debityory	1129	44	Kommitenty	777	27
			Kredytyory	2525	21
BALANS	5995	46	BALANS	5995	46

Ruch addzielnych składnych aŝciej

za atcotny as s 1 erwienia 1910 h. da 16 wiereŝnia 1911 h.

	Było na 1 erwienia 1910 hoda.		Abarot za 1910 i 1911 hady.		Joŝc na 15 wiereŝnia 1911 h.	
	Debit.	Kredyt.	Debit.	Kredyt.	Debit.	Kredyt.
Siabrucki kapitał	—	800	—	1500	—	1500
Supolnicki	—	750	—	790	—	790
Zapasny	—	21 21	—	277 98	—	277 98
Hultajski padatak	—	76	—	125	—	125
Kasa	27 49	—	1279 38	1227 33	51 06	—
Ruchomaŝ	—	—	37	—	37 00	—
Pieredpłata na B. P.	—	29 91	29 91	29 91	—	—
Knihy	1924 54	—	5985 93	3393 92	2592 01	—
Kommisionery	—	—	2185 96	—	2185 96	—
Kommitenty	—	—	—	777 27	—	777 27
Debityory	2117 87	—	2117 87	983 43	1129 44	—
Kredytyory	—	2392 78	—	2525 21	—	2525 21
	4069 90	4069 90	10635 05	10635 05	5995 46	5995 46

Jak widać z hetaj tablicy massa majetnaści u rukach supółki wyrasta za hety hod z 4069,90 da 5995,46 heta značyc na 1925,56: jana składywajecca z:

Uniesienych siabrukami-hrašmi Rb. 110,00	}	700,00
i pracaj 590,00		
Uniesienych supólnikami-hrašmi		40,00
Adložanych u zapasny kapitał 188,77	}	256,77
i nia wydanych dywidend 4% 68,00		
Hultajskaho padatku		49,00
Danych nam na kammisiju knih		777,27
i pażyčanych nam hrašmi i astatku pa rachunkach		192,43

Razam 1955,47

Za wyličeniem pahašenaj patpiski na B.P. 29,91

Usiaho 1925,56

Pracu pačali ũ atčotnym hadu, majučy swaich i čužych wydańniaŭ u Supołce na	1924,54
i na kammisiju zdanych	988,43

Razam 2912,97

U atčotnym hadu wydali knih	722,67
» » » kupili »	51,85
Raznica pa rewizii i acence	1089,81
Uziali na kammisiju	777,27
Za wydańnia prošlych hadoŭ zapłacili	237,36
Na sprawu «Dudki» i «Smyka» wydali	200,00

Usiaho 3078,96

Wysłali na kammisiju 2003,53	}	2991,96 *)
Z raniej wysłanymi na kammisiju 988,43		
Pradali u Supołce		407,96

Razam 3393,92

Astajecca u Supołce wydańniaŭ na	2592,01
« u kammisioneraŭ na	2185,96

Usiaho na 4777,97

Z ich { Swaich na	4000,70
{ Čužych na	777,27

*) Z hetaj ličby prodana na kammisii na 806,00

Wydana u atčotnym hadu nowych wydańniaŭ:

	Ekzempl.	Listoŭ.	Na summu, rub.
Ščyroŭskie dažynki	4300	12900	205,80
U domu lepiej	4000	4000	77,60
Kamedyi	Pašylisia ŭ durni	200	800
	U zimowy wiečer	200	440
	Modny ślaehcink	200	300
	Swatańnie	200	300
	Michałka	400	800
	Pa rewizii	400	800
Razam	9900	20300	
U druku Pčoty	4000	32000	75,00
Usiaho	13900	52300	622,67
Na wydańnie Kalendara Našaje Niwy na 1911 h.			100,00
Razam			722,00

Ruch na skladzi:

Našych wydańniaŭ było za atčotny čas	št. 21
Čužych „ „ „ „ „ „	43
U čužych mowach „ „ „ „ „ „	23
Razam	št. 87

Jak widać z wyżej pamieščenych tablic ruch u Supołce uzmahajecca, pama-leńku, ale ćwiorda, idućy u horu, i finansowaja starana, dziakujućy nieustannaj pracy jaje siabrukoŭ i ščyraj pryhılnej pomaćy usich našych supolnikaŭ i da-bradziewiaŭ, katoryje nie žalejuć dla našej sprawy hrašej, pracy i wielmi žyćli-waj rady, jość wielmi zdarowaja i razwiwajecca krepka.

Pasyłajućy hety naš atčot wielmipaważanym našym Siabrukam, Supolni-kom i Dabradziejom — urad Supołki ad usiaho serca dziakuje za pryhıllynje rady, pracu i pomać Supołce i z jasnym wokam pahladaje na pryślaść, wierućy, što i dalej nia budzieć niedostatku u čystych, ščyrych i pryjażnych biełar-uskich sercach.

Za Supołku:

Staršyna *W. Iwanouski.*
Knihawod *H. Rożnouski.*

„Pčalina—żywiółka małaja—a karyści daje mnoha..“

Henryka Bierozki

Pieczarburh 1911. cena 30 kop. str. 104

Kožnamu, kamu na sercy lażyć dabro naroda, pawinna być pryjatna dawiedacca a tom, što woś wyšla nowa ksionżka, hdzie napisana, jak rabić, kab krychu bołš hrošy wyciahnuć z ziamli. Tamuž i ja uciešyłaš, jak uhledziela ksionžečku a pčolach, a katorych jašče da hetaj pary tak jak nichto nie pisaŭ dla muzykoŭ bielarusau. A i šmat dobrych staron maje taja ksionżka, widna, što toj, chto jaje pisaŭ, dobra znajecca na pčolach i ũsio, što najwaźniejša, možna tut znajści.

Najwaźniejšy niedastatak hetaje ksionżki toj, što jana napisana za mała dastupna dla muzykoŭ. Asabliwie heta widna ũ pieršaj čaści ksionżki, hdzie, naprykład, pryroda pčoly za koratka apisana. U tom miejsey, hdzie haworycca a pčaliny m žyhale, naležyłaš skazać, čamu pčala umiraje, jak ukusić čelawieka, ci druhuju żywiolu. Na pčalinom žyhale još kručki solnutyje, tamuž jak pčala ũsunie žyhała u skuru čelawieka, to kručki nie pazwalajuć wynuć jaho, bo skura čelawieka ściahajecca i dziuračka, praz katoruju žyhała ũwajšto, umniejšajecca i pčala pakidaje žyhała ũ cieie čelawieka i umiraje. Ale žyhała dano jej na toje, kab abaraniacca ad druhich kuziulek, u katorych skura čwiorda, nie ściahajecca i pčala lohka može žyhała wynuć. Časta muzyki mianie pytalisia, čamu heta tak, što pčala, ukusiŭšy — umiraje, a jak im heta dobra wylażyć, to ũsio robicca saŭsim paniatnym. Dalej tam, hdzie pišecca a pierawozie pčol, nie skazana, kali, a katoraj pare najlepiej pierawazić pčol. Leta treba abminać, bo tahdy u wullu najbołš miodu, wosku i čerwy, a najlepšaja para aŭ zima — na saniach, aŭ wiesna zaraz pa pieršym ablocie pčol, a wulli treba stawić na wazie tak, kab kanty wuzy byli papiarok waza.

Dobra bylob takžesama trochi apisac, jak paprawić kałody, kab lapiej bylo pčoly dahladać, bo časta bywaje, što muzyk maje rajou kolki pčol u kałodach, a nia može tak borzda pierewiašeći ich u ramowyje wulli.

Takžesama, ja dumaju, nia treba tak hanić sałomiannyh karobak. Heta wulli tannyje, cioplyje. lohkiye, haspadaryć u ich lohka, bo jak dahary pierewiarnuć, to ũsio widna, što u wulli robicca i možna dawac im nadstaŭki dziarewiannyje z ramkami, kab pčoly tuď miod zbirali. I toj, chto jašče nia ũmieje dobra kala pčol chadzić, mienš tut može napsawać, jak u ramowym.

Heta niedastatki taje ksionżki, a małaja dastupnašć dla čytačoŭ muzykoŭ, samy hłainy, takžesama niekij nieparadak u pieršaj čaści, tak što wyladaje časam, što pisaŭ heta dobra znajućyj pra pčoly s teoryi, ale nie prachtyki.

Adnakowaž možna jaje ukazać kožnamu, chto choće krychu nawučycca jak chadzić keła pčol, bo nie adnu dobruju radu tut znajści može, asabliwie toj, chto mała-wiele pčol znaje.

ALONA ŠČUČANKA.

A. Бульба. Колькі слоу аб дзявочай апараты на Беларусі

Вильня 1911. стр. 12. Цена 5 коп. з rysunkami.

U adradžeñni narodu nacionalny teatr maje wialikuju wahu, mo' byé jšče bolšuju za literaturu. Rodnaje slowa, słyšanaje sa sceny, artysty, hrajučyje na sceni u narodnaj ópratecy, ũsio heta razam hlyboka zapadaje u dušu čelawieka. Značeñnie nacionalnaho teatru u nas—bielarusau tym waźniejšaje, što stolki wiakoŭ i uschod i zachod staralisia zapynić usio rodnaje, šwiadomie ništožyli usie prajawy materyalnaj i duchowaj našaj kultury. Tak jak adnym ducham čelawiek žyć nia može—potrebny jamu i chleb štodzienny, tak i nacjonalny teatr nie abycho-dzieca biez materyalnych prajawaŭ našaj kultury, raniej za ũsio biez ópratki.

Nacionalnaja ópratka dla teatru maje wialikuju wahu, bo jana nia tolki patrebna, kab usio predstaŭlenaje na sceni pochódzila na žyćcio sprawiedliwaje, ale ópratka narodnaja sa sceny waročajecca nazad u narod—waročajecca i tudy, hdzie narodnaja ópratka atcisnuta kramninaj da kublaŭ i kufraŭ, waročajecca i tudy, dzie jšče jość narodnaja ópratka na kirmašach, na wiesiellach. I woročajecca jana nazad uzo takoj, jakuju jana była na scenie teatru. Takim paradkam sprawa nacionalnaj opratki na sceni — sprawa du-ža waźnaja, jana zadajeć ton i modu. Tak było, pa šwiadectwu wiadomaho ukrainskaho pracovníka prof. Woŭka i i na Ukrainie. Kali Kropiwnicki začynaŭ jeździć s swajej trupaj i stawić ukrainские predstaŭleñnia, po usioj Ukrainie było wielikaje bahaćcie narodnych ópratak, roźnych u roźnych kutkoch Ukrainy. Ale dawoli było Kropiwnickamu prajehacca sa swajej družynaj — i tyje ópratki, jakije papali u garderob Kropiwnickaho — stali modnymi i za hadoŭ

20 wycisnuli usie miejscowyje formy ukraińskiej opratki. Z hetaho prykładu i dla nas nawuka, što na scenu pawinny my puskać tolki sprawiedliwuju narodnuju opratku, bo puściuшы tandet butaforski, wiadamo, bołš bijuчы u wočy i lahčajšy da dastania, my hetym samym zawodzim modu na hetu tandetnu opratku miez šyrokimi kruhami hramadźianstwa.

Tak sama, zawiouшы na scenie opratki z adnaho kutka Bielarusi, možna zrabić tojež samaje, što zrabiu Kropiwnicki na Ukrainie. Heta značyć—zawiaści modu na tolki adnu formu ópratki.

S swajho pałažeńnia ópratku narodnuju, trapiušuju na scenu, možna zrauńnić tolki z hutarkaj narodnaj, katoraja staušy s tych, ci druhih pryčyn mowaj literaturnaj, uradowaj—ciśnie swaje rodnyje siostry—druhije hutarki narodnyje. Kančajuчы hetu pradmowu, jšče raz prypaminajem, što, budujučy nacionalny teatr, my najbołš za ušio powinny rupieca ab čystatu mowy i čystatu opratki.

Knizečka p. Bulby zjawilasia u samym haračym časi, kali kožny siabr bielaruskaho choru ličyŭ swajej pawinnaściu prybracca na ihryšče pa bielarusku, i patreba knižki, dzieby možna było paradzicca jak prybracca, čulasia nadta horača.

Knizka uspomnienaja daje mnoha cennaho materyalu ab bielarskaj opratej, ale jościka u jej abmyłki, sprawiedliwiej kažučy, niedachwaty. Začniem pa paradku:

Harset (šnuroŭka—hirset) spatykajecca u šmat bołš typach, čym apisana u knižcy. Tak u kublach Supolki «Zahlanie sonce» majem harsety: skrojanyje da stanu i wolnyje, tak jak ciapier nosiać «bolero» — (z wioski Babcy — Barys. paw.) Skrojanyje do stanu tak sama bywajuć rožnyje: alba sšytyje polkami na wypusk, abo u spadnicu. Harsety, nošenyje «u spadnicu» kančajucca pałatnianymi kačalačkami, na katorych trymajecca spadnica. (Harset z wioski «Staryna» Lepel. paw.)

Skrojenyje da stanu šnuroŭki kančajucca abo skirdelami (takije harsety majem z wioski Jazyła Babrujsk. paw.)

abo połami z wusami, jak świtki, tolki karaciejšyje (tak sama z Jazyła) abo karocienkimi paley na try ad stanu polkami u faldy, nierazrezannymi, bytceym krezej. (Kalnik—Barys. paw.)

Wyrezy u harsetach bywajuć, aproč form apisanych (owalnaj i klinam) ješče i kwadratnaj—(taki harset majem z Babeaŭ Barys. paw.)

Harsety bywajuć i šnurowanyje žyčkaj — (taki harset majem z Jazyła, Babrujs. paw.)

Pišučy ab spadnicy (andaraku) autor i słowam nia ūspomniŭ ab duža charakternaj i staroj formie spadnicy nie spašytoj, «chwartuchu» z bielaho, pieretykanaho pa bierehoch palatna. Taki chwartuch šyjecca, jak i koźnaja spadnica, tolki nie spašyty u zwon a abkručywajecca nawókała stanu (siem poł—bok hoł—kaže prykazka). Takich chwartuchoŭ niekolki majem z wiosak Babey, Kalnik i druhich s pad Bierezina, Barys. powietu. S chustaček, duže charakternyje bielyje samatkanyje, pa bierehoch pieretykanyje — tonkaho «namietnaho» palatna.

Što datyčyc ūzoroŭtkanych na palatnie (kašuli, chwartuški, spadnicy, ručniki) to na ich spatykajucca tolki try kolory: čyrwony (žyčkowy), sini i čorny, (farbawanyje alizarynam, indygom i kampešem) Heta duže zrazumiela. bo tolki hetyje try farby nieliniajuć na palatnie. Uzory wyšywanyje užo paźniejšyje (s papierak ad mydła).

Tkaniny sukonnnyje (spadnicy, pajaski) dzie majem bołš nieliniečych farbaŭ, majuć užo i bołš koloraŭ.

Dalej p. Bulba ni słowam nia ūspomniŭ ab świtce—bielaruskaj świtce, katora nosicca takže sama mužčynami, jak i žonkami.

Kančajučy — knižku p. Bulby radzim pračytać usim, bo mnoha u jej cikawoho, a p. Bulbie pry druhim wydañni paprawić niedachwaty.

IV. Trojca.

S p i s.

Zamiesta pradmowy	str. IV
На дарозі да новаго жыцця — А. Новіны	str. 11
Мой родны край — А. Паўловіча	str. 37
Сон на кургане — Я. Купалы	str. 41
Asieñnije listy — Ciotki	str. 141
Lišniaja — Ciotki	str. 145
Chutara — L. Chmuraho	str. 149
Z bielaruskaho wydawieckaho ruchu:	str. 153
Atëot supolki «Zahlanie sonce.» Неколькі слоў аб дзевочай апараты Pčalina — żywiolka malaja.	

Okladka raboty H. M. Na joj dwa bielaruskije kaŭšy (karecy) spad Čašnik, s kolekciï J. Wołodkowiča i uzor s sluchaho pajasa s kolekciï Našaje Niwy.

Zastaŭki (winjetki) rysunku Własta z uzoroŭ sluckich pajasoŭ z kolekciï Własta i Našaje Niwy.

Cynkografskaja rabota okladki i zastawak Prokudin-Gorskaho. Adbita u drukarni K. Pientkoŭskaho. (W. Podjačeskaja 22.)

Cena hetaho sšytka 1 rubiel.

Wypis s tawaryskaje umowy bielaruskaje wydawieckaje Supolki.

„Zahlanie sonce i ũ naše wakonce“.

Adres: Pieciarburh. Wasiloŭ wostraŭ 4-ja linja 45, kw. 16.

Tawarystwa maje metu drukawać i šyryć wydańnia bielaruskije i ũsio, što stykajecca z żyćciom Bielarusi.

Tawarystwa składjecca s paŭnapraŭnych siabrukoŭ i supolnikaŭ.

Supolnikam moŭe być koŭny, chto zapłacić u kasu tawarystwa nia mienš za dziesiać (10) rub. Na hetyje hrošy jamu wydajecca supolnicki kwit.

Koŭny supolnik maje prawa kuplać wydańnia Supolki s skidkaju 20%.

Supolniki nie miešajecca da haspadarki tawarystwa (nie wiaduć rachunkaŭ, nie patpisywajuć wekselaŭ) i nie atwiečajuć za jaho daŭhi.

Koŭny supolnik maje prawa padawać hołas daradčy.

At čystaho sporu (prybytku) koŭny hod adličajecca 15% u zapasny kapital. Z astaŭšajesia čaści razdajecca usim siabrukam i supolnikom dywidend, ale nia bolš za 8% u hod.

Koŭny supolnik maje prawa wyjści s tawarystwa i dostać swaje hrošy nazad, kali zachoćeć. Ab hetym pawinien jon na piśmie uwiedamić za 6 miesiacaŭ da kanca hodu.

Chto choće, tamu moŭe być wysłana poŭnaja tawaryskaja umowa.

U WYDAWIECTWIE „Zahlanie sonce i ū naše wakonce”

(С.-Петербургъ В. О. 4-ая л. № 45, кв. 16).

Można kupłać wydańnia

(Aznačennyje zorkaj — wydańnie našy, biez zorki — čużyje; aznačennyje *bis* — wyjšli i polskimi i ruskimi literami; ličby aznačajuć — pieršaja cyfra — numer addziełu, apošnije — numer čarodny u danym addziele. Takim paradkam pry zakazach zamiesta ūsiaho tytułu knihi dawoli napisać numer, a kali kniha wydana i takimi i siakimi literami — prypisać „ruskimi“ ci „łacinskimi“.

I. Da nawučańnia:

№ knihy
dla zakazu.

11*	bis Bielaruski lementar	Cena	6 kop.
12*	bis Pieršaje čytańnie Ciotki	»	6 »
13*	Другое чытанье. Коласа	»	25 »
14	Karotki katechizm	»	5 »

II. Nawukowyje, dastupnyje dla usich:

21*	Гутаркі аб небі і зямлі з рус.	»	15 »
22	bis Cukier. W. Trojcy	»	3 »
23	bis Hutarki ab haspadarcy	»	3 »
24*	bis Jak ratawać uzduťuju żywiolu	»	3 »
25	bis Jak baranicca ad halery	»	1 »
26	bis Jak rabić dobryje ramowyje wulli	»	5 »
27	bis Ziamielnaja sprawa u Nowaj Zelandyj	»	3 »
28	bis Ab haspadarcy na chutary i šnuroch	»	5 »
29	bis Karotkaja Historyja Bielarusi.	»	60 »
210	bis Bielarusy i ich nacionaľnaje adradžeńnie	»	5 »
211	Bl. Andrej Bobola mučynik	»	5 »
212	bis Jak używać štučny nawoz.	»	2 »
213	Pčalina — żywiolka malaja, a karyšci daje mnoha. §	»	30 »

III. Powieści, apowiedańnia prozaj:

31	Дым—Конопницкай	Cena	4 kop.
32	Казкі	»	6 »
33 bis	Gedali. E. Orzeszko	»	3 »
24 bis	Kazka ab wadzie	»	6 »
35	Архіп і Лявонка. Горкаго	»	3 »
36	У дому лепей	»	4 »
37	Дзядзька Голад	»	2 »

IV. Wierszy:

41	Вязанка. Я. Лучыны	»	4 »
42 bis	Taras na ragnasie	»	5 »
43	Дзед Завала. Ядвігіна Ш.	»	5 »
44	Снапок, зборнік вершаў. А. Шауловіча	»	15 »
45	Адвечная песьня, абраз у XII з'явах. Я. Купалы	»	20 »
46	Песьні жалбы. Якуба Коласа	»	30 »
47	Huślar, zbornik wierszoŭ. J. Kupały	»	50 »
48	Кацярына. Т. Шэвчэнкі	»	10 »
49*	Жалейка. Зборнік вершаў. Я. Купалы	»	50 »
410*	Ran Tadeuś. A. Mickiewiça, prerekl. Marcinkiewiça	»	25 »
411*	Нарон, аповеісć Marcinkiewiça	»	15 »
412*	Wiečarnicy, аповеісć Marcinkiewiça	»	15 »
413*	Ščeroŭskije dažynki, Kupalla. Marcinkiewiça	»	20 »
414*	Dudka bielaruskaja. M. Buračka	»	25 »
415*	Smyk Bielaruski. S. Reŭki	»	20 »

Uwaha: Раčынажучы ад Жалейкі usio wydańnie жоісć і на да-
раhoј папіеры и piekнај z bielaruskim uzoram wokladey. Cena da-
раhoha wydańnia два razy даражэй за звычэйнаје.

V. Bielaruskije teatralnyje twory:

51*	Модны шляхцок, бытовая камедыя ў 1-ым дзеі К. Каганца	25 kop.
52*	У зімовы вечэр. Абраз Э. Оржэшко	35 »
53*	Хам	70 —
54*	Сватаньне жарцік. Чэхова	25 »
55*	Мядзьведзь	—

56*	Міхалка, камедыя у 1 дзеі	35 »
57*	Па рэвізіі Абраз у 1 » Кропівніцкага	35 »
58*	Пашыліся ў дурні. Абраз у 3 дзях Кропівніцкага	60 »
59*	Як яны жаніліся. Віннічэнкі	—

VI. Bielaruskije muzykalnyje twory:

61 bis	Bielaruski piesiennik z notami	» 15 »
62	Bielaruskije pieśni z notami I caśc. Sabraŭ A. Hryniewič	» 30 kop.
63	Bielaruskije pieśni z notami II caśc. Sabraŭ A. Hryniewič	» — »
	Bielaruskije pieśni razłożenyje na 4 holasy: Adna pieśnia u 4-ch halasoch	» 10 »
	kožny holas.	» 3 »
64	Чамуж мне ня пець	
65	Ой ляцелі гусі.	
66	Дый кудыж ты	
67	Ой пайдуй я лугам.	
68	Ды ўжо сонейка	
69 bis	A chto tam idzie. Pieśnia J. Kupaly, muzyka Rogowskaho	» 10 »

„Naša Niwa“ za hady

bis 1906	50 k.
bis 1908	2 r. 50 »
bis 1909	2 » 50 »
bis 1910	2 » 50 »
bis 1911	2 » 50 »
bis Bielaruski Kalendar 1910—1911—1912 h.	15 »

АГРОНОМІЧНАЕ БЮРО К. Карповіча.

двор Мухоука пачт. і тэлегр. станц.
Навагрудак, Мінск. губ.

Усім, хто толькі зьвернецца у Бюро да Карповіча даюцца безплатна рады, як ужываць штучныя навозы (попелы): **каініт, потасовую соль, салетру, томасшляк і супэрфосфат** на полі, на сенажэцях, у садах і га-
родах.

Тым, хто будзе мець ахвоту запробаваць дзейсто штуч-
ных навозаў на сваёй зямлі Бюро высылае іх на
пробу **дарма**

53 rok istnienia.

TYGODNIK ILLUSTROWANY.

najstarsza i najpoczytniejsza ilustracya polska. Przeszło tysiąc stronie tekstu i przeszło dwa tysiące ilustracyi rocznie. «TYGODNIK ILLUSTROWANY» w r. 1912 zamieści najnowsza powieść **Wł. St. Reymonta** pod tytułem: „**Rok 1794**“ (czasy Kościuszkowskie). Tygodnik drukować będzie dalszy ciąg powieści **Bolesława Prusa** pod tytułem „**PRZEMIANY**“.

Premium nadzwyczajne «Tygodnika Ilustrowanego»
„**Sybir Wizye Przeszłości**“ (serya II)

Album Kartonów **KONSTANTEGO GORSKIEGO**

W połączeniu z wydaną w r. z Seryą I, bezpłatnie to premium stanowić będzie pierwszorzędną całość artystyczną.

Ciekawe Powieści Miesięcznik Ilustrowany poświęcony najwybitniejszym powieściom i romansom polskim i obcym. **12 tomów** w ciągu roku **zupełnie bezpłatnie**. Każdy tom suto ilustrowany. Komplety z lat 1910 i 1911 dla prenumeratorów «Tygodnika Ilustrowanego» tylko po rub. 3. 60, w oprawie po rub. 5.

Prenumerata «Tyg. Ill.» wraz z Ciekawymi Powieściami i Albumem wynosi: w Warszawie rocznie 8 r., półrocznie 4 r. Kwartalnie 2 r. Z przesyłką pocztową w Królestwie i Cesarstwie Rocznie 12 rub., półrocznie 6 r., kwartalnie 3 r.

Adres Administracyi: **ul. Zgoda 12 — telef. 414.**

Прымаецца далей pieradpłata на „Maładuju Bielaruś“

Zbornik z addzielami:

1) hramadzianskim, dzie razbirajuca nieadložnyje dla bielaruskaho hramadzianstwa sprawy.

2) Nawučnym, z asabliwaj uwahaj na nawučnaje paznańnie Bielarusi.

3) Pryhożaho piśmienstwa i štuki. Wydańnie budzie na dobraj papiery, prybranaje okładkaj i zastaŭkami—wifjetami u bielaruskim stylu, a także, pawedłuh patreby i mahčymaści, z malunkami.

Kožna knižka budzie drukawana i takimi i siakimi literami (ruskimi i łacinskimi), s takim rachunkam, kab u seryi—4 knižki pa 10 listoŭ—(160 str kožnaja) pryšłosia na kožny druk pa palawini

Być supracounikami Maładoje Bielarusi abiecali našy bielaruskije pieśniary i publicysty, a także wiadomyje wučonyje i prafesary.

Pieredpłata pryjmajecца на serju (4 knihi)—s pieresyłkaj 3 rubli—bez pieredplaty kožna knižka pa 1 rublu.

Adres wydawiectwa «Maładoje Bielarusi»:

С.-Петербургъ. Издательство „Загляне Сонцэ і у нашэ ваконцэ“

В. О. 4-ая Л. № 45, кн. 16.

Hetam že pryjmajecца abwieŭki dla pomieščeenia u «Maładuju Bielaruś».

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1912 годъ

на ежедневную политическую, литературную и экономическую газету

7-ой годъ изданія. **„РѢЧЬ“** 7-ой годъ изданія.

издаваемую въ С. Петербургѣ

В. Д. Набоковымъ и И. И. Петрункевичемъ при ближайшемъ участіи **П. Н. Милюкова и I. В. Гессена** и при прежнемъ составѣ сотрудниковъ. Годовымъ и полугодовымъ подписчикамъ газеты „Рѣчь“ на 1912 г., подписавшимся до 1 февраля, будетъ въ январѣ мѣсяцѣ 1912 г. безплатно

Ежегодникъ газеты „Рѣчь“ на 1912 г.,

заключающій въ себѣ обзоръ важнѣйшихъ событій и теченій въ области политической, законодательной, общественной, промышленной, научно-литературной и художественной жизни Россіи за 1911 годъ, а также статистическія свѣдѣнія о различныхъ, имѣющихъ наиболѣе важное значеніе, явленіяхъ русской жизни въ связи съ данными статистики международной.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

Въ Россіи на 12 м.—12 р., 9 м.—9 р., 6 м.—6 р., 5 м.—5 р. 10 к., 4 м.—4 р. 15 к., 3 м.—3 р. 15 к., 2 м.—2 р. 15 к., 1 м.—1 р. 10 к.
За-границу на 12 м.—20 р., 9 м.—15 р., 6 м.—11 р., 5 м.—9 р. 50 к., 4 м.—7 р. 75 к., 3 м.—6 р., 2 м.—4 р., 1 м.—2 р.,

Для сельскихъ священниковъ и учителей, для учащихся въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ, Фельдшероѵ, крестьянъ, рабочихъ и приказчиковъ при непосредственномъ обращеніи въ главную контору: на 12 м.—9 р., 9 м.—6 р. 75 к., 6 м.—4 р. 50 к., 3 м.—2 р. 40 к., 1 м.—80 к. Адресъ главной конторы газеты „Рѣчь“: Спб., улица Жуковскаго 21/56 Пробные №№ газеты „Рѣчь“ для ознакомленія высылаются безплатно.

1964 г.

Бел. гэдээл

1994 г.

5146

B0000002479702

